

INHOUDSTAFEL **ZOMERNUMMER 103**

Littekens van oorlog

1	Inhoudstafel
2	Woord vooraf – redactie
3	De vloek van de vroeg geborenen – Ludo Abicht
8	De late openbaring – Erik van Malder
11	Het wenende skelet – Werner Lambersy / vertaling: Guy Commerman
19	Illustratie
20	David Scheinert bladert in het leven / vertaling: Guy Commerman
22	Rode bessen in tijden van oorlog – Sven Peeters
24	Vanuit mijn schuilkelder – Guy Commerman
30	De moedwillige moeders – Erik van Malder
36	Israel Rosengarten: 'Verrek, het dreigt opnieuw mis te gaan' – Jos Vander Velpen

40	Het schapenfeest – Fikry El Azzouzi
47	Vak – Dominique Biebau
50	Alpenjagerslied, vrij naar Paul van Ostaijen – René Hooyberghs
57	<i>Het smarán</i> van Hugo Raes / De zwarte kleuren van geest en geschiedenis – Wim van Rooy
63	Mijn bloed is moe – Luc C. Martens
64	Schetsen – Patricia Lasoen
66	Balla Balla – Paul M. Borggreve
67	Zonder kaarten ben ik ongeslagen – Delphine Lecompte
68	Het land van de volwassene – Gerhard B. Burgers
69	Herfstverdwazing – Chantal Sap
70	Brief encounter / Kinderlijk meervoud in <i>De leeuwentemmer</i> – Toon Esch
72	Onze abonnees in het voetlicht
73	Reclame
74	Medewerkers zomernummer 103
76	Impressum

Cover: Zlatu Boyadjiev

Woord vooraf – Littekens van oorlog

In talrijke boeken (zowel essays, geschiedkundige werken als romans) vindt men getuigenissen van/over de helden, slachtoffers, verzetslieden, generaals, collaborateurs, beroemde spionnen van de wereldoorlogen, de 'grote oorlogen'. Hun leiden en lijden wordt breed uitgesmeerd en becommentarieerd. Geen kwaad woord hierover. We mogen wel leren vergeven, maar vergeten? Neen, dat nooit. De mens mag en moet herinnerd worden en blijven aan zijn waanzin. Met de flinterdunne hoop dat volgende generaties hieruit de nodige conclusies zullen trekken. Veel minder worden echter de kinderen van de oorlog aan het woord gelaten. Zij werkten, zij vochten niet mee, maar zij ondergingen wel dezelfde gruwels als hun volwassen ouders/familieleden. In sommige gevallen werden ze ook geconfronteerd met hun verkeerde keuzes, waartegen zij zich al dan niet hebben verzet, met alle psychologische gevolgen vandien.

In dit zomernummer brengen we enkele bijwijken prangende en ontluisterende getuigenissen van deze traumatische ervaringen. We vroegen aan enkele auteurs hun persoonlijke impressies, ontzueringen, spiegelbeelden, muizenissen, kwellingen in een literaire vorm te gieten. Kan kunst de wereld redden? Natuurlijk niet, maar een bekentenis, een belevenis, een overweging kunnen bijdragen om de wereld iets menselijker te maken/houden. Al was het maar om met jezelf in het reine te komen.

De Antwerpenaar Werner Lambersy wordt een gevierde Franstalige dichter in Parijs: zijn collaborerende vader schrappt hem uit zijn leven. Erik van Malder verneemt nog maar onlangs waarom zijn vader na de oorlog ter dood werd veroordeeld en waarom zijn moeder dit verleden wegmoffelt. Hij kan nu eindelijk aan het verwerkingsproces beginnen, meer dan een halve eeuw te laat. Na zijn outing publiceren we ook de vier eerste hoofdstukken uit een autobiografische roman in wording (De moedwillige moeders).

David Scheinert ontvlucht als kleine jood de Poolse pogroms, belandt in Brussel en beleeft hoe zijn ouders en zijn broer worden opgepakt en vergast.

Ludo Abicht filosofeert over de plekken waar hij tijdens de oorlog vertoefde en hoe ze onverbrekelijk tegelijk heden en verleden blijven verbinden. Herkenbaar en onherkenbaar in dezelfde visuele flits. Guy Commerman drukt eindelijk de etsplaten van de oorlog uit zijn hersenen af: een poëtische, ontzuisterende en soms evenzeer gruwelijke als vertederende beeldenreeks. Sven Peeters ontmoet een getuige in Sarajevo: de ene Joegoslaaf is de andere niet, een van beiden mocht dus dood. Jos Vander Velpen praat met Israel Rosengarten, die nagenoeg zijn hele familie in de concentratiekampen verloor en zelf als jongeling nauwelijks aan de dood ontsnapte. Hij getuigt hoe moeilijk het was om dit trauma te verwerken en zijn belevenissen aan zijn kinderen over te brengen.

In het tweede deel van dit nummer vinden we de verrassende ontdekkingen, een handelsmerk van *Gierik & NVT*: van Fikry El Azzouzi publiceren we het eerste hoofdstuk uit zijn eerste roman als opmerkelijk debuut. Een knotsgek kortverhaal van Dominique Biebau laat ons glimlachen en René Hooyberghs verrast met een grotesk toneelspel geïnspireerd op het *Alpenjagerslied* van Paul van Ostaïen.

Naar aanleiding van de 80ste verjaardag van Hugo Raes ontleedt Wim van Rooy zijn roman *Het smarán*, waarin de auteur de zwarte gaten van geest en geschiedenis blootlegt.

We genieten van de aparte poëtische ontboezemingen van Luc C. Martens, Patricia Lasoen, Paul M. Borggreve, Gerhard B. Burgers, Chantal Sap en Delphine Lecompte.

En we ronden af met een intrigerende vaststelling van Toon Esch over *Tsjip* en nog andere Elsschotkinderen. ■

De redactie

De vloek van de vroeg geborenen

Helmut Kohl, de 'regierende Masse' (dixit Günther Grass) die als een moderne Lorelei de arme bewoners van de DDR van de draaikolken van het staatscommunisme naar de klippen van het wilde kapitalisme gelokt heeft, is niet mijn favoriete Duitse kanselier. Toch heeft hij, in een discussie over de schuld en verantwoordelijkheid van de na 1940 geboren Duitsers, een waar woord gesproken: 'wie het *geluk van de laatgeborenen* gekend heeft, is aan het tragische lot van zijn oudere medeburgers ontsnapt'. Tegenover dat geluk van de jongeren staat echter de vloek van de ouderen, want hoe langer we leven, des te meer worden we met herinneringen geconfronteerd die onze kijk op de mensen en dingen vervormen en belasten. In Westfalen bezitten de helderzienden volgens de traditie de gave van 'het tweede gezicht': zij kunnen tegelijkertijd het heden en de (meestal rampzalige) toekomst zien, zoals wanneer je een vriend bezoekt die je over zijn laatste successen praat en je hem tegelijkertijd vermoord en bebloed in zijn bad ziet liggen. Een week na jullie ontmoeting wordt hij trouwens brutaal door huurmoordenaars afgeslacht. In Friesland heten die mensen 'spökenkiekers'. Welnu, iemand die vandaag oud genoeg is om de Tweede Wereldoorlog bewust te hebben meegemaakt is onvermijdelijk zo'n 'spökenkieker', een volkse variant van de engel van de geschiedenis van Walter Benjamin en Paul Klee, die ruggelings naar de toekomst zweeft, maar het verleden met wijd opengesperde ogen bekijkt als een steeds wijkende horizon die hij echter nooit kwijt kan raken.

Koksijde Bad

Omdat de wind was gaan liggen werd het de eerste warme lentedag van het jaar. Het was laag water en vanuit de verte leek de zee wel onbewoond. Zenuwachtige honden en hun omzichtige, ietwat oudere meesters liepen over het harde zand.

Op de eerste terrassen van het jaar zaten de

mensen zichtbaar te genieten. Waar kan men beter zijn dan tussen deze gepensioneerden met hun drankjes en kranten, mensen die rustig en zelfvoldaan het einde nog even uitstellen? Net op dat gezegende moment kwam alles plots en ongevraagd terug: ik was vier jaar oud en we waren in mei 1940 reeds helemaal van Oostende te voet tot in Koksijde gevlucht. Ik was te zwaar om gedragen te worden en te jong om zo ver te lopen. Er was echter geen alternatief: rond ons trokken duizenden mensen gehaast naar Frankrijk, in de hoop dat de Duitse tanks en gevechtsvliegtuigen door de staatsgrens zouden worden tegengehouden. In Koksijde baatten mijn tante Fien en mijn oom Harry een hotelvilla uit, pal bovenop een duin dat reeds lang afgegraven is. Tante Fien was imposant zwaarlijvig en had de gewoonte om 's avonds voor de gasten met haar slanke man in het salon te dansen en luidop te zingen 'Dans tes bras je me sens si petite, si petite auprès de toi...' tot groot jolijt van de klanten. Dat deed ze, geloof ik, bijna iedere avond, behalve tijdens die chaotische week, toen ze haar hele hotel tot op de banken en de vloer vol legde met vluchtelingen die hier nog één nacht rustten vóór ze de veilige grens overtrokken. Het was een trage tocht geweest, omdat we telkens opnieuw in de gracht naast de weg moesten springen om aan de kogels van de Duitse jachtvliegtuigen te ontsnappen. Wanneer ze verder gevlogen waren, bleven er bijna altijd een paar mensen dood liggen. Het beloofde landschap over de schreef zag er in die tijd anders uit dan nu, met hier en daar grote boerderijen en schuren die nadien plaats gemaakt hebben voor de staalfabrieken die intussen ook al weer gesloten zijn. De boeren en hun vrouwen waren niet bepaald vriendelijk voor de onderdanen van een koning die zomaar gecapituleerd had voor 'les boches', armoezaaiers en defaitisten, die hen nu het leven lastig kwamen maken. Toen de Duitse troepen een beetje later ook Frankrijk veroverd hadden, bleef er ons niets anders over dan naar huis terug te keren. We hadden de Blitzkrieg en

de vlucht overleefd en zouden nu met de Bezetting moeten leren leven.

*Hij lacht, hij is gelukkig,
hij gaat naar het Oostfront*

Op de hoek van de De Keyserlei en de Frankrijklei staat een gebouw, waarin op het gelijkvloers een winkel van modieuze kaarsen en zeep geopend werd. Modieuze kaarsen kan je zonder meer herkennen aan hun grillige vormen die het ambachtelijke laten vermoeden, met de daarbij horende New Age associaties van welbehagen (*Wellness*) en exclusiviteit. Het is een hele vooruitgang vergeleken met de goedkope pizzatent, waar je vroeger spieën pizza in alle smaken kon krijgen, ter plaatse opeten of mee naar huis nemen. Maar mijn ongelukkige tweede gezicht ziet daar een rekruteringskantoor voor de Vlaamse Waffen-SS, met onvergetelijke posters van raszuivere jongemannen en de tekst: *'Hij lacht, hij is gelukkig, hij gaat naar het Oostfront'*. Dat kantoor intrigeerde me, omdat er altijd één of twee perfect afgeborstelde SS-soldaten voor de ingang van het lokaal op wacht stonden. Zij lachten nooit, maar ik was er zeker van dat ook zij gelukkig waren. Op een zaterdagmiddag, toen we waren gaan inkopen, marcheerden er tientallen van deze Oostfrontstrijders onder trommelgeroffel naar het centraalstation. Langs de weg keken de mensen toe. Ook mijn vader en ik bleven op de stoep voor het café Hulstkamp stilstaan. Naast mij stond een man in burger die de hele tijd de Hitlergroet bracht. Toen ik mijn vader om uitleg vroeg, zei hij dat ik moest zwijgen en dat hij dat later wel zou vertellen. Waarom, dacht ik, werd die mens niet moe en waarom zwegen ook al de andere toeschouwers, waarvan er slechts een paar de armen in de lucht staken? Het waren frustrerende jaren, want ook thuis kreeg ik weinig uitleg omdat, zeiden mijn ouders, we daar beter niet over praatten. Waarom niet? Omdat die soldaten niet van ons gedacht zijn, was het geheimzinnige antwoord. Wat dat betekende werd me iets duidelijker, toen ik de volwassenen onder elkaar hoorde klagen over 'de Duitsers' die al onze eieren opaten. Ik was dol op eieren en heb daarom op een keer een Duitse officier in onze zuivelwinkel op de man af gevraagd waarom hij onze eieren afpakte. Mijn moeder werd bleek en alle gesprekken

vielen stil. De officier keek me aan, glimlachte en wreef over mijn kop 'schon 'ut, Kleiner, schon gut'. Maar ook hij had daarmee mijn vraag niet beantwoord. Voor een nieuwsgierig kind kunnen volwassenen best vervelend zijn. Waar ik wél antwoorden kreeg was in het huis van Master Schmidt, de gewezen beroepsmilitair die in alle stilte een scoutsgroep had opgericht, waar ik lid van de welpen geworden was. Het was een heel leuke bende, maar jammer genoeg mochten we niet in uniform op straat komen anders dan onze medeleerlingen die 'niet van ons gedacht' waren, maar wel een prachtige muziekkapel hadden en echte dolken, allemaal dingen waar wij alleen maar van konden dromen. Master Schmidt, die later een pauselijke medaille voor zijn verdienstelijk werk zou krijgen, sprak nooit over politiek of de Bezetting, maar zijn zonen en een paar oudere welpen namen geen blad voor de mond. Ooit zouden de Moffen de oorlog verliezen, dat was zeker, en dan zouden ook wij uniformen, trompetten en dolken krijgen en misschien zelfs kunnen gaan vechten, want welpen zijn toch kleine soldaten? Intussen leerden we in het geheim al de scoutsliederen die we binnenkort zonder gevaar op straat zouden kunnen zingen. Er zijn blijkbaar dromen die uitkomen.

Meisjes

Meisjes waren jongens van het ander geslacht, zussen en nichten die naar een meisjesschool gingen en niet bang waren om op de speelplaats te giechelen en onnozele spelletjes te spelen. In de winter gingen ze bijvoorbeeld dicht op elkaar gepakt in een kring staan en zongen ze 'Dicht bijeen is wa-arm!' Waarop ze uit elkaar stoven en riepen 'En ver vaneen is koud koud koud!' Ze konden dat de hele speeltijd volhouden. Wij keken daar op toe en waren blij dat we ons niet zo belachelijk moesten maken. Maar we waren ook een beetje geïntrigeerd: waarom waren die meisjes zo anders dan wij en waarom konden we niet ophouden over hen te praten? Soms, nu ik intussen iets meer te weten gekomen ben, zie ik ergens een jongen en een meisje die elkaar langdurig en enthousiast aan het zoenen zijn. Niets aan de hand. Behalve dan de altijd onverwacht opduikende herinnering aan Erna, de rolschaatskampioene van onze straatfeesten, het meisje met de lange benen dat na de bevrijding aan

de arm van een Canadees naar huis kwam en met hem naar Saskatchewan – ik vond dat een prachtige naam vol bossen en beren – vertrokken is en nooit meer naar Deurne is teruggekeerd. Ook zij en haar soldaat konden lang voor haar huisdeur staan kussen, recht onder de lantaarn die in die jaren nog door een lantaarnaansteker met een lange stok geactiveerd werd. Lili Marleen, we kenden ze uit het lied, zou trouwens net hetzelfde gedaan hebben. Of ik moest alweer aan Frieda denken, die tijdens de oorlog een Duits lief had en die de mannen van de Witte Brigade dan na de Bevrijding uit haar huis gehaald hebben en kaalgeschoren en van wie we ook nooit meer iets gehoord hebben. Frieda en Erna. Al-lebei hadden ze meegedaan aan het rolschaatskampioenschap voor meisjes, toen er niemand in onze geasfalteerde straat een auto had en we daar grote feesten konden organiseren.

Humor

Na de inval in België rijdt een Duits officier met zijn adjudant ergens op een landweg in West-Vlaanderen. Plots moeten ze hard remmen voor een varken dat de weg oversteeft, maar het is te laat. De officier is heel verveeld: 'We willen de plaatselijke bevolking niet provoceren. Ga naar de boer en bied onze excuses aan en vraag hem, hoeveel we voor dat varken schuldig zijn.' De adjudant wandelt naar de boerderij en komt terug met in zijn armen een grote ham, een bol kaas en een paar flessen bier. – 'Wat is er gebeurd?', vraagt de officier verbaasd. 'Niets speciaals, Herr Offizier, ik heb die mensen gewoon de waarheid verteld.' – 'De waarheid?' – 'Ja, ik heb aangeklopt en heb gezegd 'Heil Hitler! Das Schwein ist kaputt' En ze zijn me om de hals gevlogen en hebben me al die geschenken gegeven!'

Dat moet ongeveer de allereerste mop geweest zijn die ik als kind begreep. Wanneer ik het over humor heb, komen bijna altijd die verhalen uit mijn oorlogsjeugd terug. Ik geef nog een paar voorbeelden:

Op de tram spreekt een collaborateur een Duits soldaat aan en zegt heel trots: 'Wir haben auch einen Führer. Aber wir sagen 'leider.' Waarop de Duitser de man toefluistert: 'Wir auch.'

Een ander verhaal ging over iemand die kleding-

bonnen bemachtigd had voor een paar bruine lederen schoenen. Hij gaat van de ene sectie naar de andere, tot hij tenslotte terechtkomt bij 'Mannenschoenen, sportmodel, bruin, leder, maat 43.'. Maar de rekken zijn leeg. De ambtenaar zegt: 'Natuurlijk hebben wij geen schoenen meer, maar wat denk je van onze fantastische organisatie?' Dit soort moppen werden ook in de periode na de Bevrijding verteld, maar dan over Amerikanen:

Een G.I. buigt zich over zijn Antwerpse danspartner en zegt zachtjes: 'Sweetheart!' Waarop het meisje lichtjes verbaasd reageert: 'Ja, een beetje onder mijn oksels.'

Indien het klopt dat humor aangeleerd kan worden, dan is mijn zin voor humor zonder meer een product van die oorlogsjaren, toen de volwassenen in mijn omgeving de hele tijd grappen maakten over alles en nog wat, zelfs over de beruchte V1 en V2 raketten die Antwerpen teisterden. Wij waren niet verondersteld die moppen te horen en zeker niet te verstaan, maar in een oorlogssfeer word je vlug ouder en vind je altijd wel een middel om alles af te luisteren. Bijvoorbeeld laat op de avond, wanneer wij al in bed waren gestopt en heel goed wisten dat onze ouders in de kolenkelder naar de verboden uitzendingen van Radio Londen gingen luisteren. Wij zaten bovenaan de keldertrap en luisterden mee. Het nieuws was met al dat gekraak nauwelijks verstaanbaar, maar de commentaren van de ouders logen er niet om: er was weer niets van de beloofde landing van geallieerde troepen in huis gekomen. Toch gaven ze de hoop niet op:

Wanneer ik op de Empire State Building sta, zei de Amerikaan, dan zie ik heel New York. – En ik kan van op de Eiffeltoren heel Parijs zien, zei de Fransman. Maar ik, zei de Duitser in 1944, wanneer ik op een keukenstoel ga staan, dan zie ik heel Berlijn!

Het gekke is, dat ik deze toch niet zo bijzonder geestige moppen nog altijd kan genieten, omdat ze me herinneren aan periodes waarin een dergelijke vorm van humor niets meer of minder was dan een overlevingsstrategie van mensen die verder alle controle verloren hadden, maar niet bereid waren daarbij ook nog hun gevoel voor humor op te geven. Geen wonder dat ik me met-

een helemaal thuis gevoeld heb in de enigszins grimmige Praagse humor, waarin de Tsjechen hun hart konden luchten over al de regimes die hen sinds 1940 het leven zuur gemaakt hebben. Het waren dezelfde *underdog* verhalen, hier rond de niet zo dappere soldaat Svejek, een verre neef van onze Uilenspiegel en, ontdekte ik later, een geestesgenoot van de *sjlemiel* uit de Oost-Europese Witz, de man die zich niet door het gezag of een gezagsdrager laat intimideren. Existentieel geloof ik in het toeval, maar je verleden kan dat toeval toch een flink handje toesteken, me dunkt. In die zin is het geen toeval dat ik nog steeds gefascineerd ben door de humor van de kleine luiden die in feite geen kleine luiden zijn, maar die met het geduld van Bertolt Brechts Herr Keuner de ontbinding van de uitbuiters en baronnen en hun organische (vandaar het potentiële verrottingsproces) intellectuelen afwachten en hun humor als het ware als een immunisering tegen het machtsdenken gebruiken. Dezelfde Brecht schreef ooit terecht: 'gelukkig het volk dat geen helden nodig heeft'. Men zou daar aan toe kunnen voegen: 'wat jammer voor een volk dat zijn humoristen en moppentappers vervangen heeft door ingeblikt commercieel *entertainment*'. En wie was de Franse filosoof alweer die zei 'je n'ai peur que de ceux qui ne doutent jamais', met andere woorden mensen zonder humor en zelfrelativering?

Dialectiek

De Israëliische mensenrechtenactivist en auteur Michel Warshawski, de zoon van de vroegere opperrabbin van Straatsburg, vertelde me dat het belangrijkste gespreksthema in zijn familie en de naoorlogse joodse gemeente in Straatsburg '*l'occupation*' geweest was, de mensonterende manier waarop zij en hun geloofsgenoten onder de bezetting hadden geleden. Toen hij als voorbeeldig Tora-student naar Israël gestuurd werd en daar gevraagd werd, als gids de joodse toeristen uit Frankrijk door de in 1967 'heroverde bijbelse gebieden' te begeleiden, kreeg hij op een dag een aanval van 'het tweede gezicht': 'mais c'est nous, les occupants!'. Hij liet zijn studies vallen en werd een geducht tegenstander van de politiek van de Israëli's ten opzichte van de Palestijnen. Dat dit, juist vanwege zijn jeugdervaringen in Frankrijk en de tragiek van zijn eigen

familie, niet makkelijk (geweest) is, kan iedereen begrijpen. Op een vergelijkbare manier ben ik als kind voorgoed in de war geraakt als gevolg van het onverklaarbare gedrag van mijn ouders.

Thesis (1940-1944): we zijn Engelsgezind, onderhouden geheim contact met onze Engelse familieleden en helpen mensen die door de Duitsers gezocht worden;

Antithese (september 1944): we zijn nog altijd Engelsgezind, maar we helpen nu ook mensen die vanwege hun collaboratiegedrag door het Belgische gerecht vervolgd worden, omdat we het niet eens zijn met de uitwassen van de Repressie;

Synthese (1944 - nu): ja, maar op die manier zoek je moeilijkheden; wie tegen de stroom in wil varen, moet achteraf niet komen klagen.

Wanneer ik me afvraag, welke oorlogsherinneringen me het meest getekend en vertekend hebben, dan is het die volstrekt niet politiek correcte houding van mijn ouders. Je mag niet vergeten dat ook zij door (De Groote) Oorlog getekend waren. Mijn vader verloor zijn vader aan het front en zijn moeder in de Spaanse griep, allebei op één week, en de lievelingsbroer van mijn moeder werd een paar dagen vóór de wapenstilstand vermoord ('viel op het veld van eer'). Mijn vader werd dus antimilitarist ('het gebroken geweer') en één van de onderwerpen bij ons aan tafel was, totaal onbewust de stelling van Eric Hobsbawm, dat er in feite slechts één wereldoorlog gewoed heeft, van 1914 tot 1945. Die morele verwarring is een bron van ergernis en onbegrip gebleven. Soms vraagt men me terecht: 'bent u nu voor de joden of voor de Palestijnen?', een vraag waarop ik alleen maar volmondig 'ja' kan antwoorden. Of 'hoe zit dat nu met de hoofddoeken? Ben jij nu islamofob of islamofiel?' Hierop luidt het antwoord uiteraard in beide gevallen 'nee'. Maar daar houdt het niet op. Neem nu bijvoorbeeld betogingen en straatacties. Tijdens de oorlog werden joodse bureaus weggevoerd en niemand durfde te protesteren. Dus moeten we zoveel mogelijk op straat komen om dat goed te maken. Anderzijds ben ik in september 1944 getuige geweest van regelrechte lynchpartijen in de Boshovestraat en de Venneborglaan en heb er een heilige schrik voor uitingen van 'spontane volkswoede' aan overgehouden. Zo ben ik tegelijkertijd overtuigd atheïst én hoegenaamd geen antiklerikaal, marxistisch

internationalist én links flamingant, na 23 jaar verblijf in de VSA emotioneel pro-Amerikaan én politiek overtuigd anti-Amerikaan en zo kan ik nog even doorgaan. Natuurlijk is deze verwarring, die ik dialectiek noem, niet uitsluitend het resultaat van de oorlogservaringen, maar die hebben daarin toch een rol gespeeld die steeds duidelijker wordt: oorlogskinderen hebben niet alleen grote ogen, maar zonder uitzondering ook een 'tweede gezicht'.

Kan een dergelijke 'spökenkieker' het zich dan

permitteren, tussen de andere oudjes op een terras in Koksijde-Bad van de zon te genieten, met uitzicht op een strand waar hij nog de sporen ziet van de betonnen anti-invasieversperringen en op een zee die in zijn jeugd afgeschermd was door de eeuwige Atlantikwall?

Mogen we de vraag even omkeren? Waarom zou men, opgezaald met dat tweede gezicht, niet van elk gestolen moment van R&R (rust en recreatie) profiteren, juist omdat men weet dat het uitzonderlijk en daarom bijzonder kostbaar is? ■

Wraak, vergelding, repressie (1944)

Erik van Malder

De late openbaring

Enkele flarden van herinneringen

Nadat hij de Duitse nationaliteit verworven had (ongeveer 5 jaar na zijn vrijlating in 1962) en weer naar België durfde komen, vroeg hij me op een zondagmiddag om hem te begeleiden naar vrienden in 's Gravenwezel. Grote villa, dito tuin, dito terras. Daar zitten we met de autoritaire man die een succesvol leven leidt als ondernemer in de haven van Antwerpen. Er heerst een zekere spanning, want er wordt 'hoog bezoek' verwacht. Mijn vader wordt als een soort held ontvangen. Daar geniet hij zichtbaar van. Misschien omdat ik er getuige van ben. Ik voel me heel ongemakkelijk, het verkeerde mannetje in het verkeerde verhaal. Vooral als de 'hoge' bezoekers eindelijk arriveren. Ze worden als onbetwiste leiders ingehaald. Misschien brachten de aanwezige slippendragers de Hitlergroet, ik weet het niet meer. Ik wil het niet weten. Misschien waren het de pas in Antwerpen ingeweken West-Vlaming De Winter en een jonge Annemans als trotse pauwen in het kielzog van dé Karel Dillen, ik weet het niet meer. In alle geval waren het kopstukken van ultrarechtse bewegingen, zoals VMO (Vlaamse Militanten(h)orde) of iets vergelijkbaars, alleszins de 'founding fathers' van wat 'Het Vlaams Blok' zou worden.

Dat ik zo dikwijls droomde over bijeenkomsten van nazi's, waarheen mijn vader, in uniform, mij meesleurde en waar ik meteen als 'verrader' ontmaskerd werd en met de dood en ander onheil bedreigd werd, heb ik altijd min of meer toegeschreven aan die nare ervaring in 's Gravenwezel.

Enkele dagen na zijn vrijlating, tijdens die éne week dat hij in Antwerpen verbleef om dan naar zijn 'lief' in Duitsland te trekken, moest ik hem volgen naar café Rubenshof aan de Groenplaats in Antwerpen.

Toen werd de horecazaak blijkbaar gefrequentieerd door mensen met uiterst rechtse sympathieën en lidmaatschappen. De uitgever van 't *Pallietkerke* was één van degenen die applaudisseerde toen mijn vader er binnentrad.

Op zijn uitnodiging voor het feest op zijn 60ste

verjaardag ben ik niet ingegaan. In Duitsland is dat een absoluut hoogtepunt. Heel de familie, alle vrienden, worden uitgenodigd. Er wordt een zaal gehuurd. En een groot orkest. Gasten worden ondergebracht bij vrienden en in hotels. Ik had geen zin om als zoon van mijn vader te moeten vertoeven tussen zijn vrienden, zichzelf verklaarde 'oorlogshelden', die in Duitsland als bevrijde krijsgesvangenen ingehaald werden, om te zwijgen over degenen die na de oorlog wijselijk in Duitsland zijn gebleven en er op een hoogmoedige manier hun misselijke gedachtecronkels blijven verdedigen. Mijn vader nam mijn manifeste afwezigheid kwalijk en heeft het me nooit vergeven. Daarmee leverde hij het bewijs dat hij altijd dezelfde gebleven is, dat hij altijd is blijven geloven in zijn 'gelijk', wat dat ook mag zijn. Het is niet eenvoudig. Zeker niet voor mij. Mijn moeder heeft altijd alles geminimaliseerd en zelfs enigszins geromantiseerd: 'Je vader had nooit de doodstraf mogen krijgen, maar hij wou zijn vrienden niet verraden! Dus hebben ze hem veroordeeld voor dingen die hij niet heeft gedaan...'

Tijdens een zoveelste verhuis vroeg ze me of ik de krantenknipsels over het proces van mijn vader wou. Zo niet, zou ze dat vergeeld pak papier eindelijk weggooien. Nu weet ik, dat ik er toen voor koos een struisvogel te zijn. Waarom weet ik niet, begrijp ik niet. Mensen schuiven de waarheid soms voor zich uit. Ik wou 'de waarheid' altijd van mijn vader zelf vernemen. Ik heb hem er herhaaldelijk om gevraagd tijdens mijn schaarse bezoeken aan zijn 'Blockhaus', want zo herinner ik me het gebouw in Gütersloh waar hij een bescheiden appartementje bewoonde.

Als driejarig kind belde ik in de straat waar ik woonde ergens aan om te vragen of het dochttertje met me kon komen spelen. De moeder keek me vanuit de hoogte aan, zei: 'Ga jij maar naar de Kongo, bij de zwarten, daar hoor je thuis!'

Leven met een leugen

Ik liep nog in korte broek toen er al eens vragen werden gesteld over mijn naam, die van mijn

moeder en stiefvader. Mijn moeder zei: 'Als ze je iets over je vader vragen, zeg dan maar dat die tijdens de oorlog gestorven is.' Dat deed ik, maar tegenover betere vrienden kon ik niet liegen. Ik vertelde ze de waarheid. Als de vriendschap op de een of andere manier taande, kwamen de tongen al eens los en had ik een probleem met klasgenoten.

Driemaal per jaar moest ik mijn vader bezoeken in de gevangenis van Sint-Gillis: tijdens de schoolvakanties van kerst, pasen en de zomervakantie. Tante Emmy en 'nonkel' Louis, de beste vrienden van mijn ouders, die mijn moeder aan mijn stiefvader gekoppeld hadden, namen me dan mee. Als kind vond ik het alleen leuk, omdat ze belegde broodjes gingen kopen in de 'Rolmops' aan de Antwerpse Statiestraat. En omdat ik in hun 'grote' auto op de achterbank mocht meerijden naar het verre Brussel. Daar moesten we erg lang wachten vooraleer cipiers ons via vele gangen en deuren met rammelende sleutels naar de cafetaria leidden, waar we ons aan een tafeltje mochten installeren tot de gevangenen binnenkwamen. Mijn vader kwam in zijn gevangenisplunje op ons af, ging op het houten krukje tegenover ons zitten en viel op de broodjes af. Ik begreep niets van de conversatie en had geen voeling met de vreemde man tegenover me, de man die me blijkbaar had verwekt en die nukkig reageerde toen hij hoorde dat ik mijn stiefvader 'papa' noemde.

Penibele momenten

De niet-joodse directeur van de joodse school, waar ik me via de vakbond voor een vacature aanmeld, stelt me gerust als ik meedeel dat mijn vader na de oorlog tot de doodstraf veroordeeld werd. Ik krijg de job. Jaren later wil de joodse, overkoepelende, directeur me graag directeur van de middenschool zien worden. De finale keuze valt op een jongere collega.

De afscheidnemende directeur neemt me apart: 'Voor die functie lichten ze je doopceel...'

Een joodse vriend, lid van het schoolcomité spreekt dat tegen: 'Jij weet te goed wat je wil. Ze hebben gekozen voor iemand die ze naar hun hand kunnen zetten.'

Rond mijn twaalfde was mijn beste vriend een joodse klasgenoot, Emile, Milou. Als leraar in mijn joodse school heb ik zijn jongere broer nog in de klas gehad en later zijn kinderen. Ik heb altijd joodse vrienden gehad en had een goed

contact met mijn leerlingen en hun ouders. Tot vandaag is het altijd leuk om leerlingen van toen te ontmoeten.

In mijn levensschets als kandidaat-vrijmetselaar schreef ik tamelijk uitvoerig over het oorlogsverleden van mijn vader. Dat gaf aanleiding tot een extra ondervraging van een tweede commissie van meesters, die werd voorgezeten door een broeder die als lid van de witte brigade in het concentratiekamp had gezeten. Ik werd aanvaard.

De waarheid en de schok

Met de reeks over collaboratie van Maurice De Wilde op tv steeg de spanning bij mijn moeder. Ze vreesde dat mijn vader ter sprake zou komen. Dat gebeurde niet. Mijn vader was blijkbaar een te kleine garnaal om in die reeks ter sprake te komen. Dat wilde ik ook nog altijd graag geloven.

De dood van mijn vader en zijn begrafenis heb ik niet meegemaakt. Ik kreeg pas achteraf bericht van een rechtbank. Hij werd ten grave gedragen door zijn zoveelste Duitse vrouw en een zoon van een andere. Ik heb niet om hem getreurd, voelde wel enige ontgoocheling, omdat ik nooit de waarheid over zijn daden, die tot de doodstraf leidden, te weten zou komen.

Dan verschijnt het boek *'Gewone Vlamingen? De jodenjagers van de SS in Antwerpen. 1942.'* van Lieve Saerens. Hierin komt ook mijn vader aan bod en krijgt hij min of meer een gezicht, een identiteit. Ik val ten prooi aan vele nare emoties en gevoelens, waaronder woede, verdriet, schaamte en angst. Ik besef dat ik heel anders zou hebben geleefd en op bepaalde mensen en situaties gereageerd als ik dat boek eerder in handen had gekregen.

Ik hoop dat de auteur het mij niet kwalijk neemt dat ik hier toch - met de nodige weerzin - een en ander citeer:

- En toen jodenjager Alfred Van Malder einde 1943 huwde, vestigde hij zich in een appartement in de Plantin en Moretuslei. 'Dit appartement', aldus een naoorlogs verslag, 'was door joden betrokken, welke aangehouden waren geweest, waarschijnlijk op zijn aanwijzing.'

- Op 3 september gaf Jozef Bachot aan drie SS'ers bevel hen (een joods echtpaar) uit de kelders te halen en neer te schieten, samen met de niet-joodse Helena Boone, die evenzeer door SS'ers bestolen was. De jodenjagers Frans Packet, Leo Trappers en Alfred Van Malder brachten hen naar

een scheepsdok, ver buiten de stad. Van Malder, schoonbroer van Trappers en door zijn vrienden 'de specialist van de MP (machinepistool) genoemd, schoot hen met een mitrailleur in de rug. Blaines en Boone waren op slag dood. De echtgenote van Blaines zou uiteindelijk de verwondingen te boven komen. Een dag later werd Antwerpen bevrijd.

- Maes, Van Malder en Laureys waren duidelijk minder begaafde, labiele persoonlijkheden, op zoek naar erkenning en affirmatie en zeer gemakkelijk beïnvloedbaar ('zeer suggestibel'). In SS-uniform (en bijhorende wapendracht) lieten ze alle morele remmingen varen. Datzelfde uniform zorgde ervoor dat Maes en Van Malder zich van hun schuchterheid en in zichzelf gekeerd zijn konden ontdoen.

- Alfred Van Malder van zijn kant was niet alleen schuchter – in zijn kindertijd was hij 'steeds angstig en schrok voor ieder geluid' –, maar tevens uiterst opvliegend en 'voor nietigheden jaloers' : 'voor het minst was hij getergd.'

De omstreken 'outing'

De geschiedenis en de waarheid hebben recht op hun bestaan en een objectieve weergave. Het is dus goed dat historici zich ook over deze materie ontfemen, maar Lieve Saerens wil ik de vraag stellen hoe hij staat tegenover de nazaten van degenen wier misdaden hij zoveel jaren na de feiten in een boek heeft vereeuwigd. Wie heeft er baat bij: de kinderen en kleinkinderen van de slachtoffers, de kinderen en kleinkinderen van de daders?... Allicht zijn ze allemaal slachtoffers van de oorlog, van gelijk welke oorlog. Van het fenomeen 'Oorlog', een 'staat-van-zijn' die van mensen ónmensen maakt.

Tot vandaag blijft het probleem bestaan. Voor mij. Voor anderen. Hoe reageren bekenden op deze 'outing'? Mijn moeder vindt het al erg dat ik een tekst over mijn verwekker schrijf, publicatie is voor haar uitgesloten. 'Denk aan je dochters', zegt ze. Dat het schrijven van deze tekst voor mij therapeutische waarde heeft, dringt niet tot haar door. Dat publicatie, de outing, ertoe bijdraagt om me te bevrijden, wil ze niet eens in overweging nemen. Voor haar mag de leugen voortbestaan. Voor mij is het een stijgende Gauskurve: op rijpere leeftijd hadden zovelen me ervan overtuigd dat 'men' mij de misdaden van mijn vader niet kan aanwrijven. Daardoor aangemoedigd, ben ik er ook meer en

meer openlijk over beginnen te spreken.

Een goedbedoelende vriend raadt me af deze waarheid openbaar te maken. 'Je weet hoe mensen zijn...'

Ja, ik weet inmiddels hoe mensen zijn en kunnen zijn. Wreed, hypocriet, vals. Ik ben er altijd té gevoelig voor geweest. Nu zoek ik vrede en rust. Met deze omstreken tekst sluit ik eindelijk - eindelijk - het 'zwarte' (letterlijk en figuurlijk) hoofdstuk van mijn leven af.

Ik stel vast dat de VRT het thema ook ontdekt heeft. Bekende Vlamingen mogen in een programma vertellen over het oorlogsverleden van hun vader, grootvader of andere familieleden. De ene is een held, de andere een collaborateur. Een vriend van mijn moeder zei: 'Trek het je niet aan. In elke familie zijn er witten en zwarten.'

Ik word door niets of niemand getroost. Alleen door mijn boezemvriend Guy, die lang geleden op het idee kwam om een Gieriknummer te wijden aan 'Littekens van oorlog' en mij vroeg om er een bijdrage voor te leveren over de man die mij opzadelde met een leven vol struikelstenen.

Tenslotte

Wat mijn vader echt uitspookte, kwam voor mij pas aan het licht door het boek van Lieve Saerens. Het verscheen na mijn 60ste. Nu besef ik, dat mijn leven er helemaal anders had kunnen uitzien als ik die feiten eerder had geweten. Zou ik een job in een joodse school hebben durven aanvaarden of me laten rekruteren voor de Vrijmetselarij? Zovelen hebben me er ondertussen van overtuigd dat een kind geen schuld treft voor wat zijn of haar ouders hebben uitgevreten.

Ik zal het er dan maar bij houden dat de oorlog de grote boosdoener is. Zonder W.O.II zou ik nu een andere mens zijn en zou mijn leven er anders hebben uitgezien, maar dat geldt voor velen, kinderen en zelfs kleinkinderen van daders en slachtoffers. En niet alleen door W.O.II, maar door alle oorlogen en conflicten, zoals er vandaag nog vele woeden. Mij treft het hoe groot de impact ervan is, als je ziet hoeveel aandacht er meer dan een halve eeuw later nog naartoe gaat. Terecht, zou ik zeggen. Een oorlog maakt alleen maar slachtoffers. Dat is de les die we hieruit moeten trekken. ■

Wie een boek in zich heeft en het niet schrijft, is als hij die een kind verloren heeft

(Nachman of Bratslav)

Werner Lambersy

° 14 november 1941, Antwerpen

Een voorstelling

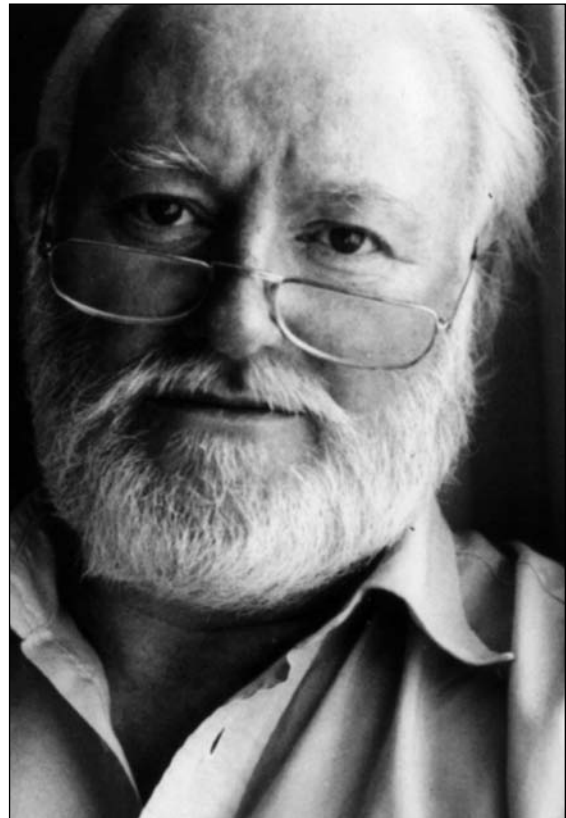
In het lange epische gedicht *Het wenende skelet* evoceert Werner Lambersy een bekentenis over zijn origine en zijn verleden. Wie weet in Vlaanderen dat deze sinds vele jaren in Parijs wonende en in het Franse taalgebied gevierde en gerespecteerde dichter een rasechte Antwerpenaar is? Een kind geboren tijdens de tweede wereldbrand met als vader iemand die de voorkeur gaf om met de bezetter te collaboreren. Welke vader had deze jongeman voor zich en welke ideologische, politieke, filosofische toekomstvisie als na de oorlog bleek dat zijn vader de verkeerde keuze had gemaakt? Over deze kinderen en jongeren die door toedoen van hun vader/ouders met een traumatische ervaring werden opgezaald, bestaat veel minder geschiedschrijving dan over de verwekkers van dit leed, de helden, de slachtoffers, de schuldigen.

In zijn inleiding tot *La nostalgie de l'hérésie*¹ schrijft Otto Ganz dat Lambersy helemaal niet de bedoeling heeft om een poëtisch-historische analyse of neerslag van deze periode te geven: 'Tout au plus érige-t-il le profil d'un homme (d.i. zijn vader) qui, marié à une femme d'origine juive, mais fasciné par la personnalité d'Adolf Hitler, la pensée ordonnée et les expressions grandioses du national-socialisme, s'est engagé activement dans la collaboration administrative anversoise dès 1942. Personnage presque tragique que ce fonctionnaire méticuleux, à la fois ambigu dans ses choix et tristement banal dans son manque d'envergure...'. Na de bevrijding vlucht vader Adolf Lambersy, deelachtig aan het Duitse debacle, maar wordt aangehouden en voor collaboratie veroordeeld. Vele jaren blijft hij gevangen, maar eenmaal vrijgelaten, bouwt hij zich een nieuw professioneel leven op. Tenslotte sterft hij vredig in zijn bed, omringd door zijn (achter)kleinkinderen en zijn nostalgische kring van collaboratievrienden. De uitgesloten en afgewezen zoon Werner werd slechts later op de hoogte gebracht van het overlij-

den van zijn vader en 'sur instructions paternelle, la situation de la tombe doit lui rester inconnue'.

Het gedicht *Het wenende skelet* zal dienen om dit gat, deze put (in alle betekenissen van het woord) na tientallen jaren toch op te vullen om de pacificatie in/van het geheugen en de herinnering te betrachten.

Otto Ganz besluit zijn inleiding terecht met volgende overweging: 'La douleur qui vous concerne mais à laquelle vous ne pouvez pas participer pleinement n'est jamais éternelle, même s'il ne manque pas d'en rester quelque chose d'indicible, *fors l'amour filial ...*'

Werner Lambersy kijkt in de spiegel,
een zelfportret

Ik heb nooit geschied, of iets van die aard, zelfs niet in de sneeuw gewandeld in een winters gebergte. Nooit in een keet gedanst, alleen, met een bende of met twee. Nooit op de versiertoeer geweest, niet hier, niet elders. Nooit gejaagd, noch gevist in zoete waters of in zee. Nooit gezeild met een jacht, noch met een schip een oceaan overgestoken. Ik heb alleen tweedehands auto's gekocht, confectiekleding en schoenen die slechts zes maanden overleefden. Ik heb de oorlog van veertig niet gekend en ook geen enkele andere. Ik heb mijn verplichte legerdienst als sergeant volbracht om aan de kamercorvee te ontsnappen. Het was het laatste tweetalig regiment: met de drill moest je roepen 'halt! halte!'. Ik heb nooit honger geleden, maar altijd was ik redelijk dorstig om de vragen te ontwijken. Zowel de mijne als die van anderen. Ik heb nooit armoe geleden en ben nog steeds niet rijk, zelfs niet welstellend. Ik schaam me in aanwezigheid van armen; ik buig het hoofd en maak dat ik zo vlug als kan voorbijloop. Ik was nooit staker of werkloze, ik heb nooit écht gewerkt, want ik had niet echt een stiel en ik kan alleen maar wind verkopen. Niemand heeft me ooit gestreeld als een zoon of een broer. Ik ben steeds ziek geweest. Vooral de longen, de zenuwen en het hoofd speelden me parten. Ademen is een zware opgave, een brutaal einde voorbestemd: ik ben er me steeds bewust van. Mijn lichaam liet me nooit in de steek, noch in goede, noch in slechte tijden, uitgezonderd enkele gevoelloze ogenblikken, een soort van ademloze uitstapjes in mijn slaap. Ik onderhoud mijn pijnen zoals men slangen kweekt. Ik daag graag de dood uit, in wie ik, zoals iedereen, niet geloof. Ik ben een serene ongelovige, uitgesproken atheïst, het niets komt me voor als een grote ellende. Ik droom ervan om slaapwandelaar te zijn, die men niet zonder gevaar kan wekken. Ik herinner me goed de dingen die ik niet heb gedaan en wat niet gebeurd is.

Ik heb nooit betoogd, gedefileerd of petitie getekend. Mijn vrijgevigheid is een blijk van egoïsme, maar omgekeerd kan ook. Ik vraag me af of ik er wel was en maak nooit plannen voor de toekomst, tenzij om een menu uit te kiezen. Ik heb niet gedood, gekwetst of gestolen, toch niet rechtstreeks. Ik geniet en laat evenzeer van mij genieten zonder enige wroeging. Ik heb laten lijden, maar niet opzettelijk, dikwijls uit onwe-

tendheid en meestal uit gebrek aan verbeelding. Ik heb geen enkele verbeelding. Als ik schrijf, dan beschrijf ik wat is. Dat tracht ik me althans voor te houden. Ik heb niet gestudeerd, ben zelfs geen autodidact; ik lees wanordelijk, om het even wat, om het even waar en wanneer. Soms valt dat wel mee: ik houd van Pessoa, Michaux en Pound; zij hebben gemeenschappelijk, ieder op zijn eigen manier, dat ze de bal mislaan.

... / ...

In die tijd heette ik Debliqui. Ik volgde de Grieks-Latijnse in het Sint Michielscollege. Op een dag, midden de examens, haalt men me uit de klas en zegt men: 'Ga je vader zien. Hij ligt in het Sterfhuus. Maak je opstel maar af op je kamer.'

De meeste van onze profs waren inderdaad jezuïeten die in het college logeerden, in een cel, binnen de afsluiting aan de priesters voorbehouden.

De boekentas onder de arm vertrek ik op staande voet, doorkruiste de stad en bevind me in een ziekenhuiskamer, een beetje afgezonderd, want José, min of meer mijn stiefvader, is zelf geneesheer en hij werkt veel samen met de zusters van de instelling. Het is meer dan een maand geleden dat ik hem nog zag. De ziekte, een levercirrose in terminale fase, heeft hem wanstaltig gemaakt. Hij was een knappe man, klein, heel verleidelijk met zijn allures van 'latin lover', maar kaal, met twee knobbels op het midden van zijn schedel, die onvermijdelijk aan Mozes doen denken.

Hij ijlt, verbonden aan de medische toestellen, de buik opgezwollen, als een drenkeling, na vele weken opgevist, wasachtige teint, uitgeholde ogen, skeletachtige handen (zijn mooie chirurgenhanden!) en vooral de blik! de blik!: van een kind, een heel klein, verloren kind dat zich afvraagt wat hem overkomt, daar waar hij het verduveld goed weet, want vier jaar geleden had hij reeds zijn dood met exact uitstel voorspeld. Nooit hebben we elkaar omhelsd. Ook vandaag niet. Men heeft me verwittigd dat hem nog slechts 24 uren resten. Dat zegt hij me ook. Ik incasseer. Nooit heb ik meer van iemand gehouden. Ik weet niets van hem, of toch bijna (ook vandaag niet). Hij weet dat we medeplichtig zijn, al vele jaren. Hij vraagt me om buiten, bij de kruidenier, een fles geuze te halen, waarvan hij grote hoeveelheden verbruikte. Hier wordt het hem verboden. Zijn laatste fles. Ik

ga en kom terug met in mijn boekentas het zware en hinderlijke voorwerp. We hebben nog zoveel te zeggen... Ik maak de ijzerdraad rond de stop los en onmiddellijk, in één volle teug, ledigt hij de fles, zich verslikkend in het schuim, de alcohol die hem even bevrijdt. Ik leg het leeggoed tussen mijn schriften. Hij glimlacht. De verpleegster komt binnen.

Ze heeft begrepen, ze zegt niets, ze zit in het complot, ze houdt van de kleine dokter. We verlaten de kamer. Geen zoenen, geen afscheid. Niets. We bekijken elkaar. Meer niet. In de gang wankel ik; ze pakt me bij de schouder, leidt me een lege kamer binnen. Ik zit neer op het bed. Ze vlijt zich tegen me aan, troost me als een moeder, zachtjes... Voor de dood heb ik steeds dezelfde reactie: ik wil huid, de eerlijkheid van vlees, bloed, aandrang, de schoonheid van het lichaam, zijn warmte, zijn

vertrouwen, zijn heftigheid.

Ik neem haar hand, heel rustig, en leg haar op mijn geslacht. Ze verleent me, zonder commentaar en zonder overbodige gebaren, de kleine genoegdoening van een kleine dood voor de collegeleerling, die niets anders kan verzinnen om zich te bevrijden van de gruwelen van deze wereld. Geen enkele knoop werd losgemaakt, geen enkel kledingstuk verfrommeld, geen enkel woord gewisseld en we hebben de kamer verlaten, het hart zo zuiver als we binnenkwamen: ik heb 'de dokter' nooit teruggezien, zelfs niet op zijn begrafenis, aangezien we niet 'tot de familie' behoorden. Ik slaagde in mijn examen, de examinerator in zijn gewaad zei me: 'Het is een tragedie, mijn zoon,' en je voelde maar al te goed dat het hem geen bal kon schelen. Op die dag besloot ik dat ik niet naar de universiteit zou gaan, maar dat ik zou schrijven... ■

1. *La Nostalgie de l'hérésie*, Collection Empreintes, speciaal nummer van het tijdschrift A L'INDEX, I.S.S.N.: 1620-3887, 15 euro.

Antwerpen, september 1944 - de bevrijders doen hun intrede

Werner Lambersy

Het wenende skelet (uittreksels)

Vertaling: Guy Commerman

Het hieronder gebrachte gedicht is een eerste versie en is onder de initiële titel *La toilette du mort* in een definitieve versie verschenen in 2006 bij uitgeverij L'Age d'Homme.

Voor Sarah Kaliski

He is no longer my father
But I'm still his son
(*Michael Davitt*)

Graf

Voor Lambersy Adolf
mijn vader
en de onbekende soldaat
die slaapt
in ons beider geheugenverlies

Graf

Voor zijn dode overblijfsels
want het is alles
wat overblijft van het been
om te knagen
aan de beelden
die ik niet weet te vinden

Men kan niet verder
zoeken
overal stoot men op
het eindeloze
zoals laboratoriumratten

Kaddish

In het hart van het capharnaüm
van de leugens
en de halve waarheden
en van allerlei
verhalen
die de familie goed uitkomen
en iedereen
alsof men een dode
met zijn zondagskleren tooit

Dienst van de duisternis

Voor wat men als schaduw
herkauwt
in stilte diep in bed
met open ogen
op het onzichtbare
dichtbij de echtgenote
die als ze wakker wordt
zegt: vergeet
en kom laten we vrijen

Graf

Voor Adolphe Lambersy
de nazi
die de joden beminde
en niet beminde
die god beminde
en niet beminde
en geen Frans bevel
aanvaardde
die ook voor België
niets voelde
Stalin of het Frankrijk van Blum
maar Hitler
middelmatige maler
kladschilder met vers bloed
zoals Churchill
en zeiker
voor het geld der machtigen
de gouden urine
van de dood

Vergeven

Voor de marmeren figuur
op de lederen divan
in het salon
waar hij heden en verleden
vermengt
zoals men de soep zout
die men al gezouten heeft

De profundis

Zoals in Berlijn
de swastika
van de kanselarij uiteenbarst
boven de volkeren
voorstemd voor de slachterij

Hier
de hel
de apocalyps van het Reich
de gore bunker
de aftocht
waar de Geschiedenis voor hem
halt houdt
de ingehuurde van de herfst
42 die
er in zal geloven
ijzersterk

Voor de tijd dat
de adder der zakenbanken vervelt
van politieke huid verwisselt
en de nieuwe redevoeringen
van het sief
der dictaturen
die goud
en atoomwapens omarmen

Elders
en zoals vroeger
toen democratieën
naar de koloniën trokken
zoals de pooiers
naar een hoerenkot
om de ontvangsten te bepotelen
de meiden uit te zoeken
een schot te lossen tonen
wie de touwtjes
in handen heeft die men
staatszaken noemt
als moorden noodzaak wordt

Leeg graf cenotaaf

Voor het kind van de school
der oorlogswezen
waar de Vlaamse toekomst
een levenslange onderofficier
in de paardentrein voorspelt

Graf

Voor deze wees
van een vader die aan
de Spaanse griep overleed
en die op 20 jaar
naar New York inscheept
waar hij tegelijk merkt
hoe de moloch
en de grote crisis
de mensen
als hondenkeutels vertrappen

Tolk op de Red Star
van Antwerpen
waar hij Engelse beginselen
aan de emigranten uit het oosten
voorlegt
op het dekhuis in volle wind
en in de scheepsruimen
waar gevochten wordt
en waar gegeten wordt
zonder te weten
of het spek is of varken
in dezelfde eetketel
zonder vragen te stellen

Hij die in het Duits het hof maakt
met de au pair
verpleegsters
in zwarte jurken en
witte schort
in de weer met het klein grut
van de eersteklassers
zonder zich lager te wagen
aan de bar
of het salon van de thé dansant

Kyrie eleison

Voor deze verrader
die enkel zijn miserie verraadde
en die zal zien hoe de rijken
zich verrijken
hoe de armen de lucht opvreten
en sterven
verstikt in hun eigen
woedekreten
en later
hun strijdmakkers
die burgers worden
meer bekrompen
in hun gedachten dan het ijzeren
handvat
van hun golfclubs

Voor die ontgoochelde vader
die zijn zoon miskent
omdat hij de taal
van Michaux verkiest
Genet Verhaeren Tchicaya
U' tam'si Guillevic
Césaire Cadou
Bachelard Saint-John Perse
Char en Reverdy

Voor de vader die me verwijt
dat ik de fac
de rug toekeer
dat ik voor de linksen ben en geloof
in Mao in Vietnam
in Cuba
dat ik elke zes maanden
verliefd ben dat ik
gedichten schrijf
zoals Cendrars de mytho
zonder centen
Victor Serge Hikmet Pound
en Ritsos gevangen
dat ik op de jaarbeurzen en
de huishoudsalons
mixers verkoop
voor een levenslange armoedzaaijerij
en de verstoten knie
van Rimbaud opzoek

Graf

Voor de kleine verkoper
tegen een percentje
in een grijze stofjas
in de afdeling meubelen
en tapijten
waar hij mijn moeder ontmoet
ik zou niet weten hoe
tussen twee boeken
die hij als stortgoed verslindt
en in originele
versie op een bank
in een park
dichtbij de haven ontbijten
met een appelsien
en kummelbrood
met potlood in de marge
noterend
Voltaire Dickens Balzac
Nietzsche Multatuli
Le Rouge et le Noir
Zola, Goethe uiteraard
en Dos Passos

Graf

Voor wie de dragonder
moeder
schoenen aan de man brengt
en weduwe
die haar vier kinderen zegt
tijdens de oorlog
twee in elk kamp
leg al je eieren
niet in dezelfde mand
de overwinnaar
zal de verliezer helpen
want proletariërs zullen jullie
altijd blijven
de kont naar de slechte wind gekeerd

De regens van het gemoed zijn
voor veel later
zoals de muurpanden
zwartgeblakerd
in de steden
waar men een bommentapijt legt

... / ...

Dodenmomument

Voor de burger die men
op de zakendiners
ontvangt
en bij luitjes
gediplomeerd in Heidelberg in het hart
van rechts in een geheime
oorlog
samen met diverse Vlaamse partijen
en zelfs de C.I.A.

Katafalk en zilveren tranen
op het fluweel
van de nachten

Voor deze man die nooit
profiteerde
van een conflict waar de luxueuze
wijfjesapen
van de beau monde
de winnaars van Europa ontluisden
voor die verslagen
strijder
die in het jaar 2000
nog de verjaardag
van de Führer viert
zoals een mammeluk bij de dood
van de keizer

Bescheiden zerk
Reeds door mossen
Overgroeid

Voor wie mij heimelijk
is komen toejuichen
schermkampioen in het college
Sint Michiel
terwijl men strijd leverde
in Budapest
waar we in het Latijn trachtten
te telefoneren
om de opmars van de
sovjettanks te weten
en die vlucht
en die daar blijft verraden
door radio Vrij Amerika

Miserere
Arme armoe! Vox in deserto

Voor mijn moeder
en mij want de vrijgevinge dokter
in amoureuze magie
is dood
van een slechte cirrose
en morfine
die hij nam tegen zijn kanker
achterlatend halve
en driekwart weduwen
in de verdachte
bordelen van het Noord Station

En wij
in de penarie op kisten
door de deurwaarder
tot uitdrijven veroordeeld
20 frank op zak
en drie tot vier pretendentes
van rijpere leeftijd om
een huwelijk af te dwingen
zoals Penelope voor het einde
van de bonenoogst

En ik drink te veel gin
ellendeling! ellendeling!
en ether met blauwe
vingers
Brecht en Lautréamont lezend
en Brel
in de meidenkamers
onder de vliering waar men bevroest
zonder tapijten noch wc's
nabij de metro La Motte-Piquet
en Miller
in Clichy Cummings Joyce
in Barbès
in de pensions waar
ik alle meisjes op de zenuwen werkte
ook dat nog

Begrafenis
in het massagraf van elke dag

Voor deze knul die voor Amada stemt
of Trotsky
en al vlug vaststelt
dat hij daarvoor niet deugt
maar wel sombere gedichten
wil schrijven
zoals de bordelen

met hun onweders
en de hete amoureuze moesson
der zinnelijkheid

... / ...

Graf

Voor hem
die over de vrouw die ik huwde
sneerde:
ja ze is gezond en sindsdien
houd ik van haar:
jammer dat ze een française is

Graf

Onder kipkarren vol stilte
voor deze ouderling
kind
verlaten door een zoon
die zelfs geen Vlaams schrijft
en geen wraak neemt
zelfs niet met een succes

Graf

Voor die dode vrijwel
uit mijn leven verdwenen
en in het graf gelegd
voor eens en altijd
kruiwagens van het vergeten
maar toch niet helemaal voor een gemoed
zonder mij vertrokken
en die zonder twijfel groot gelijk had
om me te schrappen
van het doodsbericht van hen
die hun eeuwige lijden opeisen
want de eerbied
voor wie me uit het niets tilde
zal volstaan en de liefde zal
nog veel tijd in beslag nemen

David Scheinert

... bladert in het leven

David Scheinert situeert zichzelf in het gedicht *Die bol van been*: 'Ik ben geboren in een Poolse stad (Czestochowa) waar ik immense kruisen op de vlakke heb gekend en blauwe bosbessen van de morgen en het klapperende linnen van de sloppen en het dode oog van Pilsudski. Ik ben de zoon, kleinzoon en achterkleinzoon van glasblazers en van handelaars uit de provincie die elke zaterdag koning werden met als enige kroon een kubus van versleten leder op hun joodse voorhoofd. Pools en besneden kind kwam ik onder de gutsende regen in een slapend Brussel en ik beweende mijn blauwe ballon onder de naïeve ogen van wassen ledenpoppen. En de jood in mij stierf niet – kunnen zij sterven Hosea en Ezechiël en David de psalmist en de trotse herders en de fluitende metselaars van Israël? – maar de zuurdesem van het recht mengde zich met de honing van Brabant en een ander ik werd geboren, gekneed uit het leem van Tijn en van Tchantchès met in het midden van het gezicht de neus van een Hebreeuwse vechtjas.'

DE LENTE TOEN DE WERELD ALS BEEST ONTWAakte

Die lentemorgen ontwaak je uit een wattige droom
en al wie je lief is, gaapt een gat in een zonderlinge hemel.

Is die glimlachende hemel bezaaid met kleine Chinese
bloemen, kinderlijk geschater, subliem poederdons?

De overbuurvrouw, in haar hoerige onschuld, kent noch
het antwoord, noch de vraag, enkel haar meisjes
zijn van tel en hen die ze strelen, maar een gerucht
strijkt neer over de landstreek.

Gerucht door een schuldige ontkend, de Duitser
met zijn bolle wangen die zijn vuile was uitvoert
en wiens bekentenissen je doen bevroren: Weet je, David,
het zijn de joden die achter die smeerlapperij zitten.

Gerucht dat eveneens ontkend wordt
door de Schwabische en kersverse officier,
een meisje aan de linker-, een hoorntje ijsroom
in de rechterhand en achter hem
een schone reclame voor vruchtenijs.

Maar het Duitse leger maakt zich meester van het land,
zonder gerucht, vernietigt het velden en woningen,
doodt het de bewoners, rukt de sterren uit de hemel
om de joden te brandmerken, in hun hart.

Door de straat rijdt tergend langzaam een lange, zwarte
wagen waarin je de verklikker, die je naar het leven staat,
herkende, het aangezicht tegen het ruitje gedrukt,
je verbergt je, om het even waar, in een wolwinkel.

Voor jou betekent weerstand niet sterven,
ondanks de hemel bestrooid met glimlachjes, ondanks
de officieren met hun kushandjes, ondanks de Siegfrieds
met hun vunzig ondergoed en hun mooie praatjes.

Die meimorgen in veertig toont nog geen vrouwen
die zullen sneuvelen zoals vele vrouwen,
noch de joden die als evenveel insecten
in de vlammen zullen knetteren.

DE LEUGEN VAN AUSCHWITZ

In de zwangere lucht van de beginnende herfst zegt een vlakke stem je aan de telefoon: 'Sinds vanmorgen is hun huis leeg.'

Het is alsof je een dreun op je hoofd kreeg, de agenten van de nazi's zijn gekomen om je naasten aan te houden, ze zullen aan het feest zijn.

Je hart is leeg als hun huis, als de straten en de mensen, in je omgeving is er niets dat nog leeft.

Herinner je je nog hoe ze je toeschreeuwden en hoe je ze toeschreeuwde? Je wou dat ze ervandoor gingen, ze vonden je maar een snotteraar.

Van hun vertrekplaats bereikte je een papiertje: augurk. Grotesk, schrikwekkend. Zij gaan sterven Met een augurk tussen de tanden.

Veel later, kwam een overlevende van Auschwitz: 'Je zult de afwezigen nooit terugvinden. Je ouders, vergast, zonder uitstel. Je broer, gestorven, iets later.' De man zei het zonder omhaal.

De overlevende heeft gelogen, ook jij hebt gelogen. Auschwitz bestaat niet voor Pourrisson, en Pourrisson kan weten wat hij zegt. Welaan, waar zijn je ouders dan? Toch wel lang, een vakantie van vijftig jaar?

VAN BORST TOT ASSE

Het is een erg lange, een erg korte weg die leidt van de borst waarvan de smaak verloren is gegaan naar de vlammen die je tot as zullen herleiden en die je ogen nooit zullen zien.

Wat werd er van de halsdoeken uit Polen, de Brabantse dageraad, de zotte kinderjaren, hun onbezorgde lach? Neergestort in de zwarte afgrond van het gemis. Je bezit nog steeds je ogen, maar vrees je de herinneringen niet? Het is een trage mars en je hebt een stok nodig om je te ondersteunen.

In de wegdeinende schaduw zie je weer de graftomben van elders, het huis puilt uit van vreemdelingen, enkel het water stroomt en kweelt als een wielewaal voor je hart.

De dodenkampen sluiten jouw doden op, maar wat te zeggen over de doden in Joegoslavië? De bliksemschichten van de nacht vermorzelen de olmen, de rook verminkt de lichamen.

In je zetel, onder de lampenkap, je leest een wjl, en als verlamd hoop je meer te weten over een machteloze wereld die overleeft.

Morgen bij het krieken van de dag, zullen de drang der omstandigheden, het schrikbewind der levenden, je als getuige nemen – wie weet?, ongetwijfeld minder opgedirkt, wellicht meer in gepeins verzonken.

(vertaling van Guy Commerman, uit: *Feuilles de vie / Bladeren in het leven*, uitg. Paradox Pers, 1995, Antwerpen)

Sven Peeters

Rode bessen in tijden van oorlog

Zaterdag, 10 augustus 2002

Er stroomt ijskoud, helder bergwater uit de kranen van de huizen van Sarajevo. Omdat het zo verschilt van het water elders in de wereld, zijn er veel vluchtelingen van wie de tanden in het buitenland zijn beginnen uitvallen. Er blijft hen niets gespaard, zo lijkt het wel. Na hun dierbaarsten, hun huizen, hun bezittingen verliezen ze daarenboven ook nog eens hun gebit.

Ze wandelt langs de oever van de Miljacka. Het is de linkeroever waar zich eertijds de verst in de stad gevorderde Servische linie bevond.

Ze wijst de plek aan, tussen moskee en flatgebouw, waar haar vader werd gedood door de kogel van een 'snajper'. Hij was net naar enkele vrienden eten gaan brengen. De dood maalt niet om honger.

Ze toont het huis in een residentiële wijk, waar haar grootvader woonde. Ze heeft er zelf jaren gewoond en in de straten gespeeld. Ze toont de hangende ketting die er een tuintje afgrenst, waarop ze altijd schommelde.

Ze zwaait naar die grappige oude man op zijn fiets – een jeugdvriend. We zullen hem de volgende dag opnieuw tegenkomen, toevallig, ergens in de stad. In het huis van grootvader heeft nu een buitenlandse hulporganisatie onderdak gekregen.

Maar ik zie geen hulp. De hulp woont in de mooiste huizen, die de oorlog hebben overleefd. De hulp heeft geld om die huizen te bewonen, om dure woorden te schrijven op lege dozen vol pleisters voor op de wonden en 's avonds kan ze uitgebreid dineren. Langs de oever van de ondiepe rivier zwalpt een eenzame, door drugs of alcohol verteerde jongeman.

Ze vertelt hoe ze in oorlogstijd heerlijke, rode bessen ging plukken die groeiden aan de bomen op de oever.

'Sommige zeevaarders verliezen hun schip, maar ik verloor de zee', zo luidt een populair lied dat zingt over een droeve schipper die treurt over het

verdwijnen van de zee die vroeger golfde over de uitgestrekte Pannonische vlakte. Hij kreeg er de Donau voor in de plaats, maar dat was hem niet genoeg. De man die dit vertelt vraagt vervolgens, terwijl hij onvoorzichtig, want dronken, de rug van mijn hand schroeit met zijn sigaret: 'Weet jij waar Karadžić zich momenteel verbor-gen houdt?' Ik trek geschrokken m'n hand terug en wacht op zijn antwoord. 'Die zit boven in de heuvels rond Sarajevo met drie Russische kern-raketten zich af te vragen of hij op de knop moet drukken of niet. Ha!'

De dood grimlacht in Sarajevo.

Ondanks alles draagt de Ulica Titova nog steeds haar naam. Gisteren zagen we aan de overkant van de Miljacka bij een kleine bar hoe steentjes in de berm van de oever de letters T I T O vormden. Even later komt er een vrouw in boerka voorbij gejojgd. ('Het is voor het eerst in de geschiedenis van onze stad dat we zo'n geblindeerde vrouwen in het straatbeeld zien'). Joggen in boerka! We lachen (alweer). Maar het klinkt geforceerd.

Sarajevo is op dit moment van schrijven een dode stad vol vreemde mensen. Er zijn de zombies, de mensen die altijd gebleven zijn, zij die geknakt zijn door een drie jaar durende oorlog in de eigen straat, ze hebben te veel mensen zien sterven, zien weggaan in ballingschap. De zombies dwalen langs de rivier en in de parken, om te bedelen voor geld voor de spuit.

Er zijn de nieuwkomers, de boeren, de boerka's, de mensen van het platteland die na de oorlog naar de stad kwamen of werden uitgenodigd of gedeporteerd, zij die de stad aanvankelijk haatten en haar uit pure jaloezie (en onbegrip) kapot wilden, de elektriciteitslozen die de luxe van de stad (licht! centrale verwarming! haardrogers!) hebben ontdekt. 'Het is erger dan in Afghanistan.' Deze nieuwkomers spreken dan ook een heel andere taal, de taal van de dorpen, de barbarij.

En tenslotte zijn er de Sarajeven, van wie weinigen nog in de stad leven. De meesten onder hen

zijn lang geleden naar een andere wereld gevlucht, naar het Westen, Antwerpen en Amsterdam, of helemaal over de plas naar de Verenigde Staten (zo had Joegoslavië kunnen zijn). Zij vormen allen De Diaspora, de zwerm, de vluchtelingen. Zij komen 's zomers terug om in de kafana's elkaar terug te zien en oude herinneringen op te halen. Of in de winter om te slalommen tussen de landmijnen op de berg Igman. Ze komen terug, jaar in jaar uit, om te proberen de verloren jaren in te halen, om te proberen de verloren jaren te overbruggen en te vergeten en misschien te doen alsof Het niet gebeurde.

Maar de vergeelde portretten van Tito die hier en daar voorzichtig opnieuw van onder het stof werden gehaald, de kadavers die uit sommige

kasten vallen, de Blauwhelm die buiten voorbij de kafana wandelt, de al te jonge drugverslaafde die om *konvertibilna marka* komt bedelen, de stenen rozen in het voetpad en de gaten in de gevels van de huizen, de wallen onder de ogen van voorbijgangers, de lege stoelen aan de tafels waar ze elkaar elk jaar weer zien en de ranke traan die af en toe blinkt in het oriëntaalse oog van S. vertellen dat Het wel allemaal werkelijk gebeurd is.

De zomer is de tijd van de tijdelijke terugkeer. Te kunnen leven, praten en drinken zoals vroeger. En daar zitten ze dan, gebogen over een Sarajevsko pivo of een glas wijn, de Serviër, de Kroaat, de Moslim. De essentie van de stad aan een tafeltje.

'Waarom heb je eigenlijk je stad verlaten?'

'Omdat dit mijn oorlog niet was.' ■

Wiens oorlog was het dan wel?

Guy Commerman

Vanuit mijn schuilkelder

1944 en ik weet als zesjarig kind niet dat het oorlog is. Ik woon in Antwerpen. Ik heb mijn vader nauwelijks gezien. Had me toen niet gevraagd hoe hij eruit zag, ik zou het niet geweten hebben. Hij leeft ondergedoken. Ergens. Mijn moeder naait dag en nacht. Om te overleven. Niemand vertelt mij dat het nu oorlog is. Dat er goeden en slechten zijn. Ik zie Duitse soldaten in uniform en besluit dat zij dan wel de slechten zullen zijn. Het woord vijand ken ik ook niet. Wel verneem ik op school dat de Duitsers uit Duitsland komen, een land dat aan het onze grenst en dat Hitler hun baas is en een heel slechte en boze man is.

Al deze prille jeugdijaren krassen zich in mijn hersenen als in een etsplaat, onuitwisbaar. Op het middaguur op 27 november 1944 wandel ik met vader op de De Keyserlei. Een V2 slaat in op het gebouw op de hoek van de Teniersplaats, de De Keyserlei en de Frankrijklei. Enkele seconden later kruip ik over lijken. Ik vergeet nooit de verschroeiende geur van de dood (een truck met verkoolde soldaten brandde uit), de paarse kleur van de dood en heel even een onheilspellende stilte. Op enkele seconden vielen er 128 doden, waaronder 26 militairen en 300 gewonden. Een uit de rails gerukte overvolle tram 3, iemand raapte menselijke resten op, sirenes, soldaten, brancardiers, brandweertenten, de complete chaos. Als er al een hel bestaat dan is dat de hel. Erger kan nauwelijks.

Ik strompel, klauter en struikel met mijn vader verder, weg van het gruwelijke onheil. Verdwaasd rennen we naar huis. Aan de Vogelenmarkt krijg ik een hoorntje ijsroom, drie bollen vanille. Maar geen woord uitleg. Geen troost, geen knuffel, wel een hoorntje ijsroom. Ik werd toen veel te vlug volwassen.

Ik bleef heel lang triest en boos en onzeker. De eerste dagen sprak ik niet. Het is slechts tientallen jaren later dat ik de etsplaten uit mijn geheugen heb durven af te drukken. Aan wie moet ik ze tonen?

BOMBARDEMENT

Op hardvochtige matrassen
Teruggeschrokken onder dunne kaki deken
Voosgevrozen handpalm over oren en gehoor
Oorkussen rond de slapen

Verkramppt en slagzij gelegen
In straatarme oorlogskelder
Het onhoorbare geluid nadert
Het vliegt ongestoord voorbij en verder

Dan ons huis dat zich schrap zet:
De brutale knal uit Peenemünde
Stilte als een glasscherf onder voetzolen
Von Braun bleek achteraf geen bruinhemd

LEERSCHOOL

Kokhalzend levertraan op school
Droog krijgt in keel Gevoel van stikken
Zes maal negen is hoeveel? Niet weten
Op vingers tikken en het kwade ezelsoor

Achter de Leuvense stoof die ronkt en bloost
Mijn waterverf ligt stil Tarzan getekend
De bel hamelt tien voor tien
De meute stormt de hongerwinter in

Sneeuwballen Dresden brandt Een Führer snurkt
Ik bijt in moeders oogstappel
Hoor de zegestemmen op de radio
Begrijp niet alles wat macht vertelt

GEWONE DAG

Boterloos en droog kastanjebrood
Afgeroomde melk Zoete lies en liesbreuk
Zonder dokter Ook gezwollen amandelen
Sinterklaas als gulle vader verkleed

Een sinaasappel in zilverpapier
Slappe frieten van gestolen raap: het was feest
Uiteenspattende lucht vol vliegende forten
Bedreiging van bevrijders in geheime vlucht

Naast vijand mof of duizendjarig heimatland
Schuilend onder de tafel Spelen met de knopen
Ze rijen Ze tellen Aaneenrijgen
Te zwakke driegdraad knapt door
Slagveld tolt de hele kamer rond
Moeder boos Tranen tranen Moeder troost:
Ventje speculoos Dun laagje Solo
Wil je nog wat kastanjes poffen?

OPERATIES

Amandelen uit keel gesleurd Verdoving
Niet voorhanden Wel het angstuitpuilende oog
En de bebloede keukentafel Ik op mijn rug
Zes handen in wurggreep De banggerekte kreet

Nadien elke dag een bol vanille-ijs
Gratis van de bakker Gerantsoeneerde troost
Stalingrad gevallen Rode winter overleeft
Vlaggetjes prikkelbaar verplaatst

Op de landkaart van het leedvermaak
Ik genas en nieuwe vader Jozef knipte
Zijn Moskouse snor in sikkelvorm
Raad je kameraadje hoe chirurgisch?

BEVRIJDING

Ze strompelden Te lange groengrauwe jassen
Groteske overmaatse helmen over uitgebluste ogen
De oudste was al ouwelijk veertien jaar
Eindelijk vrije mensen jouwden spuugden

Sloegen toe Ik was zeven en begreep de haat
Van onze ouders niet Ik kauwde roze tutterfrut
George de tommy maakte mijn moeder soldaat:
Van alle oorlogen de minst verdachte daad

Hands up! Haut les seins! Mama mia
Ik benijd je Maar te jong voor war and peace
Ze schoven aan in gestreken kaki battledress
A french capote in ruil voor wat rekbaar begrip

IN DE DUINEN

Zoals die keer in de naoorlogse duinen
Zand opstuivend Rollend van top naar dal
Gierend angst uitdagend Beneden stervend
Gekruisigd op de rug: blauwe luchten boven ons

Herademen oogknipperen Zweetdruppels
Op de flinterdunne snor en dan heilspellend stil
Het naar elkaar wentelen Vingers op zoek
Naar vingers van onbevleete acht

Het willen zoenen en niet durven Uitstellen
Niet vandaag Wie ziet ons? Heimelijk vermoeden
Misschien morgen wel Warme lippen glimmen
Achternazitten Ze laat begaan en telt tot tien

ZONDAGMORGENPRENT

Ze liet zich voelen maar ze beefde van top
Tot teen gekleed in rillen Korte ademstoot
Tepeltje gestrekt en vochtig van volle tong
Het bloesje losgeknoopt zoals in Ciné Revue:

Diva's van het gekleurde doek die wij kleefden
In geheime dagboeken met jonge woorden
Van Gilda Rita en Ava die niemand lezen mocht
Geknield tussen chocoladeprentjes van Côte d'Or

Jacques en Callebaut Verzameld uitgewisseld
Zoals ze zich liet voelen en ik tastte in het duister
Van wat nog grootse zonde was Zo heerlijk
Een zakdoek Zondagmorgen Ouders sliepen nog.

NAAISTERSATELIER

Zes pronte naaistertjes driegden knipten
Zoomden: samen 120 jaren jeugd en jolijt
Recht over elkaar aan de werk- en schafttafel

De melige maitresse van de koloniaal
Admireerde haar zijige kont Streek de kaken glad
In de pokdalige spiegel aan de wand

De norske doktersdochter met overal snorren
Zelfs haar beha behaard in te lange rok met split
Haar kippenogen smalle mond Een vogelbekwif

De afgekalfde slagersvrouw de vetkwabben keurig
Gevouwen Twee mauve vleesstempels als tepels
Boers geknor Living corned beef Parvenue à rien

Een staalkaart van moeders clientèle
Vlak nadat de voorlaatste jodinnen hun diamanten
Biezen pakten naar de zoele Argentijnse tango's

Ik mocht al meehelpen: de centimeter aanreiken
Het paskrijt zoeken Op mijn knieën afstrepn:
Ik rook vrouwenzweet verlangen ijdelheid

Ik leerde gluren opsnuiven onverhoeds aanraken
Het snorren van de Singer Poezengeromezemoes
En de langgerekte benen van de scharen knipten

SOLDATENHOSPITAAL

Ook zag ik door de spleet hoe hoerig een eenbenige
Duitser een verpleegster knipte in haar rode kruis
En haar hese gillettjes wezen op geen pijn

Zo dwaalde ik door de ontsmette gangen
Van het omgetoverde sanatorium Mensje sana
In corpore sano van zeven jaar Eigenlijk al oud

Ook zag ik hoe de afgedankte Pruisen
Zich krijgshaftig verrukten in de douchekamer:
Ik dacht dat ze elkaar ontluisden en kreeg jeuk

Ook zag ik verbrande huid salamanderkoppen
Zich voortslepende mummies Omhooggestoken
Konten waarin rood aangelopen thermometers

Een onwezenlijkstillevoorzichuitstarende man
Een jonge mädel zonder armen die kirde ocharme
En een kraakwitte dokter die haar borsten streelde

En ook schaterde maar met felle gekke schokjes
Ik hoorde ook donderscheten van genot en pijn
En ademhalingen die niet meer op gang geraakten

En hoe druivenpitten werden uitgespuugd
Ik beefde er één maand Ik moest niet naar school
Bleef bij mama Moeder waarom leefden wij?

VAKANTIE BIJ OMA EN OPA

Een grijze jutezak vol honger over de schouder
En klepperend in te grote blokken opgetast
met verjaarde volksgazetten
Winterhandjes warm blazend volgde ik opa's
Trage tred in vale moddersnieuw op spoorwegpad

De machinist op rust scharrelde klauwend tussen
De afgedankte cokes en wat nog stookbaar was
Verdween in de grijze jutezak Kachelklaar
En hartverwarmend voor een avond oorlogskaarten

Na de aardappelen met haring en rode bessen
Als zuurzoet dessert Het dagelijks slapengaan
Met oma en opa in hetzelfde bouwvallige bed
Pispot op de kamer Ranzige stank van oude lijven

Een stoomtrein hoestend in mijn woelig waken
Mijn kleine warme adem klevend aan de gore spreij
Kinderdromen in de spaarpot van de lege jutezak
De nacht stierf te traag om sterflucht te verjagen

DE V-BOM

Daarover schrijf ik ooit een boek Beslist
De eerste drie seconden was alles doodstil
Dan viel doodstil uiteen in schroeiend vlees
En stil zwol aan tot één langgerekt gekerm
Een kreet met scharensliiep geslepen: snijdend
Kervend hakkend tot in de verst verborgen
Vezels van het op zondagmorgen wandelend ikzelf
We kwamen van de zogezegde dierentuin
Ik wilde echte wilde beesten zien
Maar er krijsten alleen kaalgeschoren vrouwen

Duitsland onder alles! Zij hadden de Bom
Wij hadden hetzelfde zegeteken: de V!
Victorie veestapel vernietiging

Toen werd ik een tweede maal geboren
Toen glasscherven zich spiesten in kindervangen
Toen ik over paarsgezwollen lichamen kroop
Gestorven zeppelin's Ik trapte op een oog! Pardon!
Zei ik Ik werd ziende blind Blind van zichtbare
Haat Sindsdien heel erg spaarzaam met gevoelens
Dank u oorlog Dank u krieg

What's on your mind? vroeg de tommy
- Doesn't matter!
What is the matter?
- Never mind...

En dan zwijg ik nog over dat vrouwenhoofd
Op de trapjes van Studio 48 de bioscoop
Ce n'est pas du cinema la guerre!

DAGELIJKS BROOD

Omdat vliegende bommen niet altijd overvlogen
Soms floten dan weer niet en onverhoeds vielen
Ruilden we de gehavende koekenstad voor de kust
Schalkse zomer: een smalle wezenlijke eeuwigheid
Toen ik kommerloos volledig en gelukkig was
Moeder naaide en stikte in 't British Hospital
En 's avonds at ik ongekende spijzen keukenrestjes
Want ook Duitse gewonden kwamen niets te kort:
Voor 't eerst zanderige chocolade (met filmsterren)
Parelende appelsienen een dikbuikige banaan
Kruimels cake en ik was de enige jongen
Met een heuse echte kaki legeronderbroek
Uit respect werd ik dus de leider van strooptochten
Langs ondermijnde duinen bekogelde bunkers
Hebberig op zoek naar gave hulzen een roestige
Bajonet: gestold bloedspoor van bezette jeugd
Elke middag in de zwijgzame rij want ik
Kreeg er een schepje winterhulpsoep bovenop:
Ik glimlachte triest & hield mijn hoofd wat schuin
Soms kreeg ik zelfs een knapperig broodje stiekem
Alleen voor mij Ik deelde toen met niemand

Ayant décroché un pain
Il le mangea à bras tendu
Tandis que des mains un pendu
Sème en mesure les grains

Ik was zo rijk als Ali Baba en zijn 40 rovers
Ik was met minder dan weinig tevree
De oorlog was net niet gedaan
Alles moest nog beginnen

WEET JE NOG?

Weet je nog? The great war
Oorsprong van je wartaal in deze melkwegen
Kieskeurig nu want je verkiest boerenboter
Boven margarine en melons de Provence boven
Zelfgeraapte oogstappeltjes met wormengang
Mozzarella de Padua boven la-vache-qui-rit

Weet je nog? Het zand van Hageland
De duinenmijn in Den Haan De zelfgemaakte
Papieren Spitfire – slechts eenmaal opgestegen –
De vele vliegende V's De dwarrelend glinsterende
Zilverreepjes in een gewolkte kanonvuurlucht

Weet je nog? The sister you never had
Het nooit gezaaide zaad De gezwollen amandelen
Het bloed in de emmer De blik van die kleine mof
De begeerde paardenvijgen Het vetgemeste konijn
De verlegen paashaas zonder eieren Het gebrek

Weet je nog? De overvloed aan wat ontbrak
Op alle fronten De bekakte fröbelschool
De froefroe van Greetje later kaalgeschoren
De dierentuin op straat De mensen in de kooi
De fuchsia's van Katia De eerste dode kat
De lege spaarpot en Bing Crosby die weer zong

Weet je nog? Aap-peen-vuur-lies Lege tafels
Vol vermenigvuldiging Regel van drie Hinderlijke
platvoeten Afwezige vaders
Die je altijd zag waar ze niet mochten zijn
De bange eenzaamheid De blanke plankenvloer
De splinters in je ziel en ersatz-aardbeienijsroom
Het geroezemoes van drie ongeoliede Singers

Weet je nog? Al die nooit genezen kerven
Het stripverhaal van oorlog krijgers en nemers
Diefstal van geborgenheid Zwaartekracht in hart
En hoofd Geheime signalen sirenes gesmoorde gil
En 'Wie kijkt er om naar mij? Is daar niemand dan?'
Gemaskerde geluiden uit Londen Spooktalen en
Achterstand in liefde Muizengrijze sprakeloosheid

Weet je nog? Die ene vochtige bedsprei
Het krantenpapier in de blokken De strohalmen
Van de gebochelde melkboer Het tafelgebed en
-zilver bij de tantes van welstand De suikers
Van het tandbederf De gek verklaarde tandem
De tapiocapap Het vloeien van droge tranen
Weet je nog? Het kelen van het varken

De dampende bloedpens Het geile gehijg
Van de boerinnen Het toiletteren van nichten
Tompouce op de verjaardag en tommy's in aanslag
De topazen en briljanten van de smokkeloom
Sinterklaas met zwarte sneeuw en één appelsien

Weet je nog? Het vaderland de moederband
Kindje Jezus in het klaslokaal De stok achter de
Biecht De gekruisigde Volksgazet Het veerhuis
Van vroege vrijers en de verzetsman zonder hoofd
In het veen De bruine kleefband op de ruiten
De stoere verhalen rond het gloeiende duveltje
De opspringende dennennappels De verarmde
Warme melk De hoedendoos vol knopen
De haring in de pan De geur van overleven

Weet je nog? Het rantsoen van schaarste
En de voorraden in dromenland De hoop op meer
De spelden in de hooiberg De verzamelaars van
Sigarettenpeuken De stijve stroop De zoete lies
En overal voetgangers en volksbewustzijn
Verloren zonen Sudderende stoofpotten
Wagneriaans neuriën en eerlijk versneden zeep

Weet je nog? De wezenloze wiegendood
The wizzkid The whodunits De wijwaterkwast
De geloofwaardige hypocrisie Het wennend
Zelfbedrog en de wimpels van de willekeur
The yankees are coming De gestrande landing
Paris brûle-t-il? Zijn ze al in Boom?
En onzekerheid die veld wint De vluchtende
Veldwachter De liederlijke zanggroep
De opgediepte partituur Klanken van geluk en
Arbeid Valse tonen en echte koffie
Hoera! De blauwvoet zwalpt Hoezee!
De zeekoet klimt De verraden Vlaamsche held
Alles voor Christus blijft bewaard

Weet je nog? De afgeknotte wilgen
De droevige platanen De eerste dikke witbuiken
Het afgeruimde hongerontbijt De zonnestraal
Die inbraak pleegde De opgekropte wraak
De martelgangen van de kampenwaarheid
Arbeit macht frei und Freimaurer arbeiten
Où sont restés les fleurs du mal? Waar is Marlène?
De Rijn brandt Aragon wordt voorgedragen
De bolsjevieken worden nu reeds uitgesloten
Kapitalen amper herschikt De nieuwe intrede
Van hebzucht op het praalbed van democratie
De piazza's juichen De goden ontwaken weer
God wisselt van kamp Hij is nu mitt uns en
niemand die het ziet Seideravond Ziklon B

Weet je nog? De vergeten eer van denken
De androgene anekdote van de eeuw De geeuw
Van Zeus De lach van Hera De jacht heropend
Het andreaskruis in ere hersteld Heerschappij van
Goud in andere handen en dezelfde kluizen

Weet je nog? Remember for the future
Hoe het heden van toen het nu van morgen is
Oorlog exportproduct van vrijhandelszonen
Het antichambre van de anticlimax van wijsheid
Kersverse vrede als alibi verpakt op banier gestrikt
Als gewin in bank en krediet introduceren

Weet je nog? Your never ending song
Ta prière pour l'auvergnat Yo tengo tantos
Hermanos que yo no puedo contar

Broeders op zee en in de bergen
Barstensvol berouw De gekende kameraden

Die eenvoud beminnen liefde begeren
Besnaarde gezangen mompelen spiegels poetsen
Scherven lijmen trachten te bouwen puin ruimen
Gedichten lezen muisstil ademen Sparen en leven
Voor het vervolgverhaal van hun kinderen

Weet je nog? De dood was onze raadgever
De vereffenaar van gelijkheid De drijvende kracht
Voor beter dan geboorte uit het niets van domheid
Ach geef mij een hand en schouder Bespeel
Mijn schoonheid die ik niet ken die ik betracht

Wil je wat weten? Ik ben de hoeder van niemand
Ik ben bespreekbaar ook bij middernacht en meer
Ik wil me herinneren waarom ik ben zoals ik ben
En ik wil weten weten weten wat ik verwacht

Ik wil geen nieuwe schuilkelders

De moedwillige moeders

1

Het joch had een voorgevoel. 'Ze gaan me hier naar buiten sleuren, zie, en dan is het met deze veilige, vochtige warmte voorgoed afgelopen en kan ik me daarbuiten gaan weren als een duivel in een wijwatervat. Ik kan maar beter tegenwerken. Misschien worden ze het beu en laten ze me blijven.'

Het was buiten de waard gerekend. Wijd spreidde de moeder haar benen. Haar bekken werd een katalpult. 'Ik heb je verdomme negen maanden moeten dragen. Ik heb afgezien. Ik ben zwak geworden. Ik heb honger gehad en me op een schaamteloze manier te pletter gevreten aan bakharing en andere oorlogskosten! Kak of geen kak, de pot op! Gat is gat! Kruip er maar door zoals de boer op zijn varken!'

Kreunend en sidderend bond zij de strijd aan, of liever: zette zij de strijd voort. 'Ik heb je gewild, ja. Een beetje per ongeluk misschien. Maar nu wil ik je zien, je betasten, je voelen... Ben je wel normaal? Want je weet nooit in deze barre tijden! Met al die ersatzdingen en die emoties en commoties zit ik al maanden met een bult van de schrik. Een abnormale wil ik niet. Dan nog liever een doodgeborene!'

Het joch spartelde als een uit de kluiten gewassen spermatozoön, zoals het toen gesparteld had, maar nu tegendraads, tegen de stroom van de krampen en de wil van de moeder in. Als het had gekund, zou het een stijve piemel gemaakt hebben, om als weerhaak voor eens en voor altijd in die baarmoederwand te stoten en er als een nagel in een doods-kist te blijven roesten. Maar neen, het onvermijdelijke moest gebeuren. Klauwen en wild in het rond slaan hielp geen zier. De zachte, roze kleur werd rood van het bloed, wit van het licht, zwart van haat en woede. 'Want ik wil niet. Ik wil voor altijd eeuwig blijven!'

De moeder zette een laatste keer de tanden op een. Ze beet het email er af. Haar handen werden vuisten, haar wil onverzettelijk en vooral wou ze die arme verloskundige niet langer ophouden. Die

zou ook wel liever bij zijn vrouw en kinderen zitten, of tegen zijn vrouw aangedrukt liggen maf-fen. 'Kom, geen gezever. Het moet nu maar eens gedaan zijn. Mijn water is al lang gebroken. Ik heb hier liggen knijpen als een wasspeld in een gewassen onderbroek. Vooruit met de geit, nu, ja, nu, hooo, haaa, ik voel het. Ja dokter, het is zover...' 'Ik zie het, madam. Ik heb het hoofd-je al vast. Spierwit haar, net een albino, haha. Maar kom, nog even drukken, drukken ja, goed zo, prima, ausgezeignet! Jaja. U moet niet bang zijn. Heel die uitgerekte toestand komt wel weer in orde. De natuur heeft u zo gemaakt. Of god. Een moeder kan heel haar leven lang een spannende minnares zijn voor haar man, een borrelende bronput voor haar kinderen. Zo goed werkt zelfs rubber niet. Die wordt slap na een tijdje, verduurt, vergaat. Een moeder blijft! Ha, daar zie! Hier is het helemaal! Proficiat, madam, het is een zoontje. Ontspan nu maar, u hebt uw rust verdiend. Nog even die navelstreng doorknippen. Zo, ja, gebeurd! De hoeveelste dit jaar, zuster? Er worden er zoveel geboren de laatste tijd, wat is er negen maanden geleden gebeurd? Amaai, dat is een flinke nageboorte!'

Zij luisterde al niet meer. Het was voorbij en voor hem, de verloskundige, was het maar een doordeweeks geval. 'Hij kan zich wel de Mercedes van Hitler permitteren, hij, de verloskundige, met al die superdure bevallingen. Ochgot, het zal mij een zorg wezen. Hier is de eerstgeborene. Hij ligt in mijn armen. Even maar, heeft de zuster gezegd. Hij heeft zo mooi geweend. Die gaat nog opera's zingen later. Jaja, let op mijn woorden!'

Later in de zaal stonden er hopen gezichten over het wiegje gebogen. Wat een schraal ding. Of dat lang in leven zal blijven? Alleen als het god belijft, misschien, en dan nog, want oorlogskinderen missen van alles te veel.

Het joch wist beter. 'Nu ze mij zo wreed en ongenadig op de wereld gezet heeft, moet ze het maar weten. Ik blijf hier niet. Ze moeten mij geen speen in mijn mond duwen. Zuigen zal ik niet. Leven wil ik niet. Vechten wil ik niet.' Het keek met

opengesperde oogjes naar dat ruwe gezicht van die lachende man. 'Jaja, madam, dat is mijn zoon. Hij heet Gaston, ons Gastonneke, den Ton. Schoon hé! En al zoveel haar, net zilverdraad. Maar kom, ik zal eens opstappen. Ik moet hem nog gaan laten inschrijven.' Hij keek naar zijn vrouw, zelf nog een kind, en herhaalde zijn woorden van daarnet. Zij keek boos en verwijtend. 'Ge gaat hem toch niet als Gaston door het leven laten gaan hé, Alfons! Ziet ge dat mormel liggen? Toch helemaal niks om Gaston tegen te zeggen! Neenee, ik wil een Lukske, kort en mooi. En later, als hij groot zal zijn, zal het nog beter klinken: Luk, onze Luk, Luk Verlinden.' 'Jaja, Maria, Luk dan, omdat gij het zo hard wilt.' 'Ge belooft het toch hé: Luk!' Maar hij was al weg. De sfeer van een ziekenhuis, van een kraaminrichting, was niks voor hem. Fluitend liep hij door de straten van de bezette stad. 'Jaja, kijken jullie maar verontwaardigd. Ik heb toch maar een zoon. Ha, stel je voor dat het een meisje was geweest! Ik mag er niet aan denken. Een zoon, ja. Helemaal zoals ik had gehoopt. Wat kan een mens schoner wensen?' En als hij bij de weduwe van Gaston, 'Onzen Ton', zoals ze altijd zegde, aanbelt en zij helemaal op de derde verdieping het raam opentrekt en eruit gaat hangen als beddegoed, kijkt hij zo stralend van geluk naar boven, dat zij uitroept: 'Het is een Tonneke!' Hij had gewoon het hart niet om haar te zeggen dat het een Lukske was geworden. Dus liet hij door de ambtenaar 'Gaston, Luk, Walter' opschrijven. Hij zette zijn handtekening, voelde zich even minister, keek toe hoe de twee toevallige getuigen - er hangen er toch altijd een paar rond op de burgerlijke stand - de één vroedvrouw, de andere kuisvrouw, hun poot mee in het register zetten, gaf hen allebei de gebruikelijke aalmoes en maakte dat hij aan de tapkast tussen de vrienden hing om uitgebreid op de blijde gebeurtenis te klinken en te drinken.

2

De trein denderde met Gaston, zijn moeder en haar schoonmoeder naar Duitsland. De vader en echtgenoot werkt daar nu. Hij had zogezegd geen keuze. Nu ze een kind hadden, wou zij dat hij ermee ophield in dat zwarte uniform de held te gaan uithangen. Maar de vrienden zegden 'Als je niet meer naar de vergaderingen komt,

vlieg je naar Duitsland'. Dus trok hij toch weer dat uniform aan en ging mee mensen uit hun huizen zetten en de boel kort en klein slaan. Nooit bracht hij iets mee naar huis, want zij wou dat niet. Maar het was toch te laat. Ze hadden hem zogezegd ergens anders nodig. 'Die ontrouwe gast moet geen privileges meer verwachten. Hij mag in het Grote Rijk wat naar de pijpen van onze Duitse vrienden gaan dansen.' Och, het was toch niet meer veilig in de bezette stad. De witten werden driester en driester. Er waren al drie intieme vrienden omgebracht.

Ze moesten zo goed als alles achterlaten. Ze reisden niet te zamen. 'De dienst eist me op', zegde hij altijd. En hij amuseerde zich kostelijk met twee Duitse lieven in verschillende steden. 'Ha ja, ik ben niet zot! Ik ga niet het risico lopen dat ze het allemaal van mekaar te weten komen!'

Het jongetje lag wrokkig tegen de moeder aan, hoorde en zag wat er gebeurde, kon het niet begrijpen. Het was nog maar een onnozel aapje dat altijd natte luiers droeg en weigerde te eten. Dat was ook geen wonder: de melk in de stations was zuur, de pil uit de bokaal van de legerarts groot als een paardenmiddel. De moeder zag hoe haar kind er in stikte en hoe de dokter nadien dezelfde pil voor de meest uiteenlopende kwalen aan de soldaten uitdeelde, als was hij een pedofiel die kinderen wou omkopen met zuurtjes. Later, in de trein, gluurde de kleine naar al die naar de Heimat trekkende militairen. Ze waren bijzonder voorkomend, want zijn moeder mocht gezien worden. Zij kauwde het droge brood en propde de witte balletjes in het mondje van haar zoon, die nu toch Gaston heette en misschien niet lang zou blijven leven...

Een klein jaar ging voorbij. Samen met grootmoeder en moeder genoot kleine Gaston van een gunstregime, terwijl de gedwongen arbeidskrachten door de straten strompelden en als ratten op een aardappelschil of sigarettenpeuk vlogen en rotte tanden kregen door het opwarmen van al wat maar enigszins eetbaar was op de loden platen in hun atelier. Er werd al meer en meer gefluisterd over het einde van de oorlog. De geallieerden vlogen dagelijks over. Fascinerend, dat gebrom in het midden van de nacht. 'Gelukkig dat we zo ver van alle strategische doelwitten wonen', hoorde Tonneke moeder en grootmoeder fluisteren, terwijl hij al had leren lopen maar niet spreken. Hij had de eerste moeilijkheden overleefd en moest nu maar

voortdoen. Instinctief deed hij het nodige om zijn buikje te vullen. Hij ging gewoon voor de voorraadkast staan. Als het te lang duurde voor het opgemerkt werd, stampte hij tegen het onderste deurtje en wees naar het bovenste. Zo worden onze zuigelingen peuters. 'Maar wat een schat toch, ons Tonneke, hé, ma. Zoals hij daar zo rustig ligt te slapen.' 'Jaja, kind, ge hebt er een goeie gemaakt. Onzen Alfons heeft geluk met u!' 'Maar ik niet met hem', dacht ze, 'eigenlijk heb ik me hem door mijn stomme zuster laten opsolferen en wou ik bij Moeke thuis weg omdat mijn stomme broer weergekeerd was, nadat zijn beeldschone vrouw er met een atletische officier van het bezettingsleger vandoor gegaan was. En zeggen dat ik zoveel kansen had! En zeggen dat ik eerst nog wat van het leven had willen profiteren. Maar hoe kon dat nu in een verscheurd land en met een moeder die me - als ze had gekund - tot aan haar dood aan het been wou binden?'

3

Toen al dat gezever voorbij was, de Fritsen hun wonden en wijven begonnen te likken en de schande van de concentratie- en uitroeiingskampen aan het licht gekomen was, zat Alfons bij Maria en zijn moeder en keek verslagen naar de kleine Ton, die nu toch Luk heette, want hij was te vaak te lang afwezig gebleven en dan verlies je de controle over alles. Ze kregen heimwee naar huis en dachten dat het toch nooit zo erg kon zijn. Hij, Alfons, was jong en had uit idealisme gehandeld. Zijn vrienden hadden heel wat meer op hun kerfstok. Dus maakten ze hun koffers en namen nog wat gekregen Duitse rommel mee. Wat zijn jullie toch vermoeiende lui! Ik ben nog geen vol jaar en ik word alweer weggesleept. Weg van de grote boezems van de Deutsche kloeken. Weg van al die vriendelijke strompelaars, die met mij hun gestolen snoepgoed deelden. Wanneer gaan jullie nu eens ophouden met die moeilijke spelletjes? Wie is nu Ton? Wie is Gaston? Wie is Gastonneke? Wie is Luk? Wie is Lukske?

In Turnhout moesten ze allemaal uitstappen. Weerstanders in van de Engelsen gekregen overalls, met de driekleur rond hun arm, controleerden lange lijsten en pikten voortdurend bibberende of zich agressief verzettende mannen en vrouwen uit. Ha, jij vuile, smerige collaborateur, nu zult ge wel

een toontje lager zingen! Ha, stinkende moffenhoer, we spoelen uw kweek wel schoon! 'Zoudt gij niet proberen weg te komen, Alfons?', fluisterde Maria. Hij zei luid dat het onafwendbare maar moest geschieden en dat ze hem toch nooit te veel ten laste konden leggen. Een beetje later stonden ze vrij en ongemoeid toe te kijken hoe zijn moeder door de weerstanders werd meegevoerd. Zij had ooit nog een paar kantoren van de Kommandatur gekuist. 'Maar meneer, het was oorlog. Mijn man was werkloos of bezopen en ik had nog kinderen thuis!' Na enig gepalaver mocht ze gaan. 'Allez, 't is goed voor één keer, maar denk nu niet dat we deze zaak niet dieper zullen onderzoeken. Als we méér vinden, gaat gij het cachot in!' 'Jaja, meneer, dank u, meneer. Tot ziens... Heu... liever niet tot ziens, meneer.' En in de trein kreeg Lukske tientallen klapzoenen, want dit geluk diende toch op de een of andere manier te worden gevierd. Maar een beetje verder werden ze gewaarschuwd: in Antwerpen worden alle zwarten uit de trein gesleept en in het leeuwenkot van de zoo gestoken, want de gevangenen zitten al stampvol. 'Jullie kunnen maar beter vroeger uitstappen.' 'Maar allez, jong. In Turnhout hebben ze me toch met rust gelaten. Ik stond niet in hun lijsten.' 'Ja, dat kan zijn, maar in Antwerpen beschikken ze over veel meer gegevens en gij waart toch vooral in het Antwerpse actief!'

Zo leerde Lukske al heel vroeg de Oude God kennen en heel de weg naar Wilrijk. Daar ging Maria eerst alleen bij haar oudste zuster aankloppen. 'We durven niet naar huis.' 'Ha, dat zou 'k geloven! Gelukkig zijt ge naar ons gekomen. Ze staan ginder al op ullie te wachten. Alle vrienden van Alfons zitten in den bak, of zijn naar Duitsland, Ierland, of ergens anders naartoe gevlucht. Kom er maar vlug in! Roep den Alfons maar. We zullen wel zien. Ho, is dat Gastonneke?' 'Neen. Nu heet hij Luk, Lukske.' 'Wat een knoddig manneke. Zeg eens iets. Hé, Lukske, jongske...' Maar het was veel te moeilijk. Wat sprak dit mens? Zoals ons ma en onze pa. Niet zoals de tantes die naar ranzig vet stonken. 'Amaai, al bijna één jaar oud en niks zeggen! Onze jongste spreekt al voor tien!' 'Ja, kan zijn, maar Lukske is tot nu toe in twee talen opgevoed. Dat telt mee!'

Het neefje kon dan z'n bek wel roeren, lopen kon hij niet. Dus kroop hij achter Lukske aan. Ze deelden broederlijk elke extra die ze konden versieren, terwijl Alfons zijn eigen stierlijk zat te vervelen en

af en toe nog meer nieuws kreeg over opgesloten en veroordeelde of terechtgestelde kameraden. 'Het is godverdomme toch wel erg, hé. Wij hebben ons kloten afgedraaid om van Vlaanderen iets te maken. Om van die verwijfde franskiljons af te geraken. En ons, uitgerekend óns, presenteren ze de rekening.' 'Ja, Fons, maar gij hebt toch ook met je arm Hitler heil staan toezwaaien. Gij liept toch mee in uniform en ge hebt toch ook op de witten geschoten!' 'Ja, maar toen was 't verdekke oorlog.' 'Ja, jong, 't heeft te lang geduurd, de mensen zijn zot geworden. Ze hebben te lang hun bakkes moeten houden. Ze hebben te lang knijp gedronken en margarine aan hun reet geveegd. Ze houden een heksenjacht om zoveel mogelijk zondebokken te kunnen vierendelen. Van de moffen moeten ze nu al afblijven!'

De dagen duurden eindeloos lang. Overal werd feest gevierd. Er werden waanzinnige plannen gemaakt. Maar Alfons kon zijn gezicht niet laten zien. Dus was werk zoeken er niet bij. Maria's zuster, Tante Stinne, vond Lukske wel leuk, maar ze had al zoveel eigen kinderen te voeden en haren Vital was toch ook maar gewoon facteur. Dus toog Alfons met Maria naar de stad, naar het justitiepaleis. 'Maakt u maar geen zorgen. Lang kunnen ze me nooit vasthouden. Dan zoek ik werk en een huis, of een appartement. Ge zult wel zien.' En hij kuste haar op het voorhoofd en op de mond en stak de straat over. Hij verdween door een van de monden van het nare gebouw.

Vijf minuten later stond hij weer buiten.

'Wat een geluk dat ge hier nog wat bent blijven rondhangen! Ze willen me niet. Ze hebben het te druk met de echte misdadigers.' 'Maar Fons toch! Nu we hier zijn moet ge maar ineens dóórbijten. Zeker weten dat alles achter de rug is. Dat ge het verleden kunt vergeten en aan onze toekomst bouwen. Denk aan ons Lukske!' 'Ja, ge hebt gelijk', zei hij. En hij kuste haar opnieuw op het voorhoofd en op de mond en stak de straat weer over. Ze zag hoe hij twee mammoetachtigen in lange lederen jassen aansprak, hoe ze hem ruw vastgrepen en mee naar binnen sleepten. Waarvoor is dat nu nodig? Eerst willen ze hem niet en nu sleuren ze hem als een varken naar den abattoir.

Later mag Lukske zijne pa, die zo maar efkes de doodstraf gekregen heeft, maar die nadien gelukkig - nou ja! - werd omgezet in levenslang, mee gaan bezoeken in de Begijnenstraat, het oud gevang van Antwerpen. Na elk bezoek kruipt hij

in de tram langs de grijppaaltjes naar boven of mag hij op de schoot van een medelevende madam zitten. Heel de tram doet hij lachen als hij zegt dat zijn vader in de 'Rozijnenstraat' zit. En dat hij weet wat vampieren zijn: oude mannetjes die kinderen opeten. Met een beetje look en ajuin erbij. Want zo werd hij gedrilld om niet te lang op straat te blijven hangen. Zeker niet nadat het donker geworden is. Want dan komen de vleermuizen en de vampiers. En de zigeuners die je meenemen naar landen waar slavenhandel is en handen van dieven worden afgehakt. Of de vodenman, die ooit Jefke, die zijn mama nooit meer weergezien heeft, meegenomen had. 'En ge weet hoezeer ik u gaarne zie en hoe erg ik u nodig heb', zei Maria dikwijls, hem op haar schoot nemend. En hij wist natuurlijk niet hoe hij zich geweerd had toen ze hem nog droeg en net voor zijn geboorte. Want een mensenkind groeit automatisch op en moet tot zijn laatste dagen wachten om de prilsten herinneringen weer op te roepen. En tijdens de dag, als Maria de kost was gaan verdienen, werd Lukske verwend door grootmoeder langs moeders kant, bij wie ze nu inwoonden en wie hij, naar het voorbeeld van zijn moeder, Moeke noemde.

Als ze haar weduwepensioen ging halen, koos hij in de etalage naast het postkantoor speelgoed uit. Maar hij kreeg altijd minder dan zijn grote oogjes begeerden. Om het goed te maken, gaf ze hem later wat meer snoep. En bij de terugkeer naar huis keek hij elke keer naar de kastelein van het café op de hoek bij het postkantoor. Moeke hield haar hart vast, want die man had een enorme neus, als had hij er drie boven op elkaar. En Lukske was een vragenstellertje. Op een dag was hij toch aan haar aandacht ontsnapt. Van ver zag zij het onvermijdelijke gebeuren: hij stond op te kijken naar de cafébaas, gebiologeerd luisterend naar een afschrikwekkend verhaal. Jaren later nog werd deze anekdote in geuren en kleuren verteld. Lukske was niet bij de speelgoedwinkel blijven staan, maar was alleen - de eerste keer in z'n leven! - de straat overgestoken en tot bij de man met de driedubbele neus gelopen. 'Meneer, hoe komt het dat gij zo'n grote neus hebt?' 'Hewel, manneke, dat zal ik u eens vertellen, zie. Toen ik zo klein was als gij nu zijt, was ik heel ongehoorzaam en bleef altijd laat op straat spelen. En op een keer, toen het al donker was, kwam er zo'n vleermuis over mij gevlogen en heeft op mijnen neus gescheten. Voilà, zo kom ik aan deze neus. Als gij er zo geen wilt

krijgen, moet ge maar nooit 's avonds laat met onbeschermd neus over straat lopen.' Van dan af trok Lukske zijn jasje over zijn neusje als hij toch nog eens in het donker buiten was. Of hij begroef zijn neus in het haar van Maria, die niets liever had dan haar kind zo nabij te voelen.

Als jongste van de hele kleutertuin werd Lukske door de nonnen verwend met bollekes en koekjes. 'Ja, Marieke', zegden ze tegen Moeke, 'het is een flink bazeke. Dat wordt misschien nog een goeie missionaris. Of nen pastoor.'

Gezond en vrolijk liep hij aan de hand van Moeke naar huis, een boekentasje met een rode boterhammendoos meedragend. Zijn jasje camouflerde het meisjesachtige, zwartblinkende schortje.

Het was zijn grootste plezier als hij toch nog wat op straat mocht gaan spelen. Wat moest een kind in die tijd anders doen? En op een dag, toen er geen kinderen op straat waren, belde hij ergens aan. De moeder maakte open en keek hem vanuit de hoogte ijzig aan. 'Gaat gij maar in de Kongo met de zwarten spelen!', siste zij.

Hij begreep er geen sikkepit van. Ook niet van de reactie van Maria toen hij het haar vertelde. Jaren later pas werd het hem duidelijk. En ook dat hij voor eens en voor altijd het slachtoffer zou zijn van de jeugdzonden van zijn ma en pa...

4

Och, een kind dat bij zijn grootmoeder leeft, mag rekenen op compensaties. Heel haar arsenaal sprookjes en volksvertellingen graaft ze op uit de verste uithoeken van haar geheugen. En overal heeft ze snoepjes verstopt, want zelf lust ze ze ook. Maria doet er altijd moeilijk over, maar controle heeft ze toch niet. Het is gezellig in de winter, bij de warmte, de hitte, van de Leuvense stoof, de verhalen van grootmoeder en het opgewekt getater van Maria en haar jongste zuster Berthe, die al verkering heeft. En het is gezellig in de zomer, als het lang licht blijft en Lukske tot 's avonds laat, tot als de lantaarnman met zijn laddertje voorbijkomt, in vreemde straten met kameraadjes mag spelen. Nonkel André, dat is andere koek. Die was nog altijd niet aan een andere vrouw geraakt en zit daar alle dagen zielig te doen en aan zijn weggelopen schoonheidskoningin te peinzen. Moffen lust hij rauw en hij heeft het moeilijk met wat Lukske zijne pa gedaan heeft. En spelen kan hij ook al niet. Hij krijgt zijn dikke benen niet tussen de zitting

en de sport van de keukenstoel. Lukske wel. Uren zit hij zo met zijn benen te zwieren en 'schéreslijp, schéreslijp' te roepen, want dat heeft hij op straat van de messenslijper gezien en gehoord en later wil hij dat ook worden, of pompier. Nonkel André is voor hem geen voorbeeld. Die doet iets op een kantoor. Dat moet saai zijn, want anders zou hij niet elke avond zo krenterig bij de kachel zitten. Of van die stomme spelletjes bedenken. Lukske vastbinden aan de tafelpoot, bij voorbeeld. Dat vindt Lukske helemaal niet leuk. Een touwtje rond de tafelpoot en rond zijn enkel. Hij weet wel dat het maar spel is en dat hij het touwtje zó loskrijgt, maar hij vindt het veel boeiender om zijn klep open te zetten, zodat een paar burens - de aanstellers! - hun neus uit de voordeur steken om te zien of er somst geen nieuwe V2's overkomen. Op een avond ligt Lukske, blèrend als wordt hij vermoord, aan de tafelpoot vast wanneer Maria thuiskomt. Zij maakt hare kleine los, neemt hem in haar armen, troost hem, schiet uit naar haar oudere broer, die zijn kolère tegenover de moffen en haren vent niet op een jong, onschuldig kind moet uitwerken. 'Maar Maria, ik heb hem niet echt vastgemaakt, dat hebt ge toch ook gezien, ge hebt niet één knoop moeten losmaken.' 'Kan zijn, maar het gaat over het idee. Lukske schreeuwt alles bijeen. Hoort gij dat dan zo graag, misschienst?'

Nonkel André heeft nog wel meer kronkels. 's Zaterdags houdt hij Lukske een stuk van vijftientig centiem voor. 'Hier, je zakgeld.' 'Moet niet hebben. Is een gat in.' 'Pech gehad. Als ge geen stuk met een gat wilt aanpakken, krijgt ge er ook geen zónder gat.' Makkelijk, die grotemensenstreken! Zo kunnen ze hun zakken dicht houden en zeggen dat de kleine een stijfkop is. Ook Maria heeft er problemen mee. Meer en meer zoekt ze redenen om het huis te ontvluchten. Na haar werk blijft ze in de stad, of in het dorp hangen, zingt zelfs bij een orkest en komt dan heel laat in de nacht naar huis. Dan buigt ze zich over het bedje van Lukske, maakt een kruiske met haar duim op zijn voorhoofd en drukt haar lippen op hetzelfde plekje.

Lukske leert zwijgen en diep verborgen heel ongelukkig zijn, want hij leeft bij zijn grootmoeder, zijn verbitterde oom en zijn mooie, jonge tante, zonder vader, zonder moeder. Allez, dat is overdreven, want in het weekend is Maria er overdag. Dan gaan ze op bezoek bij tante Stinne, of bij Madame Boncolère. Dat is zo'n stijfdeftig mens, bij wie je zeker twee keren voor een toetje moet bedanken.

Gelukkig kent zij de regels van het spel ook en haast ze zich iedere keer om het een derde keer te presenteren. Zo proeft Lukske ook eens hoe zoet de taartjes van de rijken zijn. Madame Boncolère heeft een raar gezicht, vindt hij, maar hij kan het niet helemaal thuisbrengen. Pas in mei, als hij met de vriendjes meikevers is gaan vangen, weet hij waaraan die lieve vrouw hem doet denken: aan zo'n 'moldenaar'. En bij het volgende bezoek flapt hij het er spontaan uit: 'Madame Boncolère, weet gij aan wat gij mij doet denken?' 'Nee, manneke, ik zou het nie weten.' 'Aan een moldenaar.' Maria geeft hem een flinke trek-en-duw aan de arm en de gastvrouw verzuimt het om hem een derde keer een snoepje aan te bieden, maar later, 's avonds, wordt het verhaal in geuren en kleuren verteld, en zelfs azijnpiesser André lacht onbedaarlijk mee, want eigenlijk had Lukske gelijk: Madame Boncolère dééd inderdaád aan een meikever denken. En de oorlog blijft hen achtervolgen. Vader Alfons wordt overgebracht naar een prison in Brussel, waar alle politieke gevangenen verzameld worden en ze een milder regime krijgen dan de gevangenen van algemeen recht. 'Hoe moet ik hem nu gaan bezoeken?', klaagt Maria, maar Tante Emmy en Nonkel Louis, niet echt familie, maar uit beleefdheid heeft Lukske geleerd tegen alle vrienden 'tante' en 'nonkel' te zeggen, hebben een auto gekocht en zijn bereid om af en toe de lange reis naar Brussel met haar en Lukske te maken. Zo

maakt de kleine kennis met de luxe van de automobiel. Trots als een koning zit hij op de brede voorbank tussen tante en oom in. Door de voorruit ziet hij alleen de lucht en de bomen en de verlichtingspalen. Daarom kruipt hij bij zijn ma op de achterbank en staart, op z'n knieën zittend, door de achterraut naar het wegglijdende landschap. Brussel is een heel grote stad. Met een ringboulevard, die ze naar keuze langs links of langs rechts kunnen volgen, bij de gevangenis komen ze toch. Omdat er maar twee bezoekers per gevangene binnenmogen - Lukske telt nog niet mee -, blijft Emmy buiten in de auto wachten, maar de tweede keer ontdekt Louis een taverne in de buurt, waar zij weldra als vaste klanten goed bediend worden. Na elk bezoek gaan ze er opnieuw naartoe, want Maria heeft dan hoog water en de kleine is al zo door het lot getroffen, dat een flesje limonade het minste is wat ze hem kunnen geven om het allemaal draaglijk voor hem te maken. Maar wie is die rare vent in die maffe kleren? Mijn vader? Ja, dat zal wel, zekerst, maar voor mij is hij meer en meer een vreemde. Een vader, dat is iemand die thuis is, die iets voor je ineenknutselt, die je op zijn schoot neemt en straffe verhalen vertelt, zodat moeder protesteert, of die je samen met moeder op verre tochten meeneemt. En een vader is iemand wiens stem je maar al te goed kent, omdat hij prijst en afkeurt, uitlegt en vragen, soms héél lastige, stelt. ■

Israel Rosengarten: 'Verrek, het dreigt opnieuw mis te gaan.'

Op donderdag 23 juli 1942, een joodse treur- en vastendag, wordt Israel Rosengarten, pas 16 jaar, in Breendonk opgesloten. Rosengarten overleeft tussen juli 1942 en 11 april 1945 achtereenvolgens Breendonk, de Dossinkazerne, Saccrau, Laurahütte, Bismarckhütte, Blechhammer, Auschwitz III, Grossrosen en Buchenwald. Dat kunnen er maar weinigen zeggen want een kamp geldt als een loterij. Niet de sterkste wint per definitie. Terwijl bij verreweg de meeste hoogbejaarde oud-gevangenen het geheugen aan het vervormen en vergeten slaat, blijven bij Israel Rosengarten de oorlogsherinneringen intact. Ze zijn veel scherper dan vergeelde of verfrommelde oorlogsfoto's die lang in een schoenendoos werden bewaard. Als Rosengarten op zijn appartement aan de Quinten Matsijslei te Antwerpen zijn nauwelijks opgesmukte herinneringen ophaalt, onderga je een schok van ongeloof. Wat is zijn geheugen een schatkamer! Wat was de oorlog een bizarre geschiedenis. 'En ja, de schok zit in de kloof die de tijd heeft geslagen tussen toen en nu en in de onverschilligheid die in de samenleving voortwoekert en in het grote vergeten', mijmert Rosengarten. Dat maakt Rosengartens herinneringen, neergepend in zijn boek 'Overleven', beklemmend en ontroerend en af en toe zelfs hilarisch.

Zijn ouders, uitgeweken Poolse joden, woonden in de Kroonstraat te Antwerpen. Vader, een diamantsnijder, had het niet breed. Moeder was een mooie vrouw met een open gezicht, grote weemoedige ogen en zwart haar. Ze moest knokken om de boel een beetje bij elkaar te houden. Israel ging in de troebele vooroorlogse maanden naar de Handelschool in Berchem.

Hij was sterk in rekenen. Iedereen vocht om naast hem te zitten tijdens de examens.

Hij kan zich die tijd nog goed herinneren: 'Ten gevolge van de mobilisatie kregen we les van een paar juffen. Eén ervan noemden we 'Sneeuwwitje'. Het was een tenger en teer meisje. Soms zaten we haar minutenlang aan te gapen, alsof er een straling van haar uitging.'

In de oorlog heeft u veel familie verloren.

'Kijk, dit is een familiefoto, die gemaakt werd tijdens een huwelijksfeest aan de Plantin Moretuslei, in 1933. In de oorlog verloor ik bijna mijn hele familie: ouders, vier broers, grootmoeder, twee ooms, twee tantes, een neef, een nicht. Teveel om op te sommen. Ook een groot deel van de familie van mijn vrouw, Rachel Kiper, werd uitgeroeid. Rachel was amper anderhalf jaar toen ze in de Dossin-kazerne belandde. Haar ouders werden in augustus 1942 van Mechelen naar Auchwitz gedeporteerd. Rachel kwam daarna terecht bij een Belgisch pleeggezin, de familie Vermeulen uit Ranst.' Rachel: 'Ieder ander heeft ouders, broers, zussen. Ik niet. Eigenlijk heb ik geen beeld van mijn ouders. Ja, dat is een groot gemis. Ja, dat zijn dingen. Je probeert er aan te wennen, maar je went je er nooit aan. Nooit.'

Op 23 juli 1942 reist de zestienjarige Israel Rosengarten van Charleroi, waar zijn broer Samuel is ondergedoken, naar Brussel. In het Noordstation stapt hij uit om er de trein naar Antwerpen te nemen. Op het perron ziet het zwart van de mensen. Israel staat daar met zijn tas in de hand, een schooljongen met een mager gezicht, een hoog voorhoofd en krachtige kaken. Even later vertrekt de trein. Israel is nog maar net gaan zitten als Duitsers in burger de wagon binnenstormen. Ondanks de hitte hebben ze een overjas aan en een hoed op. 'Politie', zegt iemand met een rauwe stem. 'Ik wil de papieren zien.' 'Het is de Gestapo', flitst het door Israels hoofd. Tijd om na te denken heeft hij niet. Hij wordt samen met andere joodse reizigers samengepropt in een open laadbak van een vrachtwagen. Na een korte rit arriveren ze in Breendonk. 'Eruit, eruit', brullen de bewakers. De opgepakte joden worden naar de binnenplaats geleid. 'Omdraaien, gezicht tegen de muur, benen uit elkaar, handen hoog boven het hoofd'. Vlaamse SS'ers nemen iedereen in gebroken Duits een verhoor af. 'Hoe heet je?' 'Kun je je legitimeren?' 'Heb je familie?' Het wordt avond en daarna nacht. Een

kille nacht. De ondervragingen gaan verder. Niemand waagt het de handen te laten zakken. Israel is bekaf, maar hij houdt vol. Pas de volgende ochtend houden de SS'ers het voor gezien. Rosengarten wordt naar kamer 5 gebracht, waar een kleine veertig lotgenoten hem nieuwsgierig aanstaren.

U scande en archiveerde uw herinneringen in uw geheugen. Als u erover praat, klinkt het wel alsof het gisteren was.

'Lang, heel lang kon ik er niet over spreken. Ik was door het oog van de naald gekropen en die angst en spanning leg je niet neer bij je kinderen, die er verder ook niets mee kunnen. Dus ging ik niet thuis onderuitgezakt op de bank zitten om de ogen uit mijn kop te huilen, want dan hebben de kinderen geen leven meer. En zij zijn de laatste die ik met mijn ellende wilde belasten. Natuurlijk had ik in die tijd veel last van angsten en depressies. Ik probeerde zo min mogelijk stil te staan bij het verleden. We hadden het thuis niet twintig keer per dag over de wreedheden die ik had meegemaakt. Ik wist trouwens niet goed raad met alles wat er was gebeurd. Ik bleef verkrampt zwijgen, ontweek het onderwerp, al werd dat steeds moeilijker.' Kiper: 'Zijn drie opgroeiende kinderen begonnen er steeds meer vragen over te stellen. Zo heeft hij zichzelf overwonnen. Hij had er opeens genoeg van. Hij wilde er niet langer omheen draaien. Er viel een grote last van zijn schouders. Eindelijk kon hij vertellen wat hij voelde. Toen klaarde het thuis enorm op.'

Op dinsdag 4 augustus 1942 drentelt de jonge Israel Rosengarten in kamer 5 in Breendonk nerveus op en neer. Sinds zijn arrestatie heeft hij niets meer van zijn familie gehoord en hij voelt zich hulpeloos en verlaten. De uren slepen zich voort, af en toe onderbroken door het gezang van een zekere Koplowitz, een operazanger, die met zijn vrouw in de aangrenzende kamer zit en op de onverwachtste tijdstippen een aria aanheft. 's Morgens mag Rosengarten even een luchtje scheppen. Opeens ziet hij een joodse jongen van zijn leeftijd in de richting van de gevreesde luitenant Prauss stappen en salueren. 'Herr Untersturmführer', zegt de jongen nederig, 'ik ben een zadelmaker, kan ik soms iets voor u doen?'. Prauss geeft de jongen een paar zweepslagen en zegt: 'Dat komt ervan als jullie rotjoden niet blijven waar je hoort.' 'Ik

kan alles maken waar u om vraagt', mompelt de jongen. Prauss zwijgt verrast en neemt hem aandachtig op. 'Wacht eens even,' zegt hij, 'kun je een versleten zweep repareren?'. De jongen kleurt een beetje, 'Natuurlijk', zegt hij aarzelend. 'Deze zweep is oud, de rafels hangen erbij. O wee als je ze niet goed herstelt. Dan vermoord ik je', snauwt de luitenant. De jongen doet zijn best. Hij vlecht het gerafelde leer aan het uiteinde weer aan elkaar en vervolgens hecht hij er kleine, messcherpe keitjes aan vast. Prauss is in de wolken. Dankbaar stopt hij de uitgemergelde jongen een extra portie brood toe. Sindsdien kan de luitenant niet meer zonder zijn zweep. Genadeloos ranselt hij de gevangenen ermee af omwille van de debielste dingen.

U schijnt van humor te houden.

Rachel Kiper: 'Oh ja, dat is zo. Hij kan wel honderden moppen tappen. Dat is wel een heel andere kant van hem, hé. Die de buitenwereld helemaal niet kent.' Israel Rosengarten: 'En die ik ook niet kan laten zien. Nee, alleen in kleine kring, mijn gezin. Naarmate ik ouder word, speelt het verleden weer op de een of ander manier op. Ja, het verleden heeft lange armen. Ik schaam me bijna dat ik het zeg, maar eens in de zoveel tijd ontmoet ik nog nabestaanden die ik moet troosten. Dan moet daar niet iemand staan met een idioot gevoel voor humor. Dat kan niet, dat hoort niet. Onlangs belde een dame uit de omgeving van Luik. Ze zat al meer dan vijftien jaar in de put omdat ze dacht dat haar vader zich als Kapo in Blechhammer had misdragen. Ik heb die vrouw gerustgesteld door te zeggen: mevrouw, uw vader was helemaal geen beul. Ik heb mijn informatietaak altijd serieus genomen. Nog steeds. Ik geef nog vaak lezingen. Maar misschien verwacht ik wel te veel van mijn woorden en reken ik op iets wat er niet inzit. Met praten kan je nu eenmaal geen gaten vullen. Een mens laat zich niet gemakkelijk ompraten. Een voorbeeld? Er was eens een schatrijk gezin. De zonen waren notaris, dokter, advocaat. Ze hadden maar één probleem: hun vader dronk meer dan goed was voor zijn gezondheid. Op een dag, tijdens een strenge winter, zagen ze een zatlap in de goot liggen, in zijn eigen braaksel. Aha, dachten ze, dit is een unieke kans om pa te laten inzien dat hij moet stoppen met drinken. Ze brachten hem naar de zatlap in de stille hoop dat hij zijn leven zou beteren. En wat was het geval? Vader boog

zich voorover en vroeg zachtjes aan de zatlap: 'Zeg maat, waar verkopen ze die lekkere jenever? Gaan we er samen eenkje drinken? Absurde of joodse humor – dat vind ik toch wel iets.'

Israel Rosengarten heeft de afgelopen weken in Breendonk verscheidene vrienden zien vertrekken en hij voelt zich rot. Alleen de gedachte dat hij zijn ouders ooit terug zal zien houdt hem overeind. Hij staart door het tralievenster naar het gewriemel op de binnenplaats. Op 27 en 28 augustus 1942 worden in Antwerpen alweer razzia's gehouden. Na de avondklok slaat de SS-politie toe. Wijken worden afgezet en huizen stelselmatig doorzocht. Vervolgens wordt een deel van de slachtoffers met gereedstaande vrachtwagens naar de Dossinkazerne afgevoerd. Een ander deel komt in Breendonk terecht. Onder hen bevindt zich een honderdtal die in donkere barakken op de binnenkoer worden ondergebracht. Enkele dagen later verhuizen ze naar Mechelen. Vandaar vertrekken nu gemiddeld twee konvoeien per week naar Auschwitz. De ongelukkigen hebben in het beste geval eten voor een paar dagen, wat water en een toilet-emmer. Op dinsdag 1 september vertrekt het zevende konvoi. Onder de duizend gedeporteerden bevinden zich de moeder en de drie broertjes van Israel Rosengarten.

Was u opgelucht toen U na de 'dodenmars' op 11 april 1945 door de geallieerden in Buchenwald werd bevrijd?

'Tja, ik was geweldig blij, dat wel, maar toch: ik was te leeg en te kapot om het te beseffen. En zelfs die heuglijke dag gebeurden er rare dingen. Wij aten tevoren elke dag stipt tussen 12 en 13 uur. Dat was een ritueel. Welnu, de dag van de bevrijding konden we pas om 15 uur eten. Om me heen hoorde ik sommige medegevangenen mopperen: 'Zijn we daarvoor bevrijd?' Allee, wat een triestig verhaal, eigenlijk. Ik vertelde het niet graag, om hen te ontzien. Maar nu denk ik: het is gewoon zoals het was. Na de bevrijding kwam ik in het Brusselse station toe. Ik had geen familie meer, geen job, geen geld. Op dat ogenblik stopt de wereld. Het was een enorme domper. Om aan de kost te komen, trok ik twee keer per maand op zondag naar de mijnstreek. Ik probeerde in Zwartberg, Winterslag en Beringen horloges te verkopen. Daar verbleven toen gewezen Duitse gevan-

genen in barakken. Op de trein kwam ik soms ook 'zwarten' tegen die hun familie in Limburg gingen bezoeken. Een Pool heeft me helaas verraden, omdat ik horloges 'in het zwart' verkocht, zonder leurkaart.'

Iets verder, in kamer 5, hoort de jonge Israel Rosengarten in de gang doffe voetstappen, het knarsen van sloten, het open- en dichtdraaien van poorten. Hij is aan die geluiden gewend, want in het fort kraakt en knarst het altijd en overal. Iedere voetstap gaat er met een akelige echo gepaard. De voetstappen komen naderbij en eensklaps stappen SS'ers met veel gebulder de kamer binnen. 'Raus', roepen ze. 'Los, Los.' De SS'ers leiden Rosengarten en elf van zijn kamergenoten naar de uitgang van het fort. 'Einsteigen', bevelen ze. Rechtop in de laadbak, rijden ze hobbelen naar de Dossinkazerne. Daar ontmoet Israel Rosengarten tot zijn opluchting een paar kennissen. Ze vertellen hem dat ze iets speciaals voor hem hebben. Zonder uitleg stoppen ze hem een groene rugzak toe. Israel snapt het niet. 'Dat heeft uw moeder voor u achtergelaten', zeggen ze. In één klap stort Israels wereld in elkaar. Pas na enkele dagen vindt hij de moed om te kijken wat er in de rugzak zit. Hij vindt er een paar hemden, wat ondergoed, een paar houten klompen en stevige schoenen in. Op de avond van 7 september 1942 is in de Dossinkazerne een groot afscheidsfeest geprogrammeerd. Met wat planken en kisten, die timmerlieden hebben laten rondslingeren, bouwen enkele creatieve gevangenen een krakkemikkig podium waarop ze een paar korte komische sketches opvoeren. Het hoogtepunt van de avond is het optreden van Koplowitz, de operazanger. Terwijl de SS'ers goedmoedig toekijken, geeft hij een lied ten beste dat door merg en been snijdt, zodat velen hun tranen niet kunnen bedwingen. 's Nachts worden Rosengarten, Koplowitz, 238 kinderen en nog zo'n 740 andere joden al om drie uur gewekt. Ze moeten zich snel aankleden. Twee uur later brengen de vrachtwagens hen naar het station van Mechelen. De lange reis naar de dood kan beginnen.

Is het niet moeilijk voor u, dat er weer van alles fout gaat in de wereld?

Ja, soms denk ik: verrek, amper zestig jaar na de oorlog dreigt het opnieuw mis te gaan. Tenminste, dat gevoel krijg je. Al dat racisme,

al die haat tegen joden en vreemdelingen. Het is beangstigend. Moesten daarvoor miljoenen mensen hun leven geven? Een Hollands oudje had mijn boek gelezen en vond mijn telefoonnummer, want er is maar één Rosengarten in Antwerpen. 'In Heide-Kalmthout bestond er voor de oorlog een prachtige synagoge', zei ze. 'Ik wandelde er onlangs voorbij. Er lag een hoop bladeren. Alles zag er morsig en belabberd uit. De mensen zijn tegenwoordig zo onverschillig'. 'Dat klopt,' antwoordde ik.' ■

Fikry El Azzouzi

Het Schapenfeest

Fikry El Azzouzi volgt les aan de Antwerpse SchrijversAcademie. Hij werkt geestdriftig aan zijn eerste roman. Hieronder volgt het eerste hoofdstuk als voorsmaakje.

Zijn zoon moest hij offeren voor Allah. Dit was bedoeld als test. Net voor hij hem de strot ging doorsnijden, hield Hij hem tegen. Verderop raakte een schaap klem tussen struiken. Ontsnappen bleek tevergeefs. De vader slaagde met grote onderscheiding en het schaap werd geofferd. Wat natuurlijk veel beter was. Stel je voor dat ze mij zouden offeren? Lag het aan mijn vader, hij zou geen moment twijfelen.

Als bezeten probeert moeder mij wakker te krijgen. Daarnet lukte het niet. Ze verwacht dat ik samen met mijn vader naar de moskee ga om te bidden. Dat hoort nu eenmaal zo. Ik had veel slaap en weinig zin en ik kon gelijk mee gaan om het schaap te kelen. Zo wakker was ik nog wel.

De moskee valt wel mee. Een man met baard die lange toespraken voert waar ik niets van begriep. Je moet een comfortabel plaatsje tegen de muur zoeken. Dan ben je onzichtbaar en kun je rustig wegdromen. Mijn laatste droom ging over het wereldkampioenschap voetbal. Ik speelde bij Marokko en in de finale versloegen wij het grote Brazilië. Ik was de absolute uitblinker en scoorde het winnende doelpunt na een individuele actie. Als aanvoerder van mijn team liep ik met de beker in de lucht. De Brazilianen huilden, wij lachten en dansten de samba. Alle supporters scandeerden mijn naam: Ayoub! Ayoub!

Op woensdagmiddag en in het weekend volg ik koranlessen op de *madrassa*. Dat is ook in de moskee en daar krijg ik les van dezelfde man met baard. De lessen zijn zo saai dat het bijna onmogelijk is om niet in slaap te vallen. Iedereen probeert zich wakker te houden. Als je maar met je ogen knippert, krijg je ervan langs met een houten lat. Baardman is nog sluwder dan een vos. Als hij het op jou gemunt heeft, kijkt hij iemand anders recht in de ogen. Heel misleidend. Je denkt dat je veilig bent. *Tsjaaak!* Een harde knal op je rug.

Baardman heeft te veel karatefilms gezien. Als ik naar de *madrassa* ga, draag ik altijd drie of vier jassen over elkaar. Het mag nog zo warm zijn, de jassen verzachten de pijn. Ik ken nu al twintig *soera*'s uit mijn hoofd. Niet slecht voor een jongen van elf. Als je drie keer per week urenlang *soera*'s moet zingen, heb je ze snel onder de knie.

'Ayoub!'

Mijn moeder.

'Ayoub, je bent nu al dertien en je gedraagt je nog als een kleuter! Kom nu naar beneden! Over een kwartier komt je vader! Ik heb alvast de riem klaargelegd, zodat die magere benen ervan langs zullen krijgen.'

Magere benen? Je moet mijn moeder niet te veel geloven, mijn benen zijn redelijk gespierd. Ze zegt dat ik dertien ben, terwijl ze mijn leeftijd goed genoeg kent. Het is omdat ik ver voor mijn leeftijdsgenoten ben. Als mijn vader kwaad is, zegt hij altijd: die jongen heeft al een snor en hij gedraagt zich nog als een baby wiens *pamper* ververst moet worden. Op een dag was ik het zo beu dat ik mijn snor wou afscheren. In de badkamer deed ik hoe het moest. Flink veel scheerschuim onder mijn neus en dan met een ouderwets scheermesje een gezwinde beweging. Zoveel bloed, mijn bovenlip had ik er bijna helemaal afgesneden. Moeder helemaal hysterisch, haar armen hevig trillend, terwijl ze heen en weer in de badkamer liep. Net een konijntje op batterijen. Door al het lawaai kwam mijn vader kijken wat er aan de hand was. Hij keek mij kurkdroog aan en zei: 'Ezel, duw die handdoek tegen je lip, we gaan naar het ziekenhuis.'

Ondertussen was mijn moeder nog aan het rondrennen, spartelend op de maat van haar aanhoudend gejam. In het ziekenhuis viel de pijn mee, ook al hebben ze twee draadjes genaaid waardoor ik enkele weken een hazenlip had.

Nu zegt vader dat ik een leeghoofd van zes jaar ben, omdat ik droomde dat ik een snor had. Het is nooit goed. Eerst ben ik zestien dan weer zes.

De dekens gaan over mijn hoofd om weg te dromen. Met een wilde haal worden ze weggetrokken. Het is mijn zus, Het Gedrocht.

‘Gluiperd, naar beneden nu!’

Het Gedrocht trekt plots aan mijn oor en wil mij zo meesleuren naar beneden. Ze beseft nog niet met wie ze te maken heeft.

‘Blijf van mijn oor, rotwijf!’

Met beide benen geef ik haar twee harde schoppen die net op haar maag belanden. Ze slaakt een kreet en begint te snuiven als een stier. Met armen en benen beukt ze op mij in. Ik spartel hevig terug en probeer mij te verdedigen. Het Gedrocht is drie jaar ouder en ook veel sterker. Ze is niet de slankste, terwijl ik meer de lichaamsbouw heb van een wandelende tak, wel gespierd uiteraard.

Een andere tactiek is luidkeels om mijn moeder roepen, die meteen reageert.

‘Asia, laat je broer met rust of wil je dat ik naar boven kom!’

‘Sukkel!’ sist ze.

Missie geslaagd. Nu een uur bijkomen van de zware slagen en dan een plan uitwerken om mij op haar te wreken. Het Gedrocht wil graag tonen dat ze de man in huis is en probeert mij te onderdrukken, wat natuurlijk mislukt. Als ik wat ouder en sterker ben, staat haar wat te wachten. Ze gaat al de klappen terugkrijgen, maar ik vermenigvuldig alles met tien. Binnenkort smaakt haar leven naar schapenkeutels,

‘Ayoub, straks zal ik je niet meer redden!’ schreeuwt mijn moeder.

Mijn vader... als hij er is, gaat het heel link worden, omdat hij onmiddellijk orde op zaken stelt. Zijn lievelingsritueel is klappen uitdelen, waarvan ik het grootste slachtoffer ben. Mijn zussen heeft hij nooit een haar gekrenkt. Ze doen zo behulpzaam en lief en daardoor beseft hij niet wat voor krenngen het zijn.

Schapenvlees kan er bij hem altijd in. Dat doet hij door met drie vlugge vingers van zijn rechterhand een klein stukje brood te breken en te dippen in de *tajinesaus*, dan neemt hij een vettig stuk schapenvlees. Zijn bord mag nog zo groot zijn, hij smakt alles op. Zelfs het merg zuigt hij hoofdschuddend op. Als afsluiter gaat hij hangen in zijn stoel, maakt zijn riem wat losser en eindigt met een luide boer.

Ik zal een ziekte veinzen, hoofdpijn van al de slagen die ik geïncasseerd heb. Mijn moeder brengt

thee en gebak, Het Gedrocht krijgt de afranseling van haar leven.

Daar zullen ze niet in trappen. Misschien keelpijn? De ideale ziekte is maagpijn. Dan moet ik niet meegaan en hoeft ik ook geen troep te eten. Twee vliegen in één klap!

Er komt iemand binnen. Het Serpent, nog een zus van mij. Ze staart mij aan met een vals glimlachje en haar handen op haar zij.

‘Wat scheelt er, heeft ze jou weer als boksbal gebruikt?’

‘Ik heb Het Gedrocht toch een paar keer hard geraakt, ze is er niet goed van geweest.’

‘Dat zal wel, daarnet heb ik haar gezien, er was niets aan de hand met haar. Hoe is het met jou, we hoorden je nogal schreeuwen.’

Ik grijp naar de buikstreek, knijp mijn ogen dicht en begin zachtjes te kreunen alsof ik ontzettende pijn heb.

‘Mijn maag, mijn maag, het doet zo ‘n pijn.’

Verbaasd kijkt ze en vraagt: ‘Waar heb je pijn?’

‘Mijn maag, hoor je niet wat ik zeg!’

‘Goed geprobeerd komediant,’ grinnikt ze.

Het Serpent is twee jaar ouder dan ik. Ze is slanker en kleiner dan Het Gedrocht, vriendelijker, stiller en mooier. Zo moeilijk is het nu ook weer niet. Het Gedrocht, met haar scheve tanden, patatneus en een kolossaal lichaam dat net een koe is die staat te grazen. Je mag Het Serpent niet onderschatten. Ze ziet er onschuldig uit en dat is ze zeker niet. Ik noem haar ook Al Jazeera, omdat ze roddelt en verslag uitbrengt bij mijn ouders.

‘Gluiperd! Opstaan, hij is bijna thuis en hij gaat je zo hard slaan dat er een snottebel van een meter gaat bengelen!’

‘Gedrocht! Ik heb maagpijn, allemaal door jou! Hij gaat van je patatneus puree maken! Laat mij met rust, ik blijf de hele dag liggen!’

‘Ayoub, kom alsjeblief naar beneden, ik heb *harsja* voor je gemaakt, dat lust je graag, het helpt ook tegen maagpijn.’

Mijn moeder probeert mij te verleiden met voedsel. *Harsja* is echt lekker, zeker als je er wat honing bij doet. Was het wel een goed idee om te zeggen dat ik maagpijn heb, want ik begin honger te krijgen en heb zin in *harsja*. Sterk zijn en volhouden, anders moet ik mee en dat wil ik absoluut vermijden.

Vorig jaar hadden we een schaap in de tuin geslacht. De schapenboer bracht het dier met de tractor. Omdat ik wist dat ik moest helpen, verstopte ik mij in de kelder. Het moest allemaal snel gebeuren. Kon ik mij maar een kwartiertje gedeisd houden. Tevergeefs, Het Serpent had mij al verlinkt. Bij het schaap stak ik de handen uit de mouwen om er sneller vanaf te zijn. Hulp werd niet geapprecieerd. Mijn vader vond mij te traag en te dom. Moeder kwam dan helpen. Ze hield het schaap in bedwang, terwijl vader de keel doorsneed. Het zag er heel bloederig uit. Toen ze klaar waren met slachten en villen kwam de politie aangereden. De dikke dochter van de burens had alles gezien en zogezegd een trauma opgelopen. Ze hadden er niets beter op gevonden dan klacht in te dienen wegens dierenmishandeling. Nadat mijn moeder met een grote pot couscous met schapenvlees naar de burens ging, waren ze bijgedraaid.

Irritante burens, omgekocht met couscous. Wat moet ik zeggen over het kabaal van hun smerig schoothondje? Ik had het keffertje eens betrappt in onze tuin. Het kwam blaffend naar mij. Ik gaf het een trap met veel effect, waardoor het wel meters wegvloog. Pas bijgekomen kreeg het al een tweede trap. Ik mikte het dwergpoedeltje met een mooie boog tegen onze vuilnisbakken. Het gaf een leuk geluid. Het lag daar versuft, niet wetend wat het overkwam. Met mijn laatste trap scoorde ik het mooiste doelpunt, een harde knal zodat het richting tuin van de burens zweefde.

Mijn ouders riskeren het niet meer om in de tuin te slachten. Als het schaap niet naar ons komt zullen wij naar het schaap moeten gaan.

De eerste dag eten we gebakken lever. Hoe ze het toch lusten. Vorig Schapenfeest zaten ze te schransen alsof hun leven ervan afhangt. In mijn bord zwommen er tien stukjes lever. Het was net een moeras waarin dode nijlpaarden dreven. Ik stak ze stiekem in mijn broekzak om later weg te gooien. Het Gedrocht had mij betrappt en schreeuwde de hele boel bij elkaar. Vader had de riem al bovengehaald, moeder had iets beter gevonden. Ze schepte een dubbele portie lever op mijn bord die ik onder harde dwang opat. Na het derde stuk slikte ik het zonder kauwen in. Nu nog voel ik de leversmaak die soms komt bovendrijven.

Mijn vader is er nog niet en ik moet dringend naar het toilet. Zo snel mogelijk naar de badkamer, anders wordt mijn bed een riool. Ik sta op en voel

koude lucht. Met veel moeite trek ik mijn grijze trainingsbroek, mijn witte sportsokken aan en zet mijn knalrode pet op. Waar zijn mijn zwarte slippers? Dan maar zonder. Muisstil loop ik naar beneden en probeer zachtjes de badkamerdeur te openen. Op slot, er zit iemand in. Met mijn hand knijp ik hard in mijn kruis, want ik kan de druk niet weerstaan. Dan maar naar de kelder om een veilig hoekje te zoeken waar ik kan plassen. Met een mooie boog mik ik het dampend vocht tegen de muur. Als mijn vader dit zou zien, hij liet het mij allemaal oplikken. Hij is er niet en de nood is hoog, dus ben ik weer heel creatief. Ze zullen allemaal denken dat het een vochtplek is. Moeder die een beetje last van smetvrees heeft, zal vader aanmanen om de kelder te herschilderen. Ik heb een nuttige taak verricht, een aanzet om de kelder te herschilderen.

Met een geruisloze sprint neem ik de trap en spring met een grote plof in mijn bed.

Het geluid van een ouderwetse Mercedes 190 diesel is zeer herkenbaar. De autodeur wordt dichtgeslagen, er is geen ontkomen aan, het begint met het kleffe gedoe. Moeder en zussen tweemaal op elke wang kussen. De hand van mijn vader. Een paar keer per jaar kus ik zijn hand. Voor de rest dient ze alleen maar om achter op mijn hoofd een scherpe klap te geven. Bij hem draait alles om respect. Dat wil zeggen: zo onzichtbaar mogelijk zijn, omdat hij humeurig wordt als hij mij ziet. Braaf knikken en alles doen wat hij zegt. Ik wil gerust zijn hulpje zijn, zolang zijn vingerafdrukken niet op mijn kaak belanden.

Tradities zijn ook belangrijk voor hem en daarom is Het Schapenfeest de dag van het jaar. Gekleed in een witte djellaba met bijpassende witte muiltjes en een witte bidmuts. Net een circus, wie draagt er nu een jurk?

Ook wij moeten er kraaknet uitzien. Van moeder verwacht hij dat ze niet enkel haar mouwen opstroopt. Haar hoofddoek zal ze zoals Rambo moeten binden voor het werk dat ze zal verrichten. Ze maakt amandelkoekjes, *rgaif*, chocoladekoekjes, *beghrir*, *sfenj*. Ze bakt nog pannenkoeken, cake en *harsja* natuurlijk. Wat *harsja* is, kan ik niet uitleggen. Ik mag haar nooit bijstaan in de keuken en daarom kan ik het niet weten. Het is zelfs strikt verboden om in haar buurt te komen, mannen en huishouden dat is ongehoord.

Mijn zussen moeten wel meehelpen met koken

en poetsen. Iedere zaterdagochtend staan ze samen met mijn moeder verschrikkelijk vroeg op om de wekelijkse grote schoonmaak te houden. Elk hoekje wordt onder handen genomen, eerst goed afstoffen en met sop schoonwrijven, zodat alles vlek vrij en zuiver is. Met de lawaaierige stofzuiger gaan ze over de vloer en door hun kabaal houden ze me uit mijn slaap. Daarna gaan ze er nog flink overheen met de zwabber. Dit allemaal onder streng toezicht van mijn moeder. Als het niet helemaal smetteloos en bacterievrij is, aarzelt ze niet om alles nog een tweede of derde keer te doen.

Rond negen uur moet ik opstaan, omdat mijn kamer onder handen wordt genomen. Meestal komt mijn moeder, soms Het Serpent. Met haar draait het meestal uit op een vechtpartij. De details hierover ga ik je besparen, want voorlopig moet ik het onderspit delven. Het is niet de bedoeling om hier als een sufferd over te komen. Voor ik naar baardman en de *Madrasa* ga, help ik vader met de boodschappen. Ayoub moet hier uit zijn pijp komen. Wanneer hij met de Mercedes 190 diesel volgestouwd met groenten, fruit en vlees arriveert, is het hier hard werken voor Ayoub. De vracht moet ik zo snel mogelijk in de keuken droppen, zodat hij kan weggrijden voor een verse lading. Terwijl ik muilezel speel, drinkt hij rustig een glaasje thee.

Mijn moeder steekt het netjes in de kasten. Alles heeft zijn plaats en daar wijkt ze niet van af. Ik zou niet durven om met mijn vettige vingers aan haar kasten te komen.

Hoe lang lig ik hier al?

Het is allemaal een kwestie van goed acteren. Hooguit een uurtje en dan zit de dag er weer op. Kan ik opnieuw ademen.

‘Ayoub, beneden!’ schreeuwt mijn vader.

Het gaat beginnen. Schoorvoetend sleep ik mij naar beneden, beide handen op mijn buik met een pijnlijke grimas. Goed acteren, weet je.

Mijn moeder neemt me in een houdgreep en geeft me vier plakkerige zoenen. Dan mijn vader die mij met stalen blik aankijkt, ik kus zijn hand en wens hem een goed Schapenfeest. Mijn zussen moet ik ook zoenen geven. Deze keer zal ik het maar doen. Als ik het nu ga uithangen, valt mijn plan in duigen.

Het Gedrocht fluistert zachtjes in mijn oor: ‘Wacht maar Gluiperd, het is nog niet gedaan.’

Het Serpent? Ze blijft irritant lachen, terwijl ik

mijn pijnlijkste grimas trek.

‘Waar heb je pijn?’ vraagt mijn vader.

‘In mijn buik.’

‘Ga ontbijten, dan zullen die slimmigheden wel verdwijnen.’

Mijn vader is vals geïnteresseerd en zal mij nauwlettend in het oog houden.

Langzaam slurp ik van mijn thee en met arendsogen houd ik alles in de gaten. Twee wolven staan op de loer en ze zullen geen moment aarzelen om mij te verraden. De *harsja* ruikt goed. Ik neem een stukje en dompel het in een schaalje met honing. Voor ik het in mijn mond kan steken, komt mijn moeder aangestormd.

‘Kleine viezerik, nooit gehoord van je handen te wassen! Ben je naar het toilet geweest!’

‘Neen,’ zeg ik aarzelend.

‘Heb je *Bismillah* gezegd voor je met die vuile vingers het ontbijt hebt aangeraakt! Je probeerde ook met je linkerhand te eten! Wij eten hier met de rechterhand, wanneer ga je het leren!’

Wat een gekte, mijn moeder op haar best. Ik frons mijn wenkbrauwen, zucht, schud met mijn hoofd en ga mijn handen wassen.

Rustig blijven, anders komt hij en is alles naar de vaantjes. Als mijn moeder haar kuren niet heeft, kan ze lief zijn en zorgt ze goed voor mij. Soms begrijpt ze mij niet, maar soms begrijp ik mezelf niet. Misschien is het omdat ze zwanger is. Ik denk dat het een jongen gaat worden. Een meisje is ook niet erg, zolang het maar geen kreng is zoals mijn zus. Ze gaan opkijken naar hun grote broer en ze zullen alles doen wat ik hen vraag. Met een glimlach schenk ik mijn theeglas vol, neem een groot stuk *harsja* en dompel het in honing.

Ineens staat vader pal voor mij. Onbewogen staart hij mij aan en zegt: ‘Klaar om te vertrekken!’

Ik stotter, verstijf en ren als de bliksem naar het toilet. Met scherpe geluiden doe ik alsof ik aan het kotsen ben, adem zwaar, sprenkel mijn gezicht met water en droog mij niet af. Als een bejaarde strompel ik terug naar de keuken.

Beroerd en duizelig zit ik aan tafel. Om goed te kunnen liegen, moet je zelf in de leugen geloven. Ik voel mij al een beetje griepig, zo goed ben ik aan het acteren.

In de woonkamer hoor ik hem brullen, of is het zingen?

‘Mijn zoon is ziek. Hij is er slecht aan toe. Zal ik

hem naar bed sturen, hij lijkt zo moe. Mijn zoon, zo uniek en zoveel pijn. Op Het Schapenfeest? Het zal wel zijn!

Mijn zussen giechelen. Hij heeft mij door. Nadenken, Ayoub, hoe moet ik het nu aanpakken? Verdorie, ik heb juist een goede schuilplaats ondergezeikt. Hoe kon ik zo dom zijn.

Het Serpent charmeren! Als ze in mijn plaats gaat, zal ik zeggen dat ze mijn kamer krijgt. Ze slaapt momenteel bij Het Gedrocht. Haar droom is een eigen kamer en die zal ik haar zeker niet geven. Mijn zus, zij zal het voor mij oplossen.

'Hafza, alles goed... gelukkig Schapenfeest.'

Ik besta niet voor haar.

'Hafza, ik wil je iets geven.'

Ik ben lucht.

'Hafza, wil je soms mijn kamer verdienen.'

'De enige die iets verdient, dat ben jij, Gluiperd, en dat zijn klappen.'

'Nee serieus, als jij in mijn plaats gaat, mag je mijn kamer hebben.'

Ze denkt na. Zou ze het doen? Komaan, doe het, ik weet dat je het wilt.

'Waarom wil je bij Asia slapen, daarnet hebben jullie nog gevochten? Je gaat er elke dag van langs krijgen.'

Zoek een smoes, Ayoub, snel.

'Ik wil niet alleen slapen, ik ben bang.'

Ze lacht en zegt: 'Ja, jij bent wel een broekschijter, weet je nog na die griezelfilm? Je smeekte op je blote knieën om toch maar in onze kamer te slapen.'

'Zo zie je maar, nooit doen jullie iets voor mij.'

'Rustig aan, uiteindelijk heb je toch in onze kamer mogen slapen.'

'In een hoekje, op een deken.'

'Ja, je was een braaf hondje.'

Zie je hoe ze mij behandelt.

'Het is goed, dan gaan we nu wisselen.'

'Nee, nadat je terug bent.'

'Waarom nu niet?'

'Ik vertrouw je niet,' mompel ik.

'Wat! Als iemand niet te vertrouwen is, ben jij het wel! Denk je nu echt dat ik daar in ga trappen!'

Zo slim ben je niet hoor. Het is allemaal heel toevallig. Plots wil Ayoub op Het Schapenfeest van kamer wisselen. Ik doorzie alles, want jij bent zo voorspelbaar. Ik zie in je ogen al de leugens. Ze staan in grote drukletters geschreven. Zo opvallend ben jij.'

'Laat maar.'

'Wacht, omdat ik mijn goed hart wil tonen aan mijn broertje zal ik het wel doen. Je moet het wel zweren. Zeg *Wolah*, zweer het.'

'Waarom? Voor een stomme kamer.'

'Dan niet.'

'Wacht, wacht, ik zal het zeggen!'

'Ik luister.'

Het Serpent zit vol spanning te wachten op haar droom die nooit zal uitkomen. Waarom iets doen voor iemand die mij pest en negeert? Als ik mij ziek voel, ben ik een aansteller, een leugenaar. Het Serpent denkt dat ik geheugenverlies heb. Ik ga hardop *Wolah* zeggen, maar in mijn gedachten zeg ik eigenlijk niet *Wolah*. Dan heb ik niet gelogen.

'*Wolah!*'

Er verschijnt een vreemd lachje op haar gezicht.

'Het is goed, Gluiperd, ik wil eerst nog iets afhandelen.'

Ze is er in getrapt, oh wraak smaakt zo zoet.

Ik hoor vader brullen: 'Ayoub, kom hier!'

Wat nu weer, heeft ze haar zaakjes nog niet geregeld? Ze is niet alleen dom, maar ook traag.

'Kom hier, jij opgedroogde snottebel! Wil jij je zus laten meegaan, zodat je hier het meisje kunt spelen! Kus de hand van je zus!'

Ik ga naar mijn kamer. Wat denken ze wel.

'Vooruit, kus de hand van je zus!'

Meent hij dit nu echt? Al Jazeera haar hand kussen. Nooit!

'Ayoub, laatste kans!'

'Ik kus de hand van Hafza niet! Ze heeft zelf voorgesteld om naar het schaap te gaan! Ze zei dat ze dolgraag het schaap wou vasthouden terwijl jij... Ze heeft gelogen.'

'Hij liegt! Hij wou zelfs van kamer wisselen!'

Mijn plan is mislukt, maar haar trucjes zullen ook verkeerd aflopen. Ze moet niet denken dat ik mij zomaar ga overgeven.

'Jullie kinderen maken mij hoorndol! Ayoub, ga je omkleden, we vertrekken over vijf minuten. Neem een voorbeeld aan Hafza. Een zus die zoiets voor je wil doen, waar ga je dat vinden?'

Ze wist dat mijn vader het nooit ging toelaten. Een schaap slachten is een mannenzaak. Ik had mij nooit met die slang mogen inlaten. Denk na Ayoub, over vijf minuten ben je verloren. Een smeekbede bij mijn moeder! Naar haar luistert hij.

‘Jemaa, wanneer ga je in het ziekenhuis belanden?’
 ‘Hoe bedoel je, ik begrijp je niet?’
 ‘Je weet wel, een broertje of een zusje.’
 ‘Oh, alleen God weet dit. *Inchallah*,’ lacht ze.
 ‘Jemaa, alsjeblief, ik wil niet meegaan, ik ben doodziek en heb daarnet nog staan braken. Alles doet zeer, ik ben draaierig en heb totaal geen kracht.’
 ‘Onderweg gaat het wel over.’
 ‘Niet waar, ik heb erg veel pijn in mijn maag. Je wilt toch niet dat je enige zoon in het ziekenhuis belandt, omdat je hem niet gelooft.’
 ‘Doe niet flauw, Ayoub! Het is de bedoeling om met je ogen te stelen, later ga je zelf een schaap moeten slachten. Wanneer wij oud en versleten zijn, wie gaat het voor ons doen? Moeten we het door een slager laten doen? Wat een schande gaat het zijn als mijn zoon geen schaap voor ons gaat slachten. Een Schapenfeest is pas een Schapenfeest als je zelf het schaap slacht!’
 ‘Ik weet het, maar ik heb verschrikkelijke buikkrampen, volgend jaar zal ik zeker meegaan.’
 ‘Wat werk jij toch op mijn zenuwen! Zucht, ik zal zien wat ik kan doen.’
 Ze gaat proberen. Dat ging gemakkelijk. Wanneer er geen uitweg meer is, kan ik nog altijd op mijn moeder rekenen. Als ik iets nodig heb, vraag ik het aan haar en zij brengt de boodschap over. Niemand kan haar iets weigeren, alsof ze magische krachten heeft. Mijn vader? Hij denkt alleen aan zijn maag.

Mijn ouders zijn iets aan het bespreken. Eens stiekem luisteren wat ze te zeggen hebben.
 ‘Ayoub blijft maar proberen. Hij weet niet van ophouden. Wanneer vertrek je?’ zegt mijn moeder.
 ‘Ik ben zo weg.’
 ‘Haast je, wie weet welke smoesjes hij nog gaat uitvinden.’
 ‘De jongen heeft maagpijn. Heb je hem zien vreten? Hij wou zelfs Hafza in zijn plaats laten gaan.’
 ‘Je meent het. Schandalig!’
 Ze heeft mij verraden! Weet je wat, ik zal eigenhandig de kop afhakken van dat rotbeest.

Mijn moeder komt met een minuscuul oranje trainingspak.
 ‘Dit doe ik in geen honderd jaar aan!’ gil ik stampvoetend.
 ‘Je hebt alleen mooie kleren, je andere kledij hebben we vorig jaar naar Marokko gestuurd.’

‘Waarom heb je die weggegeven? Je wist toch dat ik die nog kan gebruiken.’
 ‘We moeten de mensen daar toch helpen. Ben je soms vergeten waar je vandaan komt? Zo je in Marokko was opgegroeid zou je wel anders spreken.’
 ‘Wat heeft Marokko ermee te maken? We leven toch in België!’
 Mijn vader begint te dreigen: ‘Als je niet zorgt dat je binnen vijf seconden...’
 ‘Het is goed, het is al goed,’ en ik loop naar boven om die idiote poppenkleertjes aan te doen.
 We moeten steeds zuinig zijn. Ze hebben voor niets geld, want ze geven alles uit aan die schooiers uit Marokko. Broekspijpen tot mijn enkels, jasje waarvan de mouwen net over mijn ellebogen komen. Gelukkig is er mijn rode pet nog. Beneden zie ik mijn zussen schaterlachen, moeder kan haar lach ook niet inhouden, alleen vader blijft ijskoud.

In de kelder ben ik op zoek naar de wapens. Jerrycans gevuld met water moet ik naar boven sleuren en in de Mercedes 190 diesel laden. De emmer met alle benodigdheden zeker niet vergeten. Daar zit alles in: scherpe messen, twee grote vleeshaken, grote vuilniszakken en stevige plastic draagtassen. Waarom zoveel moeite voor iets dat niet te vreten is? Waarom niet naar de slager?
 ‘Dag meneer. Slecht weer vandaag. De zon blijft dit jaar wel lang weg. Voor mij een kilo lamskoteletten of nee, maak er maar vijf kilo van, je kent mijn vader. Afrekenen en tot ziens.’
 Geen twee minuten heeft het geduurd.
 De jerrycans zijn loodzwaar, drie moet ik er mee sleuren. Bij de tweede begint mijn schouder al vervelend te doen. Als ik nu zeg dat hij ontwricht is. Laat maar, zelfs zonder armen en benen zullen ze mij niet thuislaten.
 De emmer. Naast de wasmachine zie ik juist dezelfde, maar wel gevuld met wasknijpers. Als ik nu de vuilzakken er wat bij Moffel en met de verkeerde emmer naar het schaap ga.
 Mijn vader, hij begint met enkele seconden stilte, dan ontstaat er een razernij, kingkong gaat beginnen brullen en de riem bovenhalen. Daarna zal hij terugkeren om de juiste emmer te halen. Hij zal mij de hele rit uitkafferen en uiteindelijk laat hij mij thuis achter.
 Wat een goed plan heb ik bedacht. Het heeft lang geduurd, maar het beste komt bij mij op het einde. Ook als we op het pleintje aan het voetballen zijn.

Als we een spannende wedstrijd spelen waarbij er nog geen winnaar is, kijken medespelers smekend en denken ze: Ayoub, kom op, doe iets geweldigs. De jerrycans liggen al in de koffer van de auto. Als laatste zet ik de emmer met wasknijpers erin. Nu hopen dat het lukt. Het verhaaltje is dan afgelopen en ik leef nog lang en gelukkig. Tot het volgende Schapenfeest.

Ik ga achteraan zitten en wacht tien minuten. Hij komt aangeslenterd met een grijze overall in zijn hand.

'Is alles in de koffer?'

'Ja, ja,' glimlach ik.

Hij opent de koffer voor een vluchtige blik en wringt zich in de wagen. ■

Luca Aussems

"On a tous envie de renaître une fois"

schilderijen en tekeningen

05-06-09 t.e.m. 05-07-09

zater- en zondagen van 14 tot 19 u. / woensdagen van 17 tot 20 u.

GALERIE **BERKENVELD**

Berkenveldplein 16 2610 Wilrijk www.berkenveld.be

Dominique Biebau

Vak

Bart De Bie kwam in mijn leven op een ochtend dat ik met natte voeten was opgestaan. Ik vermoedde eerst de doortocht van een wel zeer plaatselijke regenvlaag, maar vond een plausibeler verklaring in een kapotgevroren leiding. Normaal gezien trommelde ik mijn vader - een niet onverdienstelijk amateurloodgieter - voor zulke gevallen op, maar dit vroeg om een uiterst snelle interventie.

Ik vond zijn naam in de Gouden Gids. Zijn advertentie beperkte zich tot een vetgedrukte naam en een telefoonnummer. Dit minimalisme kon onmiddellijk op mijn sympathie rekenen.

Hij leek een stuk kleiner dan hij werkelijk was. Zijn lange, magere nek zat als een springveer tussen zijn scherpe schouders verborgen. Soms schoot zijn hoofd plots naar boven als bij een roofvogel die een karkas aan het kaalplukken was. Voor de rest leek hij een aardige, onschadelijke, oude man.

Zijn tas had een waarschuwing moeten zijn. Het was een oude dokterstas, het soort dat bad guys openklappen en dat altijd een assortiment overmaatse spuiten en knijptangen blijkt te bevatten. Toen besteedde ik er geen aandacht aan. Ik vermoedde dat het een erfstuk was, de enige herinnering aan een dierbaar medisch geschoold familielid. Vaklui maken me sowieso zenuwachtig, maar Bart bezorgde me eenvoudigweg kippenvel. Op zijn gedrag was nochtans niets aan te merken. Hij sloeg de koffie die ik hem aanbood beleefd maar kortdaat af en ging aan het werk. Iets aan de man leek niet te kloppen. Ik had zin om hem met een smoes weg te sturen, maar schaamde me direct over deze oneervolle gedachte.

De man verstond zijn vak. Het duurde amper een kwartier voor hij het lek had gelokaliseerd. Nog een kwartier later had hij het gedicht.

‘Da’s dan 20 euro,’ zei hij, toen ik hem vroeg hoeveel ik hem verschuldigd was. Ik vond dat bijzonder weinig en zei hem dat ook. Bart haalde zijn schouders op.

‘Het is eerder een hobby,’ zei hij. Ook dat had me achterdochtig moeten maken.

De week daarop begaf de wateraansluiting in de berging het. Ik herinnerde me het belachelijk lage tarief dat Bart me had aangerekend en belde hem op. Hij was verbazingwekkend snel ter plaatse - alsof hij naast het telefoontoestel had zitten wachten.

‘Versleten buizen,’ was zijn verdict. ‘Het zou me niet verbazen mochten er binnenkort nog meer lekken zijn.’

Ik betaalde hem zijn 20 euro en hoopte dat hij ongelijk had.

Twee weken later was de hoofdaansluiting aan de beurt. Dit keer was hij er al na vijf minuten.

‘Wat had ik u gezegd?’ zei hij, toen hij zijn gereedschap op de vloer uitstalde. Hij klonk net iets te triomfantelijk.

‘U bent wel snel,’ antwoordde ik droogjes.

‘Voor speciale klanten doen we extra ons best.’ Zijn ogen glommen.

Het werd een vast ritueel. Op Barts werk was niets aan te merken. Hij was snel en efficiënt, maar wat hij ook deed - binnen de week was er gegarandeerd een nieuw defect. Dit maakte me achterdochtig. Toen er opnieuw een lek in de badkamer was, besloot ik Bart te bespioneren. Ik liet mijn gsm schijnbaar achteloos op de toiletbril liggen en maakte met de ingebouwde camera opnames van Barts herstelwerk.

Ondanks mijn vermoedens schrok ik toen ik de beelden zag. Daarop was te zien hoe Bart zijn werk uiterst keurig uitvoerde, maar daarna eigenhandig een nieuw lek in de leidingen sloeg. Ik was woest.

Ik wachtte tot Bart vertrokken was en belde een andere loodgieter, een bedrijf met een opzichtige vierkleurenadvertentie in de Gouden Gids. Barts bedrog greep me meer aan dan ik wou toegeven. Ondanks mijn initiële scepsis had de man me zo eerlijk toegeschenen.

De nieuwe loodgieter liet lang op zich wachten. Ik wou net een ander bedrijf contacteren toen de deurbel ging. Het was Bart. Hij had vernomen dat ik overwoog om van loodgieter te veranderen en wou weten wat hij verkeerd had gedaan. Hij propte een fluogeel papier in mijn handen.

‘Een evaluatieformulier,’ zei hij. ‘Daarop kan u aangeven wat er aan onze service schort.’

Het woord ‘onze’ was duidelijk een pluralis majestatis. Voor zover ik wist, had Barts bedrijf maar één werknemer: hijzelf. Ik toonde hem de beelden. Eerst deed hij alsof hij ze niet zag.

‘Gelieve ons evaluatieformulier in te vullen,’ zei hij zacht maar onverzettelijk. ‘Dan kunnen we onze service optimaliseren.’ Hij weigerde me aan te kijken.

‘Gelieve ons evaluatieformulier in te vullen,’ herhaalde hij. Zijn stem klonk deze keer iets dreigender, alsof hij aan het hoofd stond van een aanzwellend schaduwleger kleine zelfstandigen. Ik werd bang.

Ik greep het blad, verfrommelde het en gooide het weg, recht de straat op. Bart was niet in het minst uit het lood geslagen. Hij draaide zich om, bukte zich, raapte het propje op en streek het glad. Voor hij zich terug tot mij kon richten, gooide ik de deur dicht.

Hij belde niet aan. Ik wist dat hij daar nog ergens stond, in de duisternis die zich langzaam rond het huis verzamelde. Ik besloot de politie te bellen. De agent aan de andere kant van de lijn was uitermate beleefd toen ik mijn verhaal deed. Op de achtergrond hoorde ik onderdrukt gegiechel. Ik haakte in.

De volgende ochtend, toen ik naar mijn werk vertrok, was hij er nog altijd. Hij zat ineengedoken tegen mijn brievenbus. Zijn dokterstas stond naast hem. Ik probeerde hem niet aan te kijken, iets wat grondig mislukte. Ik zag zijn smekende blik en dat merkte hij dan weer op.

‘Voor speciale klanten werk ik gratis,’ fluisterde hij met schorre stem. ‘Elke week.’

Ik stapte verder naar mijn auto en vertrok.

De volgende dag stond hij er weer. En de dag daarop. En die daarop. Hij zei niets meer, maar keek me alleen maar aan. Hij was nooit echt dik geweest, maar nu was hij graatmager. Ooit vroeg ik hem of hij al gegeten had. Hij schonk me een flauwe glimlach en zwaaide met zijn evaluatieformulier.

‘Gratis,’ fluisterde hij.

Ik kon niet snel genoeg vertrekken.

Hij sliep in zijn donkergroene bestelwagen die aan de overkant van de straat geparkeerd stond. Alleen op zondag was hij er niet. Ik veronderstelde dat hij dan naar huis ging om bij te slapen en zich wat extra te verzorgen. Even hoopte ik dat hij voorgoed zou wegblijven.

De volgende ochtend stond hij er weer. Hij zag er iets beter uit. Er zat ook meer kracht in zijn stem toen hij me aansprak.

‘Eén keer per week. Een kwartiertje,’ smeekte hij. ‘Ik wil u zelfs betalen.’ De absurditeit van zijn voorstel deed me glimlachen. Hij glimlachte terug, alsof ik hem een mop had verteld die hij niet begreep, maar dat niet wou toegeven. Ik stapte kordaat verder.

De derde zondag besloot ik hem naar zijn huis te volgen. Waarschijnlijk deed ik dat omdat ik niets beters te doen had. Hij reed bijzonder langzaam en ik moest me regelmatig inhouden om hem niet met gierende banden en uitgestoken middelvinger voorbij te steken.

Bart woonde in een appartementsblok in een achterbuurt van Leuven. Op bijna alle balkons hingen er lakens te drogen. Ergens klonk luide, monotone muziek. De plek vervulde me met een droefheid die ik niet kon verklaren.

Eén van de ramen op de vierde verdieping lichtte op. Ik vermoedde dat dit Barts flat was. Even later reed ik weer naar huis.

De week daarop kwam hij maar één keer langs. Hij bleef in zijn auto zitten – een uur of twee – en reed daarna weg. Ik besloot hem opnieuw te volgen.

Dit keer bleef ik wat langer wachten aan zijn flat. Hij had exact drie minuten nodig om de lift te nemen en het licht aan te steken. Na deze observatie ging ik weer naar huis, op de één of andere manier was ik gerustgesteld.

De volgende week daagde Bart helemaal niet meer op. Ik begon me zorgen te maken. ‘Er zou hem toch niets overkomen zijn?’ vroeg ik me af. ‘Had hij zichzelf misschien uitgehongerd? Had hij familie die voor hem zorgde? Vrienden? Buren?’

Voor ik het goed en wel besepte, zat ik opnieuw in mijn auto – op weg naar Leuven.

Het appartement was donker. Ik had een boek meegebracht – Moby Dick van Melville, want ik had me op een lange wake voorbereid. Pas rond vier uur 's ochtends ging het licht aan, ik zat toen aan pagina 150. Opgelucht reed ik weer naar huis.

Ik sliep steeds slechter. Het beeld van Bart, alleen op zijn armzalige flat, spookte door mijn hoofd. Ik stelde me voor hoe hij elke dag eenzaam zat te ontbijten, hoe hij zich elke nacht in slaap hield, hoe hij nooit eens iemand over de vloer kreeg,

behalve dan de meteropnemer of de postbode.

De beelden bleven me achtervolgen, zodanig dat de vele kleine vreugdes die ik vroeger dagelijks had ondervonden, steeds zeldzamer werden. Tot de dagen een grijze aaneenschakeling van verveling en verdriet werden. Zelfs het eten smaakte me niet meer.

Op een ochtend nam ik een besluit. Ik belde hem op.

‘Je moet komen,’ zei ik. ‘Het is dringend.’

Ik nam een platte schroevendraaier en plantte hem in de sifon van mijn wastafel. Het water stroomde in lome vlagen op de kurken badkamervloer. Het voerde alle vuil met zich mee. ■

René Hooyberghs

Alpenjagerslied,

vrij naar Paul van Ostaijen.

SCENE 1

Twee acteurs bevinden zich elk op één helft van het podium.

Ze ontwaken en maken zich klaar voor de dag, wassen, scheren, badkamergeluiden mogen ook.

A. F. Daler kleedt zich, ontbijt, neemt zijn hoed en verlaat zijn huis.

O. P. Stijger ontbijt, leest zijn krant, en gaat ook zijn huis uit.

SCENE 2

Aan het winkelraam van H & W hangt een affiche:

Zaterdag 5 september

Alpenjagersbal

Opgevoerd door Die Schmalzbummler aus Kapellen.

Uit een luidspreker boven de straat komt alpenjagersbalmuziek en in de etalage zijn behalve hoeden en petten ook jachttrofeeën en herfstbladeren te zien.

Het dorp feest.

Heer A.F. Daler doemt op en vertraagt de pas naarmate hij de winkel van H & W nadert: verdorie, hoe bestaat het, O.P. Stijger is laat vandaag.

Bij de winkel aangekomen draait hij, zoekt vergeefs een aanspreekpunt, bekijkt zich monsterend in de etalage, neemt zijn hoge hoed af, groet zichzelf, blijft besluiteloos ter plaatse.

(de alpenjagersbalmuziek gaat over in de Gymnopédies van Erik Satie)

Weer te laat vandaag en dat op zo'n speciale dag. Onberekenbaar, het Stijgersras, altijd al onbetrouwbaar geweest. Gaat het een paar generaties goed, dan zit er weer een zwart schaap tussen. En één keer laat, altijd laat.

Hoe moet A.F. nu verder zijn dag indelen, of is er wat met zijn horloge aan de hand, is het winteruur al ingegaan, zonder dat hij het heeft gemerkt? Het is een oude gewoonte, altijd zichzelf in twijfel trekken, terwijl de fout toch altijd bij de ander blijkt te liggen, zeker als de Stijgers ermee gemoeid zijn. Dat zelfverwijt, dat moet ook maar eens ooit gedaan zijn, het is vast nog een overblijfsel uit zijn jeugd: biechten, voor al wat verkeerd ging, en dan boeten. Waarom toch altijd kwaad op zichzelf, waarom? Terwijl, het is algemeen bekend, de Dalers een superieure familie zijn – ze leven op een hoger niveau, zij zijn het toch die zich verwaardigen de Stijgers tegemoet te komen, of niet misschien? Hier staat hij nu, met al zijn goede wil, altijd klaar, altijd hoffelijk, altijd eerst hoedje af.

Zonder twijfel is het een zaak van opvoeding, van peil, van respect voor wie van Hoger is, dat vooral. Hoe wil zo'n volk zich ooit tot de Bovenstand verheffen?

Daar gaat de GSM van A.F., op het toontje van het Alpenjagerslied. Wie kan dat zijn behalve O.P.? Wat doet een Heer nu, antwoorden of het ding verontwaardigd gewoon maar laten bellen, of zelfs afbreken, die nonsens. Maar tja, Heren zijn ook maar mensen en nieuwsgierigheid kent rang noch stand. Hallo? Ja, Hallo, 't is ik. Ben je er al? Zo ja, dan groet ik u hierbij, hoedje af hoor, alweer op tijd. Ik heb me verslapen vanmorgen, maar ik maak het goed met u, zie ik u op het bal vanavond? Dan betaal ik u een biertje, terwille van de vrede.

Ongehoord, zo'n arrogantie. Ik kan m'n bier wel zelf betalen, daar komt nog bij: een Heer Van Boven drinkt geen bier, maar wijn, of thee. Dalbewoners drinken bier en slapen lang. Ik zie u vanavond wel, zegt A.F., en drukt op rood, weg die gek. En nu komt het vernederende deel van z'n dag, want wat nu? Iemand van lagere rang zou het wel weten, die zet zich op een bank, in het herfstzonnetje, en geniet van wat Die Schmalzbummler aan schoons te bieden hebben, maar ik, dat kan toch niet, zo maar dure tijd verkwanselen.

Hoofdschuddend maakt A.F. rechtsomkeer en kijkt zuchtend de opklimmende straat in. Kijk, hier ligt het moeilijke van de situatie. Als A.F. naar huis moet, staat hij beneden. Als O.P. naar huis moet, gesteld dat hij zijn huis al verlaten zou hebben, mag hij dalen. Zo zijn de rollen omgekeerd en kent niemand nog zijn plaats.

Van achter hun etalage kijken Hinderickx & Winderickx goedkeurend de straat op en af, de Middenstand houdt de standen op peil. En incasseert welwillend, van O.P. Stijger en van A.F. Daler.

SCENE 3.

O.P. Stijger stapte dus de deur uit, de alpenjagersbalmuziek komt ons tegemoet. Eerst is Stijger nog wat schuchter, niet iedereen gaat in september naakt de straat op. Maar dat betert gauw, hij draagt zijn wandelstok en naaktheid met zwier, houdt al eens halt voor een affiche of een etalage, uit alle luidsprekers schalt nu de muziek, ze gaat over in die van de dronken studenten uit de Carmina Burana.

Bij de winkel van H & W houdt hij halt. Toevallige passanten kijken hem verbaasd aan, gaan hem hoofdschuddend voorbij, tsst tsst tsst. Hij spreekt ze aan: 'Heeft u toevallig De Heer Daler al gezien vandaag?' Niemand antwoordt, de heren lichten wel groetend hun hoeden op, maar stappen dan haastig verder.

H & W komen uit hun winkel, met brede gebaren proberen ze hem van de etalage weg te krijgen, hij stoort de klandizie met zijn blote kont, terug naar binnen, de politie wordt gebeld, de Cantinazang van de Carmina Burana komt tot een spetterend einde: stilte. In de verte blaffen honden.

Stijger sleept een metalen vuilnisbak naderbij, er daalt een microfoon uit de hemel neer, hij grijpt hem, gaat op de vuilnisbak staan, 't is zo'n ouderwetse Amerikaanse.

'Brothers and Sisters, Kapellenaren aller landen, verenigt u. Gooi weg het juk van hoed en broek, ontwaakt, kwaakt, volg mij, ik leid u naar de banketten van de macht, naar de zang van zwaan en zwijmelaar, naar de drank van droom en dromer, naar de lach van lust en liefde, naar de kastelen van Hoog-Kapellen, naar de triomfboog van de lege lach, naar de feesten van angst en pijn.

Kom en volg mij, schrijf mijn programma, ik voer het voor u uit naar best vermogen, vertel mij wat ik u moet zeggen, maak mij de spreekbuis van uw waanzin, laat mij zeggen wat u denkt, maak mij tot uw tand des tijds, geef mij uw opdrachten, ik voer ze uit en gratis en zonder u met zonden te bezwaren.

Ik ben de nieuwe democraat die naakt door 't leven gaat, de kiezer heeft altijd gelijk, dus kies voor mij,

ik ben uw Poesje Nel, uw strooien man, uw tefalpan, uw zondebok, uw missionaris, de zendeling van uw gebeden.

Met mij wordt alles anders, ik verberg u niets, een mening heb ik niet, ik ben een lege huls van vel en bot, prop mij maar vol met uw gedachten, uit mijn mond komen zeven talen tegelijk, ik beloof wat u maar wil, ik draai een worst van uw geweten, sluit mij in uw toekomst, ik ben uw verleden, uw heden verkommert in hoed en broek en hemd.

Een politiesirene klinkt, blauw flikkerlicht, H & W kijken als hoeren vanachter hun gordijntje toe, aan 't einde van de straat staat een vendelzwaaijer en zwaait zijn vendel, een eerbetoon voor het standbeeld van een jonge vrouw. Jeanne d'Arc? Nee verdomd, het is Marie-Rose in hoogst eigen persoon. De politieauto komt nader en verwijderd zich weer, hij lijkt in de buurt te blijven zonder te willen optreden.

'Kijk hoe ik me kleed. Ik laat geen voetafdrukken na op uw geweten, ik ben slechts lucht, ik ben zuiver als de erfzonde, ik wens geen toekomst voor mezelf, alleen voor u, voor u, voor u, Kapellenaren, geweldnaren, mijn geliefkoosd volk, ontwaak ontwaak ontwaak, zing mij na, het lied der Alpenjagers weerklinkt weldra door alle landen, onze optocht is niet te stuiten, het verleden struikelt over zijn leugens, kom en verenig u, kom en vermenigvuldig u, kom en kruisig mij aan de weldaad van uw verlangens, kom en verhef mij tot uw spreekbuis.'

H & W houden het niet meer, over elkaar struikelend stormen ze naar buiten, elk met een hoed in de hand, ze houden er één voor Stijger z'n kruis, één voor z'n kont. Ze zijn gekleed in rokkostuum met zo'n wespenzwartgeel gilet. Ze schreeuwen in GSM's, bellen Unizo en Het Verbond van Belgische Ondernemers om hulp, roepen Sint Middenstand, Patroon der Naakten Die Gekleed Wensen Te Worden aan en smeken om erbarmen.

De voorbijgangers zijn blijven staan, mannen en vrouwen, sommige mannen nemen aarzelend hun hoed af, ééntje wordt wild en rukt de hoeden van zijn collega's van het hoofd, hij wordt vertrappeld. Kinderen en honden krijsen en blaffen, de chaos neemt alsmaar toe. Twee politieagenten te paard (de bereden politie, haha) komen tussenbeide, slaan een paar omstanders neer en zetten zich in een soort geef acht houding voor O.P. Stijger.

Stijger: 'Ruiters van de Apocalyps, dappere telgen van de Eburonen, mannen van Mars en Magere Hein, listen up, höre mir zu, ich bin ein Berliner, die Zukunft ist Blau, schaar u achter mij, ontboei uzelf, weg met de elite van Kapellen, blaas de trompet der onschuld, bespeel de paradijselijke luit, de pastorale harp, kom, gooi de lachgasgranaat, spuit het champagnekanon, kom, haal de vette os, de verloren zoon, de zwangere dochter, kom, de toekomst is aan de naakten.'

Snikkend van ontroering slaan de politiemannen H & W in de boeien, klinken hen vast aan de deur van hun winkel, leiden hun paarden tussen de coulissen, ontdoen zich van hun wapens en kleding en scharen zich naakt aan de zijde van Stijger.

De armen over elkaars schouders vertrekken ze zingend naar de horizon, waar voor het standbeeld van Marie-Rose die dwaas nog met zijn vlag staat te zwaaien. Het standbeeld is een werk van Delphine Boël, Marie-Rose in de houding van een Oscar-beeldje, het zwaard verbergt haar enige schaamte.

SCENE 4

De meute nadert Kasteel L'Orient du Requin, in Kapellen. Daar staat alles in rep en roer, lakeien in livrei lopen rond, tuiniers vullen zandzakjes, de openingsmuziek van Die Walküre schalt uit de luidsprekers, A.F. Daler zit in zijn kantoor en schrijft een speech of een ander scenario voor deze film, met betere

afloop. De bewakingscamera's aan de omheining zwaaien woest heen en weer, binnen zijn de beelden op videoschermen te zien: de drie naakte mannen voorop, de optocht erachter, de meute juicht en tiert, de vendelzwaaiër zwaait in de achtergrond maar door, het standbeeld van Marie-Rose ter ere.

A.F. Daler verschijnt uiteindelijk op zijn balkon, hij heeft zich in een ridderharnas gestopt, bovenop de helm de befaamde Alpenjagershoed.

‘Bemide Laag-Kapellenaren, geliefd gepeupel, hoor mij aan. Voorwaar, voorwaar ik zeg u: mijn tijd is gekomen. Gezegend door mijn vader ben ik onder u neergedaald, ik ben uw redder en uw heiland, op mij hebt ge al die tijd gewacht. Ik breng u brood en welstand, wijn en welbehagen, transpiratieloze orgasmes, gratis slaven uit het Oosten, zwartwerkers en witwassers.

Pas u aan, kleed u deftig, praat verzorgd en vermijd diepte in uw gedachten, schud uw verleden af, ze staat u niet, de toekomst staat u beter. Laat u niet leiden door de valse profeten uit het dal, hun opvoeding was gestolen, hun geest is arm, hun tafelmanieren slordig en niets betamelijks komt uit hun vulgaire pennen.

Verhef u, laat u opvoeden door mijn dienaars, zij hebben het beste met u voor, ze passen zich aan aan uw niveau, zij streven naar geluk voor u, zij herschrijven de geschiedenis naar uw beeld en gelijkenis. Wees naïef, wees lief, wees uzelf en volg mij zonder argwaan, ik leid u naar het paradijs, naar een minimum inkomen, naar ziekteverlof, naar snelheidsbegrenzers en risicoloos geneuzel, kom op tegen kanker en achterklap, op met mij, naar een tijd van lage calorieën, lichte kost en eeuwige rust. Geen behoefte meer aan zelfstandig denken, geen twijfels meer, een oordeel over alles werd voor u door mij gereserveerd, voorgekauwd en voorverteerd.

Het beste heb ik met u voor, ik verjaag de valse profeten rondom u met hete pek en grove leugens, kom, het beste moet nog komen.’

Op een teken van A.F. Daler verschijnen lakeien op het balkon, ze werpen brood en spelen (Monopoly, Mens Erger je Niet) naar beneden, er wordt gegraaid en gegrabbeld, ook door O.P.Stijger en zijn twee blote adjudanten.

De meute vormt een kring, ze gaan zitten en doen zich tegoed aan het hen toegeworpene, er klinkt tevreden gemompel.

SCENE 5

De winkeliers knagen zich als ratten los van hun boeien. Bloed stroomt uit hun mondhoeken, over hun rattenkinnen. Ze spreken sissend als slangen, kermend als tennisters.

H: Nooit, nooit, nooit meer steken wij

W: Geld in feesten of sportwedstrijden

H: Niemand is te vertrouwen, ook niet die van boven

W: Of die van onder, alleen wijzelf zijn

H: De steunpilaren van ons ras, de kinderen van onze tijd

W: De schade is schandelijk

H: De schande is schadelijk

W: Hoe krijgen we onze kostbare hoeden terug

H: Onze sportschoenen, onze sportmarcellekes

W: Wie zal ons vergoeden wie steunt de revolutie

H: Wie heeft de macht over geld en goed

W: Wie heeft de macht over marcel en hoed

H: Kijk hoe het gepeupel peupelt

W: Hoe het schuim der aarde schuimt
H: Hoe de hoedelozen zich misdragen alsof
W: Het blote hoofd geen zonde was
H: Alsof Van Ostaijen nooit bestaan heeft
W: Alsof cultuur voor iedereen is.

Ze zijn vrij! Wat nu? In paniek draaien ze om elkaar heen, ze weten niet waar ze eerst heen moeten, ze barricaderen hun kapotgeslagen etalageruiten met een paar planken, haastig en slecht, slaan met de hamer op elkaars kop van de zenuwen. Plots komen ze tot inkeer:

H: Een leider hebben we nodig, een messias
W: Die ons begrijpt, die ons vertrouwt
H: Die de schulden van de wereld op zich neemt
W: Zodat onze bankrekening intact blijft
H: Een onbevleete, een rat, een Eva
W: Een appelwif, een maagd
H: Een zinnebeeld, een roos
W: Een Marie-Rose! een Moeder Middenstand!
H: Zij is een Scherpe Heuvel en op deze Heuvel
W: Bouw ik mijn zaak terug op, ik noem ze Alp

Ze graaien offergaven bij elkaar, Oscarbeeldjes en papiergeld, arm in arm dansen ze richting Kapellen, naar het beeld van Marie-Rose, ze buigen diep en smeken haar om genade. Op de achtergrond gaat de strijd tussen Hoog en Laag door, misschien alleen maar hoorbaar, de focus is nu op het beeld van Marie-Rose, met lichteffecten verkleurt het van goud naar vuurrood, op haar schouders groeien vleugels, aan haar voeten sportschoenen van Nike, ze wordt de Nike van Yves Klein, maar rood. Dan spreekt ze, nee ze zingt, een sopraan, het mag niet spottend of cynisch klinken, oprechtheid en eenvoud zijn de boodschap. De melodie is 'Waar men gaat langs Vlaamse wegen', een Marialied. In het katholieke buitenland kan dit lied vervangen worden door een lokaal devoot Marialied, in andere buitenlandse landen zien ze maar. Marie-Rose zingt:

Kom ik zal u nu verblijden
met mijn boodschap lief en zacht
Nooit meer zal uw zaakje lijden
Of uw beurs worden verkracht

Refrein: Stort uw zaad hier in mijn hart
ik ben de heelster van uw smart
kom en drink met mij
kom en klink met mij
'k ben de mooiste vrouw van Vlaandren
'k ben de mooiste vrouw van 't land

Wie mij eert zal vreugde rapen
volg mij maar, de zege wacht
kom u aan mijn borst vergapen
de leeuw in u brult heel de nacht

Refrein *Tijdens het tweede refrein zingen de ratten zachtjes mee*

Nu kunnen wij niet langer dralen
In Kapellen worden wij verwacht
Wapen u met geld en kralen
Want daarboven wacht de macht

Refrein *Tijdens het derde refrein zingen hemelse stemmen mee*

SCENE 6 (Slot).

Bij kasteel L'Orient du Requin spelen zich woeste taferelen af. Het vredevol gesmul is afgelopen, de massa is weer onrustig geworden, er zijn duidelijk twee partijen: de dalers en de stijgers. Met ladders en stormrammen wordt de burcht aangevallen, kokende pek wordt over de dalers gegoten, échte ongelukken zijn bijna niet te vermijden. De veldheren houden zich gedeisd, A.F. Daler deelt koel instructies uit vanuit zijn werkkamer in de Ivoren Toren van het kasteel.

O.P. Stijger, met de steun van zijn twee blote lijfwachten, is meer bij de zaak betrokken, loopt gillend tussen zijn krijgers heen en weer en geeft tegenstrijdige instructies, de Stijgers lijken de strijd te gaan verliezen, zoals dat altijd al het geval is geweest.

De oplossing is nabij. Een Verschijning daalt uit de hemel neer, eerst zien de hopelijk verbijsterde toeschouwers alleen maar twee rode herenschoenen, handgemaakt en van het dure soort leder. Langzaam daalt de Verschijning, lange witte sokken worden zichtbaar, met het logo van Nike. Dan de zoom van een prachtig wit geborduurd kledingstuk. Een snerpemde kreet van Marie-Rose, zij wijst met uitgestrekte arm (een Hitlergroet) in de richting van de Verschijning. Die blijft maar dalen en ja hoor, het is Rat Singer, die voor alles een oplossing heeft, de Deus ex Machina (die naam mag bijvoorbeeld ook op zijn mijter staan) in persoon.

Het strijdgewoel houdt op, respectvol knielen de krijgers in het door bloed doordrenkte slagveld, op de kantelen wordt het stil. De veldheren staan verbouwereerd, met open monden te kijken. Rat Singer maakt zegenende gebaren, hij bungelt aan een roze touw en wordt tenslotte zachtjes neergezet op een door krijgers omhooggehouden schild (voor een voorbeeld, zie Asterix en Obelix). Hij blijft met dat roze touw als door een navelstreng met de Hemel verbonden.

In de verte staan H & W perplex, ook Marie-Rose wacht op haar sokkel op instructies. Rat Singer spreekt.

‘Dominus Vobiscum’

H & W: ‘Et cum spiritu tuo’.

Rat Singer: ‘Voorwaar voorwaar ik zeg u. Ik ben de afgezant, de plaatsvervanger, ik weet dus waarover ik het heb. Geen uwer is zonder zonde, gij allen hebt schuld. De Heer zal oordelen, ik zal zijn spreekbuis zijn. Inmiddels, breng mij uw offergaven, zodat ik een onpartijdig oordeel kan vellen.’

De strijdmachten rapen alle rotzooi van het gevecht op, helmen, kapotte ladders, afgehouden ledematen. Misprijzend kijkt Rat Singer toe. H & W komen met lege handen aangelopen, ook de man met de leeuwenvlag deponeert zijn vlag voor de voeten van Rat Singer. Marie-Rose blijft staan, de arm nog steeds geheven.

H & W zoeken nog wat restjes bij elkaar, maar te laat, Rat Singer spreekt:

‘Dat noemt zich gelovig. Deze rotzooi kan de Heer niet welgevallig zijn, in de hemel is al rommel genoeg. Grotere moed is hier vereist, bloed moet er vloeien.’

Een ijselijke kreet van Marie-Rose: 'Ik ben het Lam, neem mij en doe met mij wat u maar wil, de goede zaak is mijn hoogste doel.'

H & W in koor: 'En wij dan? Altijd op de eerste rij gestaan als er moest geofferd worden, belastingen betaald, stoepen geveegd, tanden getrokken, katjes in 't donker geknepen.'

Uit de hemel dalen nu ook drie kruisen neer, de schilddraggers zetten Rat Singer vooraan op het podium neer, alle krijgers, ook die uit de burcht, verzamelen zich rond de kruisen, de armen over elkaar. Het middelste kruis is wat groter.

Rat Singer: 'Mannen, doe uw werk.'

Enkele mannen grijpen de spartelende H & W vast, maar Marie-Rose blijft waardig, als een heilige maagd schrijdt zij van haar sokkel naar het middelste kruis, de arm nog steeds geheven.

Voor Rat Singer blijft zij staan: 'Heer, ik ben uw Eigen Volk, laat uw wil geschieden.' Zij drukt haar aangezicht in zijn Kruis.

Hij laat haar even begaan, dan gaat ze naar het middelste kruis en wordt eraan vastgenageld, zij geeft geen kik. H & W ondergaan hetzelfde lot, maar met heel wat gewriemeld en au-geroep, links en rechts van haar. Boven haar hoofd verschijnt een plakkaatje, één voor één vormen zich in roze neon de letters N.I.K.E.

Boven H verschijnt het logo van C & A, boven W dat van P & C.

Alle krijgers knielen in de richting van de kruisen en buigen zich voorover met het hoofd op de grond, uit lafheid laat ik het aan de diverse regisseurs over op welke plaats op het podium de drie naakte mannen zich op dat moment dienen te bevinden.

Uit de hemel klinken Gregoriaanse gezangen. ■

einde.

Nog een paar vrijblijvende tips in verband met casting:

O.P. Stijger: Stanny Crets

A.F. Daler: die gast die *Witse* speelt.

H & W: een identieke tweeling naar keuze

Vendelzwaaijer: Yves Leterme

Marie-Rose: Peter Van den Begin

Rat Singer: Herbert Flack natuurlijk

Wim van Rooy

Het smarán van Hugo Raes

De zwarte kleuren van geest en geschiedenis

Hugo Raes schreef *Het smarán* toen hij 42 - 43 jaar oud was, tussen september 1971 en december 1972. Ik las het boek in 1973, het jaar dat het in het licht werd gegeven en ik was behoorlijk onder de indruk. Ik verslond deze hybride roman toen ik 26 was, op een moment dat het gedachtegoed van mei '68 nog erg levendig was. Dat gedachtegoed liep door *Het smarán* ernstige averij op, ofschoon dat door de auteur zeker niet zo bedoeld of gewild was. De drie motto's vooraan in de roman zijn overduidelijk: '*De etiquette vereist dat wij het menselijke ras bewonderen*' (Mark Twain), '*De geschiedenis is weinig meer dan het register van de misdaden, de dwaasheden en de tegenslagen van het mensdom*' (Edward Gibbon) en '*Zo is het menselijk ras. Vaak blijkt het jammer dat Noah en zijn gezelschap de boot niet hebben gemist.*' (Mark Twain). Ze zijn van een uitermate pessimistische signatuur en illustreren gewild of ongewild een brisant wereldbeeld, ze geven ook een context mee aan de roman en doordringen hem op een erg intrusieve manier. Het is mijn vaste overtuiging in dezen dat een schrijver zijn mens- en wereldbeeld meer verradt in zijn romans dan in interviews waarin vaak expliciet wordt ingegaan op zijn of haar houding ten opzichte van wereld en maatschappij. Romans, hoe experimenteel verder ook, geven dat wereldbeeld impliciet weer, of men dat nu graag heeft of niet en zijn daardoor waarachtiger. De vent komt toch altijd achter de vorm loeren, om het in de termen van de jaren dertig van de twintigste eeuw te stellen. Dat geldt voor Flaubert en Balzac, voor Dosztojewski en Conrad, voor Hemmerechts en Brusselmans, voor Dimitri Verhulst en Erik Vlaeminck en dat geldt a fortiori, in ons geval, voor Hugo Raes en *Het smarán*, een roman die paradoxalerwijs véél én weinig aan de verbeelding overlaat. Dat op zich is al een tour de force.

Ofschoon de auteur – die ik in 1973 nog niet persoonlijk kende, dat zou pas een jaar of vijf later zijn – bijna twintig jaar ouder was dan ik, begreep

ik zeer goed wat hij met dit boek wilde. Ik werd door de roman overrompeld. Dit heen en weer geslingerd worden tussen vitalisme en pessimisme herkende ik, maar zo had ik het nog nooit gelezen. Ik was er, om met de Hollanders te praten, 'stupéfait' van. Ik was er ook niet goed van, letterlijk niet, want de somberte en wreedheid van bepaalde passages waren ronduit weerzinwekkend. Ik was niet de enige die het boek zo ervoer, want in de roman zélf wordt gerefereerd aan de vrouw van het hoofdpersonage, duidelijk de incarnatie van Marie-Thérèse, zijn echtgenote: ook zij kon de rebarbatieve facetten van de gruwelkamer die *Het smarán* ook is, niet aan. Het hoofdpersonage, een historicus-leraar, mag van Jasmine (zijn vrouw) niet uit *Het smarán* voorlezen en de ingevoerde lezer begrijpt zeer goed waarom dat zo is.

Ik dacht toentertijd al heel wat gelezen te hebben, maar *Het smarán* deed me hopeloos twijfelen aan het mensengeslacht, ik een argwanende 68'er voor wie utopia toch even dichtbij had geleken. Na een jaar had ik het wel begrepen en werd ik een conservatief- revolutionair en een conservatieve revolutionair, maar het boek van Hugo liet mij niet los, het bevestigde ergens mijn argwaan tegen de hautaine vingertjes van de cultureel trotskisten, en die waren met veel toentertijd. Zij hadden – ik bedoel dan gauchisten van allerlei slag – op dat moment voor de volgende 40 jaar aan gramsciaanse agendasetting gedaan. Hun verhalen waren onredelijk-optimistisch, want volgens deze nieuwe 'pensée uniuers' lag utopia direct onder de plavuizen. Dit boek echter was zwart, zwarter dan de zwartste gal. Het sloeg een krater in mijn progressief gemoedsleven.

Toen ik enkele weken geleden opnieuw in deze merkwaardige roman begon te lezen, kwamen de unheimische gevoelens en sentimenten weer aangewaaid. Het was mijn Proustiaans madeleinekoekje, maar dan niet zo lieflijk. *Het smarán* is eerder een giftig paddenmengsel, maar het is allemaal o zo waarheidsgetrouw. Geen teder anar-

chisme hier, maar de proeve van een anti-dictum: *historia non magister*.

De kritiek wist er eigenlijk geen raad mee en het boek werd zowel opgehemeld als verguisd maar, eerlijk gezegd: ik vond dat die kritiek zijn werk niet grondig had gedaan, dat men niet begrepen had waarover het hier ging. Ik constateerde dat men zowel in Nederland als in Vlaanderen ont-hutst was over de inhoud en over de vorm. Dit was een gematigd-experimentele roman, véél minder experimenteel bijvoorbeeld dan *De vadsige koningen*.

Het smarán is een roman met een dubbele inhoud en vele lagen, een spel met de vorm, maar absoluut geen spel met de inhoud. In die zin staan vorm en inhoud op gespannen voet met elkaar en precies dat geeft deze roman zijn spankracht.

Deze roman is, om met de woorden van de auteur te spreken, een mallemolen van feiten en mensen, voorwerpen en sfeer, energie en bezinking, dosering en verheviging, afstand en scherpe nabijheid. Boon zou het niet beter gezegd hebben en als er al één auteur is die voortdurend door het boek waart, is het deze hellebaardier van de Vlaamse letteren, deze vreemde eend in de Vlaamse bijt. Ook Boon, tussen twee haakjes, was in extremis een vitalistische pessimist.

De Argentijnse auteur Jorge Luis Borges heeft ooit eens gesteld dat een boek steeds zijn contraboek in zich moet dragen, en dat is wat hier gebeurd was: het ene boek in de roman was nagenoeg het tegendeel van het andere boek, twee boeken in één roman: een vrij lieflijk deel waarin Valentijn Snell, het hoofdpersonage, onze historicus-leraar, samen met zijn vrouw een arcadisch reservaat wil scheppen en een contradeel dat eigenlijk al ingebed zit in dat eerste lieflijke deel, dat dus een wreed ander deel in zich droeg.

De wereld als Arcadië, of althans als een vergeefse poging daartoe en de wereld als hel, al kent de 'dagdagelijkse' wereld waarin het hoofdpersonage rondwaart, zoals gezegd, toch ook al de voorafschaduwingen van allerlei onheil – in die zin dan weer is deze roman voorlijk en profetisch: de allusies op wat er vandaag mondiaal en lokaal aan de hand is, zijn waarlijk opmerkenswaard. Ik kom daarop terug.

Op de binnenbladzijde staat duidelijk aangegeven 'Roman', maar is dit wel een roman zoals men die zich traditioneel of experimenteel voorstelt? Hugo Raes had reeds geëxperimenteerd met het genre,

hij had de roman in modernistische en avantgardistische zin al uitgeprobeerd als bewustzijnsexploratie en hij had zich daarmee in een internationale context geplaatst, een klimaat zoals dat werd vormgegeven door reuzen als Joyce, Woolf en Faulkner. In die zin waren deze romans – en ik denk weer aan *De vadsige koningen* – altijd al een aaneenschakeling van losse fragmenten, hadden ze het karakter van het caleidoscopische, van het verbrokkelde, kortom van de wereld zoals die sinds de negentiende eeuw werd ervaren. Maar hij had ook traditionele verhalen opgetekend. En nu was er dat *Smarán*, dat boek dat als een moker op je neerdaalt en als een ijsbijl je bevroren ziel doorklieft (Kafka). De kritiek wist niet hoe hij het had en hoe het werk moest of kon worden geïnterpreteerd. Neem nu alleen de titel al! *Het smarán, het vikka, de ronko en al de andere kleuren van de geschiedenis*. Er zijn dus nog andere kleuren in het spel, luister goed: het smert, het vranga, het elloe, het blievit, de storun, de slatta, de tooön, de grit, de brassu en de tekta. U kent die kleuren niet? U zal ze in geen enkel woordenboek terugvinden. Hugo Raes verzoon ze: het zijn de kleuren van een verre toekomst, waargenomen door ruimtewezens die onze aarde kunnen gadeslaan, nadat van onze planeet slechts een kaalslag overbleef: het is volkomen stil op het land van de planeet Aarde, zoals de auteur schrijft. Het vormt het einde van het boek, maar het had net zo goed het begin ervan kunnen zijn. Er is de kaalslag en het niets, dan het leven en dan opnieuw de kaalslag en het niets en dan opnieuw het leven enzovoort, met de mens als schimmel op deze planeet. Het is een nietzscheaans eeuwigdurend proces, de eeuwige wederkeer van de dingen, maar het is tegelijk een schopenhaueriaanse en dus helse kringloop waarin de mens als louter hartstocht alles verwoest wat op zijn weg ligt, de mens die gaia met zijn ecologische voetafdruk versmacht.

Maar met het nieuwe leven komen de kleuren, de schakerende tinten, en zo krijgt het boek zijn veelbelovende titel: het smarán, het vikka, de ronko en al de andere kleuren van de geschiedenis. Alleen al het hardop reciteren van deze kleurenklanken is een genot voor het oor. Maar al is deze baaierd van kleuren, alleen al wegens klank, ritme en exotisme, veelbelovend en incanterend, tekenen van oplevende natuur, groei en leven, dan is de geschiedenis die met de mens zijn intrede doet weezinwekkend, noodlottig en uiteindelijk, ondanks

alle lineaire historie, circulair, zoals Vico's 'riccorso'. Raes laat dat in zijn vitalistische pessimisme om de haverklap zien en pepert het ons in door middel van historische relazen, gebaseerd op allerlei authentieke documenten waarin de beul steevast het laatste woord heeft. Die wisselt hij af met allerlei verhaaltjes, korte invallen, dagboekachtige fragmenten, overpeinzingen, toekomstscenario's, sciencefiction en cultuurfilosofie. Alle 62 stukken, stukjes en fragmenten worden bijeengehouden door de ervaringen en de ideeën van de historicus-verteller, die niet schroomt over het eigen vak te mijmeren en die de schrijverskeuken opengooit om ons een inkijkje te geven van hoe het er daar zoal aan toegaat. Het is een procédé zoals we dat terugvinden bij modernistische auteurs. Het is een metaverhaal over de act van het schrijven.

Hugo Raes laat zien dat de onbarmhartige barbaarsheden en barbarijen van de geschiedenis dan misschien wel een tegenwicht kunnen vinden in de idyllische omgang van twee mensen met elkaar, in casu de schrijver-historicus en zijn prompte vrouw – en niet toevallig heten die Valentijn en Jasmine, positief associatiever kon het niet – maar dat *im grossen Ganzen* toch het slechte blijft hangen, dat het overheersend is, illustratiever voor de geschiedenis dan, zeg maar, de verhalen van Gandhi en zuster Theresa.

Gevraagd naar wat zij hadden geleerd van Raes' *Smarán*, zegden enkele vrienden-lezers me onmiddellijk, en ik parafraseer: die afschuwelijke en gemakkelijke omgang van de mens met het kwaad, de viscerale vernielzuchtigheid, het unheimische van het boze, het verraderlijke van de mens. En dat ligt heus niet alleen aan de impliciete these van deze roman, namelijk de neergang van de beschaving en het recurrente van het boze, maar evenveel is het te danken (of: te wijten) aan de stilistische kracht waarmee Hugo Raes het vredevolle en soms bucolische afzet tegen het wrede. Hij is vriendelijk en zacht, en dan geeft hij je plots een dreun in je maag – het is de kracht van deze roman, ontstaan uit humane verontwaardiging.

Misschien was toen, begin jaren zeventig van de vorige eeuw, zijn visie op het leven al danig zwart geworden door de omslag van de ideeën van de jaren zestig naar wat het begin zou worden van een pervers individualisme, in de jaren negentig uitmondend in de nooit geziene graaicultuur van het 'dikke ik' (Kunneman). En daarover werden al heftige romans geschreven: denk aan *The Bonfire*

of the Vanities van chroniqueur numero uno van deze tijd, Tom Wolfe, en aan Brett Easton Ellis, om slechts die twee te noemen.

Hugo Raes had die omslag al heel vlug gezien: die van het dogmatisme en perverse narcisme van de progressieve actoren zélf van mei '68 én die van de terugkeer van oude ideeën – en in die zin zijn de woorden die hij citeert als hij het over de golfbeweging van de geschiedenis heeft haast profetisch (blz. 262)¹. De bevrijdende ideeën van de jaren zestig verwerden tot hun tegendeel en het sterke individualisme waarover de auteur lovend spreekt muteert in een verkeerd begrepen persoonlijkheidscultus die allesverwoestend zou blijken te zijn, zowel economisch, financieel als ecologisch. Je zou het nog sterker kunnen uitdrukken en stellen dat het individualisme zoals dat toen, in de jaren zestig verwoord werd, zo utopisch was dat het wel op een fiasco moest uitdraaien. Dit soort individualisme vereist nu eenmaal een sterke nietzscheaanse mens, een mens die zijn moraal autonoom uit zichzelf haalt, maar die mens is op zijn of haar beurt een utopie, zal wel nooit geboren worden of anders uitgedrukt: die mens zal nooit het licht zien en Hugo Raes' roman *Het smarán* laat dat eigenlijk messcherp zien door al in het idyllische en het liefdevolle de krachten van het omineuze op te roepen en door de vrijheid van de mens als een drama op te voeren en bij dat drama van de vrijheid hoort nu eenmaal het kwaad. Het is de prijs die we voor de vrijheid betalen, zo schreef het ooit de Duitse filosoof Rüdiger Safranski.

Het barbaarse geweld krijgt dan zijn volle beslag in de delen die direct aan de geschiedenis appelleren en waarin wordt aangetoond, nolens volens, dat tegen het kwaad geen kruid gewassen is. Raes spreekt in dat verband – want hij is wel degelijk te identificeren als het personage Valentijn Snell – over de wereld als een moordkuil: in de vonk, zegt Valentijn Snell, die het menselijk leven is, doet men alles om elkaar uit te roeien. De mens doet dit al duizenden jaren lang. Na een spetterende vuurwerkreeks van vonken zal de wereld opnieuw uitgestorven zijn. Zonder getuigen en leeg zal de aarde voortwentelen in de ruimte. Er kon evengoed niets gebeurd zijn. Er is niets bereikt, niets heeft plaatsgevonden. Er is niemand geweest. Is er iemand geweest? Zijn er mensen geweest? De mens was niet bekommerd om de mens, alleen om systemen, waandenkbeelden, theorieën. Het is een

bekend thema in het werk van deze schrijver: de mens als een parasiet, als een schimmel op de aarde (blz. 288)². Het is een Schopenhaueriaanse blik die hier naar voren komt, en het Conradianse hart der duisternis is niet veraf. Vanuit een progressieve levensvisie komt Hugo Raes tot dezelfde conclusie als belangrijke romanschrijvers als Dostojevski en Conrad. En of het nu de bijna één miljoen paupers zijn die elkaar op 26 mei 1896 in de Russische plaats Kodynski in graaizucht als een menselijke lavastroom verpletteren bij de brooduitdeling aan moujiks en fabrieksarbeiders door de lakeien van tsaar Nicolaas II, met 3000 doden als gevolg, of dat het nu gaat om de beestige afstraffing van de Katharen of de onvoorstelbare slachting van deze ketters bij Béziers, of de wrede terechtstelling in 1572 van de valsemunter Martin Jacobs op de oever van de Schelde, of het weerzinwekkende relaas van de dominicaan Fra Bartolomé de las Casas over de Spaanse theologische furie die op de indianen neerdaalde, of de heilige brandstapel van Montségur, of de immense gewelddadigheid van een kalief die 2260 jonge mooie meisjes in de moskee liet inmettelen, of de in bloed gesmoorde anarchistenopstand van Kronstadt van 1921, of de geallieerde bombardementen op Duitsland (die door een subtiel auteur als W.G. Sebald vandaag in vraag worden gesteld), of de deconfiture in Vietnam, of de onmenselijke strapatsen van de beul van Antwerpen, of de verbijsterende terechtstelling en monsterlijke pijniging van Damians, die een aanslag op Lodewijk XV had gepleegd: Hugo Raes put uit het universele reservoir van het abjecte en misselijkmakende, registreert de menselijke razernij en kijkt met stilistische vaart in de nacht van de geschiedenis die alles overwoekert en die het leven uitput. Als de mens opnieuw zal kunnen beginnen, zal het alleen maar zijn na de grote Kladderadatsch, na het wegvegen van alle leven, na de eliminatie van de mens als schimmel van de planeet. Dat is geen opbeurend verhaal en de poging om het te doorbreken via en met het liefdesspel en de alledaagse vriendelijke sores van twee lieve mensen, is dan wel literair geslaagd, maar de lezer voelt met zijn klompen aan dat Raes' wereldbeeld in *Het smarán* gekanteld is naar het sombere en het hopeloze. Het is niet slechts de tijdgeest die hij hier evoceert – de beginnende jaren zeventig met hun kommer en kwel en schunnig-permissief en beginnend neo-liberaal individualisme – maar het is in wezen, denk ik, ook

zijn eigen authentieke aanvoelen van het wezen mens – iegelijk vanaf het begin van zijn schrijverschap al. Ik zeg dit omdat uit interviews blijkt dat het idee om het soort boek te schrijven dat *Het smarán* geworden is, reeds vanaf de tweede helft van de jaren zestig rijpte.

Het leven is voor Hugo Raes een 'levenslange stranding', en die stranding wordt samen met het schrijfproces zelf in het boek exemplarisch weergegeven. Want zoals Boon reflecteert de auteur, zoals al aangegeven, over het schrijverschap en de wording zelf van het boek. Daarom doet het fragmentarisch aan: dan een reflectie, dan een verhaal, dan een anekdote, dan een historisch relaas, dan iets over het schrijverschap, dan weer iets over de aarde en zijn bewoners. Maar alleen wie dit koortsachtige werk slecht leest, ziet de samenhang niet tussen dit alles, merkt het organische van en in *Het smarán* niet op en alleen wie oppervlakkig en 'sensationeel' leest over het horrorkabinet van de geschiedenis zal de historische sensatie ontgaan zoals die ooit zo treffend door Johan Huizinga werd verwoord. Uit dit boek komt een roes naar voren, de roes waarmee het geschreven werd op een reusachtig vel papier van 84 meter lang, niet onderbroken dus door het telkens weer inschuiven in de lader van de ouderwetse schrijfmachine van een vel tikpapier. De roes en de denderende voortgang van de geschiedenis is de drive en de libido van de schrijver en de roes van de geschiedenis vindt zijn reflectie in de auteur. Alleen zo kon de fysiologische gruwel worden geëvoceerd, niet slechts door aan te tonen hoe de hyperkinetische pletwals van de geschiedenis tewerkgaat, maar evenzoeker ook door de voorafschaduwning te laten zien van het kleine onheil dat plaatsgrijpt in het dagelijkse leven van het hoofdpersonage en zijn vrouw. De idyllische plek namelijk waar de auteur driftig werkt aan zijn kick, namelijk het jachtig en angstig beschrijven van het leven op aarde – die plek wordt ook bedreigd door de oprukkende beschaving in de vorm van lawaai en het verwoesten van stukjes natuur. Wat massaal gebeurt via het destructieve karakter van het verschijnsel mens, doet zich ook voor in het kleine. We zijn gewaarschuwd.

Christelijke humanistische recensenten waren door de beschrijvingen van de peilloze afgronden van de geschiedenis in hun wiek geschoten en geschoffeerd, ze voelden zich aangesproken: was er dan niets moois aan deze wereld, zo vroe-

gen ze zich af. Dat is er, en Raes toont het in de vele passages die verwijzen naar zijn relatie met Jasmine, in wie we duidelijk zijn vrouw herkennen. Jasmine is niet voor niets een referentie aan een fraaie welriekende bloem en samen met de prachtige kleuren als het smarán, het vikka en de ronko vormt dit alles een frêle uitweg uit de valkuilen en listen van de geschiedenis. Maar de kritiek verkoos zich blind te staren op de gruwelanekdotiek van diezelfde geschiedenis en de in het contraboek beschreven horror. Men vroeg zich af wat dit horrorkabinet kon bijdragen aan de analyse van de wereld, maar men vergat ondertussen de stilistische kracht te savoureren van Raes' beschrijvingen van deze gruwel. Later, veel later kreeg de intensiteit van foltering en marteling een eerdere, krachtige beschrijving bij een auteur als Danilo Kis in diens onverdraaglijke *Een grafmonument voor Boris Davidovitsj. Zeven hoofdstukken van een zelfde geschiedenis* en in het werk van Alexander Tisma, zo mogelijk nog onverdraaglijker. Welnu, het gaat hier over dezelfde illusievolle kijk op de geschiedenis als die van Hugo Raes. Volgens deze critici mogen we er niet aan worden herinnerd, moet het ons iets nieuws brengen. Alsof de horror in welke gedaante ook ons iets nieuws kan brengen. Het begint in de bijbel en het eindigt nooit.

De Nederlandse criticus Kees Fens noemde in zijn recensie Hugo Raes' roman *Het smarán* een *perikopenboek*. Dit betekent niet meer of minder dan dat men er elke zondag vanop de kansel iets uit zou kunnen voorlezen! Het zou misschien stichtende lectuur zijn in een bepaalde zin: wie wil weten hoe het hart van de mens geneigd is tot alle kwaad, zoals de bijbel ergens zegt, kan bij de schrijver terecht, hoe hard hij ook zijn best doet om aan te tonen dat het intermenselijke ook zonnig kan verlopen – maar ook dat vinden we in de bijbel! – maar uiteindelijk en in the long run zoals men dat zegt, loopt het allemaal toch niet echt goed af.

Maar ik zal niet als vanop een kansel seculiere 'perikopen' voorlezen uit *Het smarán*, een werk geboren uit een grondeloos pessimisme dat de toon al aangeeft in de drie citaten die de roman voorafgaan. Die citaten evoceren vlekkeloos de grondstemming van waaruit deze roman geconcipieerd werd. U zult moeten toegeven dat de preliminaire toon van het bont en overweldigend spektakel dat het boek toch is, dan stevig gezet is.

Ik wil hier tot slot nog wijzen op een aantal thema's die deze roman, opgedragen aan zijn vrouw Marie-Thérèse, begeleiden en inhoudelijke en literaire body geven.

Er is ten eerste het gegeven van de *verwondering* dat, eerder nog dan de nieuwsgierigheid, de motor is van dit merkwaardig creatieve boek. Verwondering is de grote creatieve impuls. Raes' prille herinneringen aan *Le Petit Larousse Illustré* geven voor hem aan dat kennis van de geschiedenis leidt tot een erg specifieke vorm van gelukzaligheid, hoe abject die geschiedenis voorts ook moge zijn. Deze Larousse, zo schrijft hij, was wel wat ik het allermeest bewonderde. Voor Hugo staan wetenschap en creativiteit dan ook niet absoluut tegenover elkaar. (blz. 72- 73)³. Dit credo heeft men te weinig opgemerkt. Het dictaat van de twee culturen, de wetenschappelijke en de culturele, alfa en bèta, 'the two cultures' van C. P. Snow, is duidelijk aan Hugo Raes niet besteed en in die zin is hij voorlijk. De geschiedschrijving is voor de auteur een poging van de mens om door rangschikken van bloedbaden, in de krankzinnigheid die activiteit en menselijk bedrijf heet, enige zin te ontwaren. Raes laveert hier ongemakkelijk tussen aan de ene kant de poging tot enige zingeving en dus rationaliteit en aan de andere kant de droeve constatering dat er geen peil te trekken is op de menselijke conditie.

Een ander thema dat een aantal keer wordt aangeroerd en dat ook in zijn oeuvre meer dan eens opduikt, is de lamentabele toestand van het onderwijs, waar administratie en kleinschaligheid elke goede leerkracht fnuiken. Interesse, gemoedelijkheid en initiatief worden omgeturnd in apathie, frustratie of verbittering. Het is er ondertussen niet echt beter op geworden, nu de school een louter verlengstuk is geworden van de economische sfeer, van papieren onderwijskunde, van windmakers en van het Vlerick management.

Soms schrijft de auteur profetische woorden, bijvoorbeeld wanneer hij het terloops heeft over de vaststelling dat grote revoluties, het begin van oorlogen en beslissende militaire gebeurtenissen haast altijd in de zomermaanden plaatsvinden, een opmerking die in de jaren zestig en zeventig absoluut nog niet was uitgewerkt. Het werd veel later gesignaleerd in dat prachtige boek van Modris Ecksteins *Rites of spring*, waarin deze historicus dat aantoonde voor de eerste wereldoorlog.

Ik had het al over het procédé dat de schrijver toe-

past om het eigen werk te becommentariëren, een werkwijze die we ook bij Boon terugvinden. Zo registreert hij zijn eigen metacommentaar (blz.24). Deze metacommentaar op het eigen schrijven is natuurlijk ook een integrerend deel van de experimentele auteur die Hugo ook altijd geweest is.

Dit rijke boek bevat nog ettelijke onderwerpen die ik niet eens kan aanraken: de toenemende ecologische vervuiling, de uitputting van de aarde, de mens als onkruid dat woekert, alle themata die toen absoluut nog niet in de mode waren, maar die door de auteur als urgent naar voren werden geschoven. Hugo Raes had een fijne antenne voor wat later de ecologie werd genoemd.

Het wereldbeeld van Hugo Raes is er een dat de mens beschouwt als menselijk gezwel dat altijd druk bezig is, daardoor de aarde uitput en de medemens kapot maakt. Dat doet hij overal en altijd, met veel lichamelijke en weinig spiritualiteit: nil novi sub sole, maar de schrijver prent het ons in met zoveel kracht en stilistische brille, met zoveel taalvaardigheid en correct Nederlands, met zoveel associatief en historisch vermogen dat *Het smarán* een proeve is geworden van een schrijven dat zich hier even meet met Boon. Raes meets Boon, kan een compliment groter zijn?! ■

Geciteerd:

1. Pag. 262: '... de mensen. Er zijn er teveel, ik word er ziek van, van de mensen. Ze lopen elkaar voor de voeten letterlijk en figuurlijk. Voortdurend kom je in botsing met anderen, en iedereen is ontgoocheld op een of andere manier. Ontgoocheld uit besef dat je uiteindelijk toch steeds blijft vastzitten, een soort van levenslange stranding. Dat je aan de grond blijft zitten en er niet los van komt.'

2. Pag. 288: 'Waarom wordt er nooit wraak genomen op oneerlijke rechters, misleidende geestelijken, corrupte ministers, koningen, op machtswellustelingen van welk slag dan ook?'

3. Pag. 72-73: '*Le Petit Larousse Illustré* op mijn bijna lege boekenplankje hebben staan, leek mij het toppunt van gelukzaligheid. Het boek dat eigenlijk alle boeken was, zowel woordenboek, als encyclopedie, zeer dik en dus volledig, met duizenden bladzijden, heel dicht en klein bedrukt, op dat dunne, gladde en prettig ruikende papier, met landkaarten en bevolkings- en productietabellen, met kleurenplaten waarop de zangvogels, de bergbloemen, de verschillende zwemstijlen, of wat dan ook, zelfs Latijnse uitdrukkingen en spreuken, en de volledige vervoegingen van de Franse werkwoorden.'

Luc C. Martens

Mijn bloed is moe

HET GAZON PARELT

het gazon parelt een nieuwe dag.
met champagnekurken staat geschreven
dat ik niet meer vloeibaar ben
al sinds een halve eeuw.

ik nam feilloos de klip en zuig
nog met vaste voet de dauw;
vruchtwater van alle tijden dat
- pas gebroken - mij zal leiden
naar een land van herfst en sneeuw

maar bij het kimmten van de zon
is alles groen en wit en blauw
en zingt mijn tuin benauwd.
waarom vergrijsde blaren harken
terwijl de agapanthus bol te leven staat
en ik een afspraak heb met specht en spreekw.

WANNEER MIJN BLOED

wanneer mijn bloed straks stil staat
laat dan de gordijnen open.
geen zwarte sluier rondom de catalpa,
tussen de lavendel geen chrysanten.
snoei de buxus niet voor juni.

droom in duinen van Monnet
breek met vaste voet de golven,
verover verzande luchtkastelen.
drink een bos op je wangen.

ga juichen in het zuiden, bewandel elke dijk,
drink op je balkon een liter sangria
en bekèn de warmte van zoveel dagen.

sta dan stil en voel de droge gloed,
van mijn verstrooid verleden

geef de geraniums elke avond water.

MIJN BLOED

mijn bloed is moe, verzuurd van luie regen
versperd de wegen die ik nog wilde gaan
verplicht te rusten onder vroege palmen,
onverwachte bloemen van onrijpe vruchten
groen van onmacht, klein ontdaan.

mijn bloed is moe, vertraagd door teveel stikstof,
gestolen de zuurstof die ik nog wou delen
met jonge bomen en het verwelkte water
in mijn hoofd regent het dagen
die ik allemaal moet gaan.

Patricia Lasoen

Schetsen

OUDE BUURMAN

Nu kan hij bijna niet meer gaan.
Als hij naar bachten moet
vergist hij zich van deur
en morrelt mompelend aan de boei.
Vanuit mijn slaapkamer
zie ik hem
haastig strompelen.

De poetshulp stofzuigt, zeemt de ramen
zijn eten wordt gebracht van het OCMW.
Eén zoon maait wekelijks het gras
en de instructies worden alsmaar schaarser
Of er nog druiven zullen zijn dit jaar?
Van waar de slakken komen?

Verleden jaar nog verfde hij
met druipend witte kwast
de raamkozijnen van het hok
gaf commentaar op onze al te hoge struiken.
Van tussen sansevieria's en vazen
staart hij voorbijgangers wantrouwig aan
gaat soms een auto controleren
die voor zijn tuinhek staat.
Jaren geleden, voor ze stierf,
moest hier zijn vrouw kunnen parkeren

SCHETSEN IN GENT

1. AAN DE DAMPOORT

Een man wast de ramen
van zijn grijze huis
hij staat op een ladder
zijn vrouw geeft de spons aan
ze lacht een beetje:
het wordt lente en
de ramen zullen proper zijn
(als hij niet van de ladder valt)

2. CITADELPARK

Een bril op een bank –
een ouderwetse mannenbril
met uitgerokken oren,
de leesglazen zijn beduimd en vet
er hangt aarde aan.
Lag de eigenaar tussen de struiken?
Dronken, dwalend of dolend
misschien is hij dood
en werd hij al lang – zonder bril – begraven.
Geen bril, zo lijkt me
voor een verliefde minnaar
die met zijn vriendin in het park lag.

3. CHINESE VAZEN

Aan de rand van het park
zijn er veel chique flats
met Chinese vazen op de vensterbank
en soms een orchidee
(je hebt ze nu goedkoop in potten) –
of Thais godinnenbeeld.
Witharige, dus oude dames
(waar zijn alle mannen naartoe?)
kijken verlangend naar buiten.
Eén zit er op de knieën
op de zitting van een stoel
aanschouwt het altaar
van het alledaagse leven

4. BOUDEWIJN

De bomen staan in bloei en
je hoort de vogels hier en daar.
De dames van appartement
Erasmus, Chambéry en Belvédère
kunnen reikhalzend nog
het beeld van Boudewijn de Eerste zien.
Verlegen staat hij tussen struiken.

5. VERMOEIDE BOOM.

Aan de uiterste rand van het park
ligt een vermoeide boom
hij ligt neer in het gras
en steunt op zijn elleboog
als ligt hij te lezen;
de andere arm reikt omhoog
in een vergeefs gebaar van
'kom'.

6. LELIJKE EEND EN SCHUWE POES

Eenden kruisen mijn pad
één lelijkerd is veel te traag
- als je brood déélt
is het snel op -
en poezen
achtergelaten nest -
te schuw om mee te nemen.

Paul M. Borggreve

Balla Balla

Ik zat eens met een kameraad in de kroeg.
We dronken bier en spraken over leven
in klaagvorm, het bestaan een ijdel streven,
alleen van het blonde beest was er genoeg.

Toen kwam er een man bij ons aan de bar,
een vreemdeling, uit het duister getreden,
aan wie wij eerst weinig aandacht besteedden,
te oud voor ons, te donker, zijn blik te star,

maar hij wendde zich naar ons toe en sprak:
'Balla balla'. Wij keken hem aan en zwegen.
'Balla balla', herhaalde hij, genegen
met een lach die onze aandacht ontstak.

'Balla balla?', zeiden wij lijsig terug.
'Balla Balla!', herkende hij en grijnsde.
Terwijl ik het gezegde overpeinsde,
sloeg hij mij joviaal op mijn rug.

Ik kuchte ontstemd en vroeg: 'Wat is dat,
balla balla?' Hij lachte onbegrepen.
Hij had een enorm gebit, witte strepen,
blonken helder rondom het donkere gat

waar de mysterieklank vandaan kwam.
Ik begon naar betekenis te raden:
'Is balla bier? Of onkuise daden?
Of geld? Of alleen onnozel kroeggezwam?'

'Ah, balla balla', zei hij, 'is overal!'
Nieuwsgieriger kon hij ons niet maken,
naarstig probeerden we de code te kraken.
Bij elk antwoord haalde hij zijn grijns van stal.

'Goed. Ik zal zeggen wat balla balla is',
zei hij. Wij hingen stil aan zijn lippen.
'Balla', fluisterde hij, 'zijn meer begrippen,
het zijn de dingen.... en toen ging het mis.

De bartender mengde zich in het gesprek
en beval de man: 'Jij gaat nu naar buiten!'
en voor hij het geheim had kunnen uiten,
stond hij op en verdween uit het vertrek.

Wij bleven achter, verbaasd en ontsteld.
'Waarom?', wilden wij van de barman weten.
'Ik heb al iets teveel balla gegeten',
gaf hij toelichting op zijn verbaal geweld.

'Oh', zeiden wij en keken elkaar aan,
toostend op verloren balla, de nachten
gevuld met onzinnige gedachten,
waarin leek of leven zelf ons was ontgaan.

ZONDER KAARTEN BEN IK ONGESLAGEN

Hij denkt dat ik bluf
wanneer ik zeg dat ik pyromanie en veertien kortverhalen in mij draag
hij rilt ongewild en verandert van onderwerp
ik hou niet van zijn onderwerpen (overspel en heraldiek)
maar ik ben verslaafd aan de luchtigheid die hij 's ochtends draagt.

's Middags hebben we het enkele uren moeilijk
twee opgezette hazen spelen een kaartspel
de haas met de beste kaarten kijkt verslagen
nu ruk je de kaarten uit hun poten en
gooit de hazen uit het raam
die met de slechte kaarten landt op een toerist
hij vervloekt mijn geliefde in het Schots en niest
ik zeg: de vloek is ongeldig omdat hij heeft geniest
de haas met de azen wordt opgevangen door een magere vrouw die er achterbaks uitziet
hij zegt: ze lijkt op jou, misschien moeten we haar binnenroepen
maar we kennen haar roepnaam niet.

De sterren hebben het vanavond voor het zeggen
ik verbind ze traag en ze stellen een hond voor die
de verf van een tafelpoot afbijt en even later bezwijkt aan een loodvergiftiging
Jij verbindt ze snel en houdt de betekenis voor jezelf.

Gerhard B. Burgers

Het land van de volwassene

AKKER

ik leg mijn hart
in de voren van een akker
niet opdat
de raven het zullen vinden

maar zodat
het kan groeien
onder azuurblauwe hemel
zich een nest weet

of een beginpunt
waar nieuwe dingen wachten
zijn geklop over treurnis
een zacht bed rust

zijn echo zal galmen
over weiland en water
men zal zeggen
hier werd gezaaid

GROEN

groen is een droom
geen kleur
in de ogen van
de verlatene

herkent slechts tinten
scharrelend tussen grijs
en iets zilverachtigs in
maar geen glans

verlicht zijn ogen
vonkt erin
als in een vroeger
dat weggeslagen is

groen is een warmte
voor hem van zacht mos
waarin hij kronkelen kon
en waarboven hij ademde

zonder stoten en ook
zuivere winden dronk
en zijn eigen woorden zei
zonder dat hij stamelde

groen is een verleden
van blad en varenplant, slechts
een terugblik op het leven
geen kleur voor de verlatene

BRUG

Kind, ik blijf toch hopen
dat jij jouw nieuwe leven
fris verstand, pas ontloken
een goede draai zult geven

vergelijk het met een brug
het water kan soms woest
tekeer gaan soms is 't kalm
je zult dat zien, al heel vlug

het land van de volwassene
is niet altijd zo geweest
wij waren ook eens kinderen
het leven was één groot feest

de dromen zijn niet van ons
of van jullie, ze zijn van allen
van de mens, jong en oud
omdat ieder van 't leven houdt

Kind, ik wil je vragen
de wereld te zien als glas
omklem het met beide handen
ik weet dat je 't kan dragen

daar waar jij 't wil gaan plaatsen
naar eigen inzicht en idee
zullen wij je niet tegenhouden
wie weet, gaan we graag met je mee.

HERFSTVERDWAZING

Nu het nog licht is
Bladkleurt de aarde avondrood
Wij houden ons gaande
Langs uitwaaiende wegen, holzwegen
Het pad zoekt aarzelend zijn weg door het bos
'er is nog tijd' zingt het in de takken
(ze lijden aan bladverlies)

Wij tasten de zwijgzame bomen af,
Vallen uiteen in naamloze dagen
Dreigen weg te druppelen met de eerste regen

(ex: Woorden om te zeggen en te zwijgen)

Brief encounter

Toon Esch

Kinderlijk meervoud in De Leeuwentemmer

In deze rubriek brengen we telkens een brief van, aan of over een bepaalde auteur of literaire gebeurtenis. In het kort een stukje intiem meekijken achter de schermen van het literaire leven.

In 1992 liet Johan Anthierens bij Meulenhoff/Kritak, Leuven, zijn boek *Het Ridderspoor* verschijnen. Een uiterst verzorgd werkje over De Ridder, beter bekend als Willem Elsschot. Daarin bespeelt Anthierens zowat alles wat een literair journalist leuk voor de vingers komt: het sensationele overlijden van het echtpaar De Ridder-Scheurwegen, beschouwingen over ontstaan en betekenis van enkele opvallende gedichten zoals *Het Huwelijk* en *Borms*, een polemiektje met Jeroen Brouwers over de Nederlandse taal, die Elsschot al of niet gekend zou hebben, interviews en portrettering van onder meer Ida De Ridder, die toen nog niet de grote bekendheid had die zij nu heeft verworven, biografische elementen waaronder vooral die, die hun weg naar de literatuur hadden gevonden, enkele nooit eerder gepubliceerde foto's en van Anthierens zelf: de persoonlijke belevenissen tijdens zijn zoektocht naar de geheimen van Elsschots bestaan. Sommige van die geheimen werden aan de mond van getuigen onthoofd, sommige waren de vrucht van Anthierens' eigen onderzoek en scherpzinnigheid.

Voor de tweede keer in mijn leven heb ik toen mijn oude *Verzameld Werk* van Elsschot (P.N. Van Kampen en Zoon, Amsterdam, 1960) ter hand genomen en ben ik begonnen te lezen, van *Villa des Roses* tot *Borms*. Een hele week Elsschot, een hele week genieten. Dit keer echter met een extra toegevoegde waarde, te danken aan dertig jaar meer leeservaring en aan de leeslust opwekkende ontdekkingen van Johan Anthierens. Dankzij hem ontdekte ik zelf een paar nieuwe dingen en in een brief van 13 april 1993 deelde ik hem een ervan mee.

Ida De Ridder had opgemerkt dat Laarmans in *Tsjip* zijn zoon Walter laat weten wat zijn oudste zus Adele aan haar moeder had geschreven: 'Als ik bedenkt dat jij dat zesmaal hebt doorgemaakt' (*Het Ridderspoor*, p. 108).¹ Adele was toen pas van haar eerste zoon bevallen. Dat 'zesmaal' klopt met de realiteit van het gezin De Ridder, maar dus niet met dat van de fictie. In *Tsjip* (en later ook in *De Leeuwentemmer*) bestaat het gezin van Laarmans niet uit zes, maar uit vier kinderen: Walter, Adele, Jan en Ida. Toch kan de lezer, als hij niet dadelijk met een vergissing rekening wil houden, ervan uitgaan dat Fine, Adeles moeder, twee kinderen verloren heeft. Kindersterfte lag begin vorige eeuw beduidend hoger dan vandaag.

In *De Leeuwentemmer* duikt echter opnieuw een gelijkaardige verwarring tussen fictie en werkelijkheid op en dit keer ondubbelzinnig - én zelfs tweemaal. In het Ve hoofdstuk - in de wetenschappelijke editie p. 158, regel 3 - schrijft Laarmans aan zijn twintigjarige zoon Walter, die op dat ogenblik in Parijs studeert, hoe Adele na haar Poolse wederwaardigheden zich opnieuw aan het ouderlijke gezin aanpast: 'En ik moet zeggen dat zij met ons verduiveld op haar gemak is. Bij tijd en wijle maakt zij ruzie met je broers en zusters.' En in het VIIIe hoofdstuk - wetenschappelijke editie, p. 172, regel 2 - waarin verhaald wordt hoe Mevrouw Landau zonder Tsjip in Antwerpen zal aankomen, lezen we: 'Op 4 Augustus, 's avonds om acht uur, toen ik met je moeder, je broers en zusters aan tafel zat, belde de telefoon.'

Walter heeft slechts één broer: Jan. Adele heeft slechts één zuster: Ida. Het meervoud 'broers en zusters' in het Ve hoofdstuk kan dus niet. Ook niet in het VIIIe hoofdstuk. Niet alleen wat het

meervoud van 'broer' betreft, ook het meervoud van 'zuster' spoort niet met het verhaal, want Ida's enige zuster is op 4 augustus, als de telefoon 's avonds om acht uur rinkelt, hertrouwd en heeft al enige tijd de ouderlijke schuit verlaten.²

Johan Anthierens verguldde mij met het onderstaande.

Brussel, 15 april 1993

Geachte heer Esch,

Uitermate geprivilegieerd voelde ik mij vanmorgen in het gezelschap van zo'n aangenaam en interessant schrijven te mogen ontbijten. Vél dank hiervoor.

Met dezelfde post stuur ik straks een copie van uw schrijven naar de zussen Anna en Ida De Ridder. Anna als direct betrokkene en Ida omdat zij zich op scherpzinnige manier blijft verdiepen in het werk van haar vader. Gisterenmiddag was ik bij haar en heeft zij nog eens aangegeven hoe ver het subtiel vermogen van haar vader soms reikte. In dat licht van die uiteenzetting zie ik uw ontdekking als een wondere aanvulling. Ik zal u van haar reactie, bij gelegenheid, aangaande dat kinderlijk meervoud op de hoogte houden.

Nogmaals dank voor uw opmerkelijke bijdrage.

Johan Anthierens

Dan volgden handtekening, adres en telefoon.

Noten

1. Zie ook: Willem Elsschot, *Tsjip/De leeuwentemmer* (Ed. Peter de Bruijn, Wieneke't Hoen en Lily Hunter) Amsterdam, 2003, p. 264 -265. Daar wordt echter niet verwezen naar *Het Ridderspoor*, maar naar Ida De Ridder *Willem Elsschot, mijn vader* p. 98 – 100. Dat boek verscheen pas in het najaar van 1993 en werd in De Groene Waterman (Antwerpen) in aanwezigheid van de auteur door Johan Anthierens aan het publiek voorgesteld.

2. De tekstbezorgers P. de Bruijn, W. 't Hoen en L. Hunter maakten in hun wetenschappelijke editie (zie noot 1) geen melding van die meervoudsvormen.

E-mailadres van de auteur: toon.esch@skynet.be

Onze abonnees in het voetlicht

Bij uitgeverij De Arbeiderspers verscheen van **Christophe Vekeman** *Leven is werk*, een verzamelboek met columns, essays, reportages, interviews die o.a. in *De Morgen* verschenen.

Guido Eekhaut organiseert workshops 'Professioneel genreliteratuur schrijven 2009' (thriller, misdaad, fantastiek, fantasy, toekomst, detectives, horror, noir...). Prijs: 330 euro per workshop (inclusief koffie en lunches). Uiterste datum inschrijven: 30 juni. Inlichtingen:

www.eekhaut.com

guidoeekhaut@yahoo.co.uk.

Mark Meekers zijn termijn als dorpsdichter van Doel is verstreken. Een bundeling van zijn Doelgedichten vind je in *Doelgericht*, het sluitstuk van zijn poëtisch engagement. Prijs: 15 euro, rek. nr. 000-0618809-46 van Marcel Rademakers.

Van **Guy Didelez** en **Lieven De Pril** verscheen bij uitgeverij Manteau *Ik ben iemand/niemand*, het sterke, waargebeurde verhaal van een jong Vlaams gezin dat leeft in verborgen armoede.

Op donderdag 26 maart werd het borstbeeld van **Hugo Raes** onthuld n.a.v. zijn 80ste verjaardag in het Districtshuis van Hoboken.

Bij uitgeverij **Katervoorde** verscheen de debuutbundel *Kind genoeg* van **Kiek Manassa** met eigen illustraties. Prijs: 5,70 euro. Inlichtingen:

katervoorde@noknok.nl.

Van **Ingrid Vander Veken** verscheen bij uitgeverij Meulenhoff/Manteau haar dagboek *Zestig*, een schatkist voor een slinkende toekomst en een inspirerend eerlijke en indringende getuigenis. Prijs: 22, 50 euro, 333 blz.

Van **Nicole Verschoore** verscheen *Ma chère ville de Gand*, herinneringen van haar vriendin Francine Somers aan haar jeugdjaren in Gent, een fraai geïllustreerd boek met talrijke tekeningen van deze veelzijdige artieste.

Op donderdag 28 mei had van de tentoonstelling van bibliotheek objecten verwezenlijkt door vzw LiteraGra de finissage plaats in de bibliotheek Kris Lambert in Oostende. Deelnemers: o.a. **Tony Rombouts** en **Niki Faes**. Namen deel: kunstenaars uit Vlaanderen, Liechtenstein en Zwitserland.

Gerd De Ley wordt 65. In mei verscheen i.s.m. Carry Goossens *De paardenfluisteraar* bij uitg. Lannoo en bij dezelfde uitgeverij verscheen zopas zijn 350ste publicatie: *Het grootste citatenboek ter wereld*.

Van **Thierry Deleu** verscheen de dichtbundel *Bourgondische suite* bij de digitale uitgeverij Het Prieeltje Online vzw. Zie op:

www.hetprieeltje.net (Netboek nr. 60).

Ward Adriaens, directeur van het Joods Museum van Deportatie en Verzet kondigt aan dat een groot naslagwerk over de Jodenvervolging in WO II werd uitgegeven. In *Mechelen-Auschwitz 1942-1944* zijn 18.522 portretten van gedeporteerde joden en zigeuners opgenomen. In totaal werden vanuit Mechelen 25.259 mensen gedeporteerd. 'België is het best gedocumenteerde land op het gebied van de jodentransporten,' zegt Ward Adriaens. ■

Medewerkers zomernummer 103

Ludo ABICHT – volgde het Xaverius-college in Antwerpen, trad toe tot de jezuïetenorde, studeerde filosofie en taalkunde, in 1961 trad hij uit, doctoreerde aan de universiteit van Cincinnati, doceerde dertig jaar en publiceerde 21 boeken en diverse artikelen. Voor zijn boek *Intelligente emotie* ontving hij in 2001 de Arhtur Cornetteprijs en de Arkprijs van het Vrije Woord. Recente boeken: *Geschiedenis van de joden van de Lage landen* (2006), *De verlichting vandaag* (2007) en *Het lunapark en andere plekken. Autobiografisch materiaal* (2008).

Dominique BIEBAU – (°1977) leerkracht, radiojournalist, eindredacteur. Hij schrijft gedichten en kortverhalen en publiceerde in *Gierik & NVT*, *Meander*, het VPRO-programma *De Avonden*, de VDAB-bundel *De eerste keer* en diverse websites.

Paul M. BORGGREVE – is als dichter actief in Groningen op literaire podia en in diverse tijdschriften. Hij tracht voor iedereen begrijpelijke poëzie te schrijven.

Gerhard B. BURGERS – (°1967) publiceerde in december 2008 de gedichtenbundel *voorbij het leven* en in de literaire tijdschriften *Circumplaudo*, *Verlaine schrijversmagazine* en *het Muzen-Koeriertje*.

Guy COMMERMANN – medestichter *Gierik & NVT*, publiceerde een tiental gedichtenbundels en in literaire tijdschriften, o.a. in *Deus ex Machina*, *De Brakke Hond*, *Raster*, *SchoonSchip*, *Weirdo's*, *Sources*, *Septentrion*, *Archipel*, *Opspraak*. Is tevens plastisch kunstenaar en exposeerde circa 100 maal in binnen- en buitenland.

Fikry EL AZZOUZI – volgt lessen aan de Antwerpse SchrijversAcademie en werkt naarstig aan zijn eerste roman *Het Schapenfeest*, die reeds in de belangstelling van Nederlandse uitgevers staat. Hij debuteert in *Gierik & NVT* met het eerste hoofdstuk.

Toon ESCH – (°1940) studeerde Germaanse filologie (KUL) en werd daarna leraar Nederlands en Engels in het ASO te Antwerpen. Hij werkte onder leiding van Dr. J. Taels aan de *Nieuwe Nederlandse Bloemlezing* (deel IV) en leverde bijdragen bij projecten die met vredesopvoeding te maken hadden. Hij vertaalde uit het Engels en het Duits toneelwerken voor Studio Herman Teirlinck. Hij woont sinds enkele jaren in Brasschaat in Villa des Choses, waar zijn studie over Willem Elsschot tot stand kwam. Hij publiceerde in *Gierik & NVT* 96 het merkwaardig en opgemerkt essay *Tussen kaasdroom en kaaswond*.

René HOOYBERHGS – publiceerde in '64-'65 twee dichtbundels bij *Bladen voor de Poëzie* en verder gedichten en verhalen in diverse tijdschriften. Hij werkt nu aan een nieuwe 'debuutbundel' poëzie en schrijft emo-recensies voor intieme lezerskring.

Werner LAMBERSY – (°1941) leeft en schrijft sinds 1982 in Parijs, publiceerde tientallen dichtbundels, bibliofiele uitgaven in samenwerking met plastische kunstenaars, proza met o.a. *Anvers ou les anges pervers* (Nederlandse vertaling door Frank De Crits), werkte mee aan de anthologie *Poésie Française de Belgique* (2002), behaalde ettelijke onderscheidingen zoals o.a. Chevalier Arts et Lettres (2000), Prix de poésie de l'Académie Française (2005), Prix France Wallonie-Bruxelles (2005).

Patricia LASOEN – (°1948) debuteerde met de bundel *Ontwerp voor een Japanse houtgravure* (1968). Ze werd samen met dichters als Daniël van Rijssel, Herman de Coninck, Jan Vanriet en Roland Jooris tot de nieuw-realisten gerekend. Ze vertrekt van de dagelijkse realiteit, maar het gaat om een persoonlijke afdruk, die slechts als decor dienstdoet, met under- of overstatement. Verhalende en sur-

realistische elementen komen eveneens naar voren. Haar werk is vaak maatschappelijk geëngageerd. Recente bundels: *Dubbelzanger* (P, Leuven, 2002), *Voor de tijd vatbaar* (Litera Este, 2007) + tekeningen van Jan Vanriet.

Delphine LECOMPTE – haar gedichten verschenen reeds in *De Brakke Hond*, *Krakatau* en *Het Liegend Konijn*. Haar eerste gedichtenbundel verschijnt in juni bij de Nederlandse uitgeverij De Contrabas.

Luc C. MARTENS – (°1956) hij beschouwt het poëzieschrijven als antigif tegen zijn drukke beroepsleven (academicus aan Rijksuniversiteit Gent). Hij publiceerde gedichten in *SchoonSchip*, *De Blauwe Engel*, 't Prieeltje, *Het Schrijverspodium (NL)*, *Opspraak Digitaal*, *Parlando* en *Creatief Schrijven*.

Sven PEETERS – is leraar Nederlands aan anderstalige volwassenen. Hij is tevens freelance schrijver en reist geregeld naar Servië. Hij woonde en werkte anderhalf jaar in Belgrado, waar hij samen met Jelica Novakovic de stadsgids *Het Kafana-tribunaal. Kroegvonnissen van turbo tot retro* schreef. Work-in-progress: *Mijn Servië en Balkanmeisje* (roman).

David SCHEINERT – in 1948 verscheen van de auteur zijn eerste roman *L'Apprentissage Inutile*, waarop nog een tiental romans volgden, waarvan *Le Flamand aux Longues Oreilles* een der bekendste is. Hij publiceerde ook een tiental dichtbundels. De meest recente en bekendste zijn *Le Tambour bat* (Paris, 1986), *La Mémoire des Cendres* en *Feuilles de Vie* met een Nederlandse vertaling van Guy Commerman (1995). Hij publiceerde nog novellen, theater en essays (*Confidences d'un Juif Hérétique*).

Chantal SAP – in 2006 verscheen haar gedichtenbundel *Woorden om te zeggen en te zwijgen*, met illustraties van Kathelijne De Vriendt.

Jos VANDER VELPEN – (°1948) is als advocaat gespecialiseerd in mensenrechten en internationaal humanitair recht, sinds 2004 is hij voorzitter van de Liga voor de Rechten van de Mens. Hij publiceerde o.a. bij uitg. EPO *De CCC. Het terrorisme en de staat* (1986), *Het Vlaams Blok, Het verdiet van Vlaanderen* (1989), *Daar komen ze aangemarcheerd. Extreem-rechts in Europa* (1992), *Zwarte horizonten. Radicaal rechts in Europa* (Van Halewijnck, 1996), *De blauwe ridders. Van rijkswacht tot eenheidspolitie* (1998) en *En wat deed mijn eigen volk? Breendonk, een kroniek* (2003).

Erik VAN MALDER – medestichter van *Gierik & NVT*, schreef de roman *Maïté* en een tiental uitgegeven en onuitgegeven dichtbundels, kaapte enkele literaire prijzen weg. Als 'little boy walker' begin hij begin jaren '60 op te treden met folksongs en blues, hij was de eerste die optrad in de Antwerpse *Muze* en speelde occasioneel samen met Ferre Grignard. Van schrijven maakte hij zijn vak, maar hij bleef veelal in de anonimiteit als copywriter, freelance journalist en ghostwriter.

Wim VAN ROOY – essayist, columnist, rechtlijnige dwarsligger, schreef onlangs *De malaise van de multiculturaliteit* (Acco, Leuven, 2008). ■

Stichters: Guy Commerman & Erik van Malder

nr 103 - 27ste jaargang – zomer 2009

Redactiesecretaris: Guy Commerman
Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen
e-mail: guycommerman@skynet.be

Administratie & Abonnementen: Paul Goedtkindt
Koninklijkelaan 80, 2600 Berchem
e-mail: paul.goedtkindt@skynet.be

Redactieleden:

Betty Antierens, Chantal Bauwens, Frans Boenders, Kathy De Nève, René Hooyberghs, Jan Lampo, Diederik Vandendriesche, Tin Vankerkom, Wim van Rooy, Marc Zwijzen, Guy Commerman, Erik van Malder,
Ereleden: Jan Gloudemans, Emiel Willekens

Ad hoc-redactie nr 103:
Guy Commerman

Vormgeving:

Kunstencentrum Berkenveld (afdeling vormgeving)
Berkenveldplein 16, 2610 Wilrijk
tel: 03 830 15 50 & gsm: 0476 242 991
e-mail: info@berkenveld.be - www.berkenveld.be

Drukkerij:

EPO, Lange Pastoorstraat 25-27, 2600 Antwerpen

Prijs abonnementen:

- België: 25 euro / jaargang (4 nummers) incl. portokosten
- Europese unie: 35 euro, inclusief port
- Andere landen: 40 euro, inclusief port
- Steunend lid: 50 euro, erelid: 75 euro

Losse nummers:

- België: 7 euro
- Europese unie: 11 euro, inclusief port
- Andere landen: 12 euro, inclusief port

Betaling:

- België: rek.nr. 068-2237695-29 van *Gierik & NVT*
- Andere landen: IBAN BE26-0682-2376-9529
BIC-code GKCC BE BB

Inzendingen:

Bij voorkeur per e-mail (word): gierik.nvt@hotmail.com of redactieadres (platte tekst, 4 exemplaren).
Poëzie: max. 10 gedichten, proza: max. 15.000 lettertekens, alleen niet eerder en niet elders gepubliceerde kopij.
De auteur is verantwoordelijk voor zijn inzending, hij behoudt het copyright en ontvangt bij publicatie een gratis bewijsexemplaar. Tenzij de auteur het vooraf verbiedt, mag zijn inzending op de website van *Gierik & NVT* verschijnen. Auteurs, medewerkers die wij i.v.m. auteursrechten niet hebben kunnen bereiken of achterhalen kunnen de redactie contacteren.
Overname van teksten uit *Gierik & NVT* is toegelaten mits bronvermelding en voorafgaand akkoord van de uitgever.

Advertenties & sponsoring:

Tarieven te verkrijgen + aanvraag documenten:
Paul Goedtkindt (administratieadres)

Verantwoordelijke uitgever:

Guy Commerman, Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen
e-mail: guycommerman@skynet.be

www.gierik-nvt.be

Beschermcomité:

bestaat uit meerdere leden die hun morele en daadwerkelijke steun toezegden en hun intellectueel, creatief en maatschappelijk gewicht in de waardenschaal leggen om het tijdschrift *Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift* mede in stand te houden. De huidige lijst kan op eigen verzoek worden uitgebreid.

In willekeurige volgorde: Frans Redant (dramaturg), Frans Boenders (auteur, essayist, cultuurminnaar), Ludo Abicht (vrije denker, filosoof, Arkprijs van het Vrije Woord), Gilbert Verstraelen (gemeenteraadslid Stad Antwerpen), Jos Vander Velpen (advocaat, voorzitter Liga Rechten van de Mens), Peter Benoy (ex-theaterdirecteur Zuidpool), Lucienne Stassaert (vertaalster, auteur, Arkprijs van het Vrije Woord), Rik Hancké (toneelregisseur, acteur), Monika De Coninck (voorzitster OCMW Antwerpen), Freek Neyrinck (zette het figurentheater op de wereldkaart), Willy Claes (Minister van Staat), Philippe Lemahieu (bedrijfsleider en cultuurminnaar), Stefan Boel (bedrijfsleider en cultuurminnaar), Eric Brogniet (dichter, directeur Maison de la Poésie, Namen), Walter Groener (Fakkeltheater), Victor Vroomkoning (NL, dichter), Chrétien Breukers (NL, dichter), Bart F. M. Droog (NL, dichter-performer, redacteur literair internettijdschrift *Rottend Staal*), Wim Meewis (auteur, kunsthistoricus), Thierry Deleu (auteur), Lionel Deflo (auteur, ex-hoofdredacteur *Kreatief*), Silvain Loccufer (erector VUB), Rik Torfs (prof. kerkelijk recht KUL), Roger Peeters (ere-inspecteur-generaal basisonderwijs), René Hooyberghs.

Steunende leden: Suzanne Binnemans, Marcella Baete, Gilbert Verstraelen en 25 anonieme schenkers.

Ereleden: 1 anonymus.

Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift is verkrijgbaar in:

Antwerpen:

Dierckxsens-Avermaete, Melkmarkt 17
Standaard Boekhandel, Huidevettersstraat 1-3
De Groene Waterman, Wolstraat 7 (2 Gieriksterren)

Gent:

Boekhandel Limerick, Kon. Elisabethlaan 142
Poëziecentrum, Vrijdagmarkt 36
Nieuwscentrum Walry, Zwijnaardsesteenweg 6

Brugge:

Boekhandel De Reyghere, Markt 12 (2 Gieriksterren)
Boekhandel De Reyghere, Moerkerksesteenweg 186

Hasselt:

Markies van Carrabas, Minderbroederstraat 9-11

Kortrijk:

Boekhandel Theoria, O.L. Vrouwestraat 22

Mechelen:

Boekhandel Forum, D; Bucherystraat 10

Roeselare:

Boekhandel Hernieuwen, Noordstraat 100

Sint-Niklaas:

Boekhandel 't Oneindige Verhaal, Nieuwstraat 17

Tienen:

Boekhandel Plato, Peperstraat 22

Met de steun van de Provincie Antwerpen,
talrijke auteurs en meceneassen en Antwerpen.Boekenstad